

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

T.C

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÖÇ DENEYİMİ OLAN BİREYLERİN SİVİL TOPLUM
DENEYİMLERİ

Mehmet ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Melek ZUBAROĞLU YANARDAĞ

BURDUR - 2022

T.C

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI GÖÇ DENEYİMİ OLAN BİREYLERİN SİVİL TOPLUM
DENEYİMLERİ**

Mehmet ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Doç. Dr. Melek ZUBAROĞLU YANARDAĞ

JÜRİ ÜYESİ: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet ÖCAL

JÜRİ ÜYESİ: Dr. Öğretim Üyesi Çetin YILMAZ

BURDUR – 2022

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Uluslararası Göç Deneyimi Olan Bireylerin Sivil Toplum Deneyimleri” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik etik ilkeleri ihlal etmediğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Mehmet ATEŞ

12.06.2022

TEŞEKKÜR

Araştırmanın başından sonuna kadar sahip olduğu deneyim ve bilgiyi paylaşarak farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan ve her aşamada destekleyen danışmanım sayın Doç. Dr. Melek ZUBAROĞLU YANARDAĞ'a

Eğitim hayatım boyunca salt bilgi vermenin ötesinde öğrenmeyi öğreten ve hayatıma dokunan lise coğrafya öğretmenim Alper SOYATLAR ve Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILMAZ'a

Çalışmamı gerçekleştirdiğim süreç içerisinde varlığını hissettiğim, güler yüzlü can dostlarım ve meslektaşlarım Ali Osman TOPAL, Cihat BABAYİĞİT, Osman Turan PEKSOY, Ümit ÇEKİLİ, Yusuf DALBASTI, Seda Hatice YILDIRIM, Özge BAYRAM, Ayşe KADIOĞLU, Hilal YAŞAR, Zeynep Helin GÜNER, İlknur KOÇKAPAN, Mustafa Emin AKÇİN, Fırat İŞLER, Ayşe Seda YILDIRIM İŞLER, Arif FİDAN, Hacı Murat URHAN, Gülbeyaz ÇINAR, Hasan Hüseyin ÖZÇAY ve Tursine KILINÇ'a

Tez çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen ve yaşamımda kıymetli bir yeri olan arkadaşlarım Ramazan ERKAN, Recep TURAN, İbrahim AYDIN, Kerim YİĞİT ve abim Muhammed EFİL'e

Çalışmam kapsamında katkı veren sivil toplum kuruluşlarına ve tüm çalışanlarına,

Bünyesinde yer aldığım her dakika var oluşumu değerli kılan, bana dair ve benden bir parça olan canım mesleğim SOSYAL HİZMET'e

Tam zamanlı gerilim kaynağı olarak dünyaya geldiğim ilk andan itibaren yaşamımın her anında sonsuz destek, ilgi ve sevgisini esirgemeyen canım annem Elif ATEŞ ve babam Mustafa ATEŞ'e

Okumayı öğreten ilk öğretmenim, arkadaşım, kardeşim, Tuğba ATEŞ'e

Teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet ATEŞ

(ATEŞ, Mehmet, *Uluslararası Göç Deneyimi Olan Bireylerin Sivil Toplum Deneyimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2022)

ÖZET

Bu araştırmada Türkiye’de yaşayan geçici koruma ya da uluslararası koruma statüsünde yer alan göçmen bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkma nedenleri, sağladıkları hizmetler, ne tür faaliyetler gerçekleştirdikleri ve bu faaliyetler esnasında karşılaşılan güçlükler ve kolaylıkların neler olduğu, üyelerin üye olma motivasyonları ve beklentilerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Başkan, üye ve gönüllü olmak üzere farklı sivil toplum kuruluşlarında görev yapan 32 uluslararası göç deneyimine sahip birey ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, MAQODA 2020 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Bulgulara göre, Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşları tarafından uluslararası göç deneyimi olan bireylere yönelik gerçekleştirilen hizmetlerin, göçmen gruplar tarafından kurulan sivil toplum örgütlerince uygulandığı ya da sağlanan hizmetlerin bireylere ulaşmasında köprü görevi gördükleri söylenebilir. Görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimi olan bireylerin ifadelerinden yola çıkarak; göçmen gruplar tarafından kurulan sivil toplum örgütlerinin çocuk ve kadın başta olmak üzere özel gereksinimli gruplara yönelik çalışmalar yürüttüğü, salgın döneminde üyesi oldukları kuruluşların faaliyetlerinin büyük oranda durdurduğu görülmüştür. Ayrıca salgın döneminde kişisel hijyen desteği, eğitim desteği, danışmanlık ve yönlendirme desteği sağlandığı ortaya çıkmıştır. Uluslararası göç deneyimi olan bireylerin daha çok kimlik/kayıt, barınma/ikametgâh, dil, sağlık ve istihdam gibi hak ve hizmetler konularında sorun yaşadıkları için sivil toplum kuruluşlarına müracaat ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca sivil toplum örgütleri tarafından başta danışmanlık ve yönlendirme desteği olmak üzere çeşitli alanlarda hizmet sağlandığı görülmüştür. Öte yandan farklı sosyal sorunlardan dolayı müracaat edilen ve hukuki metinlerde yer alan hizmetlerin sağlanmasında önemli bir role sahip olan sivil toplum kuruluşları başta finansal ve idari olmak üzere çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, sivil toplum, göç

ABSTRACT

This study is aimed to explore the reasons for the emergence of non-governmental organizations established by immigrants living in Turkey with temporary protection or international protection status, the services they provide, which services or activities they carry out, the difficulties and conveniences faced, the motivations and expectations of the members. The research was carried out through qualitative research methods. In-depth interviews were conducted with 32 individuals who have international migration experience, and who work in different non-governmental organizations as chairman, member, and volunteer. The data obtained from the interviews were analyzed using the MAQODA 2020 package program and various findings emerged from the data.

According to the result, it can be said that the services provided by public institutions and organizations in Turkey for individuals with international migration experience are implemented by non-governmental organizations established by immigrant groups or they act as a bridge in reaching the services provided to the individuals. Moreover, it has been stated that non-governmental organizations established by immigrant groups carry out services or activities for people with disabilities, especially children and women, and the activities of these organizations the participants are members of have mostly stopped during the epidemic based on the statements of individuals with international migration experience interviewed. In addition, it has been revealed that personal hygiene support, educational support, counseling, and guidance support were provided during the epidemic period. It has been determined that individuals with international migration experience mostly consult non-governmental organizations because they have problems in terms of rights and services such as identity/registration, accommodation/residence, language, health, and employment. Furthermore, it has been seen that non-governmental organizations provide services in various fields, especially consultancy and guidance. On the other hand, non-governmental organizations, which have an important role in the provision of services included in legal texts and applied for different social problems, face various difficulties, especially financial and administrative. Within the research, the people who was interviewed expressed that during the pandemic, even though they discontinued their NGO's, they still had hygiene, education and consultancy support.

Key Words: International migration, civil society, migration

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ TARİHİ

1.1. Göç Tarihi.....	3
1.2. Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar	5
1.3. Göç Kuramları	10
1.3.1. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı.....	11
1.3.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı	11
1.3.3. Emek Göçünün Yeni Ekonomisi Kuramı	13
1.3.4. İkiye Bölünmüş (Dual) Emek Piyasası Kuramı.....	14
1.3.5. Dünya Sistemleri Kuramı (Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi).....	14
1.3.6. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	15
1.3.7. İtme-Çekme Kuramı	17
1.3.8. Ravenstein Göç Yasaları.....	18
1.3.9. Kesişen Fırsatlar Kuramı	19
1.4. Türkiye’nin Göç Tarihi ve Göç Politikaları	19
1.4.1. Türkiye’de Yaşayan Göçmen Gruplar	24

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ

2.1. Sivil Toplum Kavramına İlişkin Yaklaşımlar	26
2.1.1. Doğa Hukukçularına Göre Sivil Toplum Anlayışı	27
2.1.2. Klasik Kuramcılara Göre Sivil Toplum Anlayışı	29
2.1.3. Çatışmacı Kuramcılara Göre Sivil Toplum Anlayışı.....	31
2.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi	32
2.2.1. Türkiye’de Faaliyet Yürüten Sivil Toplum Kuruluşları	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÖÇ-SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

3.1. Göç-STK İlişkisi Bağlamında Yasal Düzenlemeler.....	38
3.1.1. Göç-STK İlişkisi Bağlamında Uluslararası Mevzuat	38
3.1.2. Göç-STK İlişkisi Bağlamında Ulusal Mevzuat	40
3.2. Göçmen Grupların Sivil Toplum İçerisinde Yer Alması ve Faaliyetleri	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

4.1. Araştırmanın Amacı	50
4.2. Araştırmanın Önemi	50
4.3. Araştırmanın Yöntemi	51
4.4. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	52
4.5. Araştırmanın Katılımcıları.....	52
4.6. Araştırmaya Dâhil Edilme Kriterleri	53
4.7. Veri Toplama Araçları.....	53
4.8. Verilerin Toplanması.....	53
4.9. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Güçlükleri	54
4.10. Araştırmanın Etik Yönü	55
4.11. Verilerin Analizi.....	55
4.12. Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerliliği.....	56

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Dernek Haberleşme ve Duyuru Deneyimleri	59
5.2. Nüfus Grupları Üzerine Çalışma Deneyimleri	63
5.3. Göçmen Derneklerinin Çalışmalarına İlişkin Bakış Açısına Yönelik Deneyimler	68
5.4. Derneklerin İlerleyen Dönemlerdeki Faaliyetlerine Yönelik Deneyimler	70
5.5. Göçmen Derneklerinin Karşılaştıkları Kolaylıklara Yönelik Deneyimler	74
5.6. Göçmen Derneklerinin Karşılaştıkları Güçlüklerle Yönelik Deneyimler	76
5.7. Üye Katılım Motivasyonuna Yönelik Deneyimler.....	79
5.8. Göçmen Derneklerinin İstek/Taleplerine Yönelik Deneyimler	82
5.9. Göçmen Derneklerinin Salgın Dönemine İlişkin Deneyimler	86
5.10. Göçmen Derneklerine Üye Olma Deneyimleri	89
5.11. Göçmen Dernekleri Tarafından Sağlanan Hizmetlere Yönelik Deneyimler.....	91

5.12. Uluslararası Göç Deneyimine Sahip Bireylerin Yaşadığı Sorunlara Yönelik Deneyimler	101
5.13. Göçmen Derneklerine Üye Olma Koşullarına İlişkin Deneyimler	109
5.14. Göçmen Derneklerinin Ortak Çalışma Deneyimleri	114

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç	117
6.2. Model Önerisi	119

KAYNAKÇA	125
-----------------------	------------

EKLER.....	140
-------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	143
----------------------	------------

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. - Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler.....	57
Tablo 2. - Dernek haberleşme ve duyuru deneyimleri teması ve alt kodlar.....	59
Tablo 3. - Göçmen derneklerinin nüfus grupları (özel gereksinimli gruplar) üzerine çalışma deneyimleri teması ve alt kodlar	63
Tablo 4. - Göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler teması ve alt kodlar	68
Tablo 5. - Derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimler teması ve alt kodlar.....	70
Tablo 6. - Göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimler teması ve alt kodlar.....	74
Tablo 7. - Göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimler teması ve alt kodlar.....	76
Tablo 8. - Üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler teması ve alt kodlar.....	79
Tablo 9. - Göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimler teması ve alt kodlar.....	82
Tablo 10. - Göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleri teması ve alt kodlar.....	86
Tablo 11. - Göçmen derneklerine üye olma deneyimleri teması ve alt kodlar.....	89
Tablo 12. - Göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimler teması ve alt kodlar	91
Tablo 13. - Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimler teması ve alt kodlar	101
Tablo 14. - Göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimler teması ve alt kodlar.....	109
Tablo 15. - Göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimleri teması ve alt kodlar.....	114

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş ve Çıkışlar	24
Şekil 2. Türkiye'de Yaşayan Göçmen Gruplar	25
Şekil 3. Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları	37
Şekil 4. Türkiye'deki Göçmen Grupların Sivil Toplum Deneyimleri Modeli.....	121

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

IOM: International Organization for Migration

MÖHUK: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun

NSDAP: The National Socialist German Workers' Party

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDK: Türk Dil Kurumu

UNHCR: The United Nations High Commissioner for Refugees

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Ekonomik, siyasi ve sosyal olmak üzere çeşitli nedenlere bağlı olarak kimi zaman bireysel, kimi zaman gruplar ya da aileler, kimi zaman ise milyonlarca kişinin zaman ve mekânda yer değiştirerek gerçekleştirdiği göç olgusu; insanlık tarihi kadar eskiye dayanan süreçler bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde sürekliliği devam eden göç hareketinin günümüzde bilinen şekliyle tanımlanması 19. yüzyıl sonrasında ortaya çıkmış, 21.yüzyılda değişen dünya düzeni ile birlikte dönüşüme uğramıştır. Zaman içerisinde farklılık gösteren göç olgusu ile birlikte mevcut koşullara uyum sağlamak amacıyla birçok ülke yeni düzenlemeler oluşturmuştur.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından 2020 yılında yayınlanan rapora göre, büyük bir kısmına (%61) Asya ve Avrupa ülkelerinin ev sahipliği yaptığı yaklaşık 272 milyon uluslararası göçmenin olduğu belirtilmiştir. Dünya genelinde yaşayan uluslararası göçmenlerin oranı küresel nüfusun %3,5'ine eşit olmakla birlikte birçok ülkenin nüfusunu geride bıraktığı görülmektedir (IOM, 2020: 22). Öte yandan zorla yerinden edilen bireylerin sayısı yıllara göre artış göstermiş, 2020 yılının sonunda ise 82,4 milyon olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında her gün ortalama 225.000 kişinin zorla yerinden edildiği görülmüş olup, küresel çapta kitlesel göç hareketlerinin yaşanabileceği tehlikeli bir döneme girildiği belirtilmiştir (UNHCR, 2020: 2).

Tarihsel süreç içerisinde kitlesel göç hareketlerinin önemli noktalarından biri olan Anadolu coğrafyasına son yıllarda yaşanan uluslararası göç hareketleri ile birlikte yerinden edilmiş bireylerin sayısındaki artış ülke içerisinde yaşayan göçmen grupların karşılaştığı sorunları derinleştirmiş, politika ve çalışmaları gündeme getirmiştir. Öte yandan yaşanan kitlesel göç hareketleri ile birlikte ortaya çıkan sosyal sorunların çözüme ulaşması, hak ve hizmetlerin sağlanması ve savunuculuk faaliyetlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi gibi nedenlerden dolayı uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından üçüncü sektör olarak ifade edilen sivil toplum kuruluşları yaygınlaştırılmaya başlamıştır. Göçmen gruplar tarafından oluşturulan sivil toplum kuruluşlarının sayısında yaşanan artışla birlikte uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin sivil toplum deneyimleri, uygulama ve faaliyetlerin nasıl gerçekleştirildiği gibi konularda bilgiye ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışma farklı dönemlerde Türkiye'ye göç ederek geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamında yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerinin oluşturulma nedenleri, sağlanan hizmetler, ne tür faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve bu faaliyetler esnasında karşılaşılan güçlükler ve kolaylıkların neler olduğunu belirlemenin yanı sıra ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin neler olduğunu, bireylerin üye olma motivasyonları ve beklentilerini ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur.

Bu bağlamdan hareketle öncelikli olarak; araştırmanın kuramsal kısmında göç tarihi, göç temel kavramları, göç kuramları, göç politikaları sivil toplumun gelişimi ve mevcut sivil toplum örgütlerinin özellikleri ile birlikte göç-sivil toplum ilişkisi açıklanmıştır. Üç bölümden oluşan kuramsal çerçevenin akabinde araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, yeri ve zamanı, katılımcıları, veri toplama araçları, sınırlılıkları ve güçlükleri gibi konular açıklanmıştır. Ardından Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan ve sivil toplum örgütleri içerisinde yer alarak başkan, üye ve gönüllü statüsünde bulunan göçmen bireylerle görüşme gerçekleştirilmiş, sivil toplum deneyimlerinin araştırılması ve politika önerilerinin oluşturulması amaçlanarak ortaya çıkarılan bulgular ve araştırmadan elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak ortaya çıkan analiz kısmının göç-sivil toplum ilişkisi noktasında bilgi eksikliğini önemli ölçüde gidereceği ve göçmen sivil toplum örgütleri tarafından oluşturulan uygulamaların kurumsallaşmasına ve işlevsel hale gelmesine katkı sağlamanın yanı sıra mevcut uygulamalarının ideal şekilde gerçekleştirilmesine imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye'ye göç ederek geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamında yer alan bireylerle görüşme gerçekleştirilmekle birlikte kavramsal çelişkiye sebebiyet vermemek için "uluslararası göç deneyimine sahip bireyler" ve "göçmen gruplar" gibi çerçeve kavramlar kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ TARİHİ

Araştırmanın bu bölümünde tarihsel süreç içerisinde yaşanan göç hareketleri incelenerek göç olgusunun tarihsel gelişimi ve günümüzdeki mevcut durumu ele alınacaktır. Ardından coğrafi konumundan dolayı kitlesel göç hareketliliği yaşanarak önemli bir geçiş, varış, giriş ve çıkış ülkesi olan Türkiye’nin göç tarihi irdelenecektir. Ayrıca zaman içerisinde değişen koşullara uyum sağlamak için Türkiye’de gerçekleştirilen düzenlemelerin üzerinde durulacak ve bu noktadan hareketle genel bir göç profili oluşturulacaktır.

1.1.Göç Tarihi

Yaşadıkları yerlerden başta doğal afetler, ekonomik ve toplumsal sorunlar, siyasi anlaşmazlıklar olmak üzere farklı nedenlerden dolayı ayrılmak zorunda kalan bireyler, aileler, gruplar ve toplulukların gerçekleştirmiş oldukları hareketler göç olarak tanımlanmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2016). Tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan göç hareketleri mesafesine göre iç ve dış göçler, yasal düzenlemelere uygunluğuna göre düzensiz ve düzenli göçler, oluşum süreçlerine göre göçler ve zorunlu göçler, sürelerine göre sürekli (kesin) ve geçici (mevsimlik) göçler olmak üzere çeşitli şekillerde yaşanmaktadır (Dönmez Kara, 2015: 1).

Geçmişten günümüze bulundukları yerlerden göç eden insan topluluklarının sayısı yıllar içerisinde artış göstermiş, yaşanan göç hareketleri belirli bir düzlemde ve belirli bölgelerde gerçekleşmiştir. Genel itibariyle az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşen göç hareketleri birçok farklı itici nedenden dolayı ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2014: 1689). Nitekim ortaya çıkarak farklı insan topluluklarının oluşmasına ve bu toplulukların dönüşümüne, yeni kültürel ve siyasal süreçlerin yaşanmasına ve farklı örgütlenme şekillerinin görülmesine neden olan göç hareketleri, tarihsel açıdan incelendiğinde farklı özelliklere sahip olmuştur (Karpaz, 2015).

Tarihsel açıdan ele alındığında ilk çağlardan itibaren farklı sebeplerden dolayı yerlerini değiştiren ve günümüze kadar üç kültürel dönem ve iki önemli devrim

gerçekleştiren dünya toplumlarının göç hareketleri; sömürgecilik öncesi dönem (15.yüzyıl öncesi) ve sömürgecilik dönemi (15.yüzyıl sonrası) olmak üzere iki farklı dönemde gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan kitlesel hareketlilik altı evrede ele alınmaktadır (Dönmez Kara, 2015: 3).

Göç hareketinin ilk evresi, ülkelerinde yaşayan nüfusun belirli bir bölümünü kolonileşme sürecinde kullanan Avrupa devletlerinin yayılmacı politikalar izleyen güçler olarak ortaya çıktığı 17. yüzyılda başlamıştır. Nüfus fazlasının toplumsal yaşama uyguladığı baskıyı azaltmak için bireylerin politik nesneler olarak kullanıldığı kolonileşme süreci, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir (Yiğit, 2017: 8). Nitekim 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk yarısına kadar gerçekleşen süreçte Avrupa genelinde 55 milyon kişi sömürgeleştirilen bölgelere yerleşmiştir (Atasü Topçuoğlu, 2016).

Arap ve Avrupalı tüccarların Kuzey Afrika ülkelerinde köleleştirdiği kişileri özellikle Avrupa ve Güney Amerika olmak üzere farklı bölgelere göç etmeye zorlaması ile 1500'lü yıllarda başlayan Transatlantik Köle Ticareti yaklaşık 400 yıl sürerek 18. yüzyılda son bulmuştur. Ortaya çıkan köle taşımacılığı göç hareketinin ikinci evresini oluşturmaktadır (Delibaş, 2019: 32; Rawley ve Behrendt, 2005: 3). Köleliğin 19. yüzyılda sona ermesiyle birlikte İngilizler farklı bölgelere sözleşmeli işçiler götürmeye devam etmiş ve yaşanan kitlesel göç hareketleri yerel nüfusu azınlık durumuna getirmiştir (Yalçın, 2004: 100).

Göç hareketinin üçüncü dalgası 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden sömürgecilik faaliyetlerinin çözülme döneminde imparatorlukların dağılması ve ardından yeni devletlerin kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yeni kurulan devletler içerisinde ortaya çıkan nefret söylemi ve akabinde yaşanan savaşla birlikte bazı azınlık gruplar kitlesel olarak ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Çelebi, vd., 2011: 13). Dördüncü dalga göç hareketi ise sömürgeci ülkelerin kolonilerinden geri çekilmesiyle birlikte bağımsızlıklarını kazanan ülkelerde yaşayan Avrupalıların bir kısmının geri dönmesi ile ortaya çıkmıştır (Atasü Topçuoğlu, 2016: 504; Yiğit, 2017: 9).

Göç hareketinin beşinci evresi 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan üretim artışından dolayı eski sömürge ülkeleri ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sermaye fazla Amerika ve Avrupa ülkelerine yaşanan emekçi göçüdür (Dönmez Kara,

2015: 3). İşgücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı yaşanan misafir işçi göçü kalıcı hale gelerek sırasında aile birleşmeleriyle devam etmiş, ortaya çıkan göç hareketi ulus-ötecilik kavramının oluşmasına neden olmuştur (Atasü Topçuoğlu, 2016: 505; Miller & Castles, 2008: 102). Ortaya çıkan göç dalgalarının altıncı ve son evresi ise 1989 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla başta Avrupa ülkeleri olmak üzere bağımsızlığını kazanan devletler arasında ve komşu ülkelere yönelik farklı dönemlerde yaşanan göç hareketleridir. Bu tarihten itibaren yaşanan uluslararası göç hareketleri, 2000'li yıllarla birlikte yasal statüye sahip olmayan göçmen grupların artış göstermesiyle devam etmiştir (Atasü Topçuoğlu, 2016: 505). Milyonlarca kişinin yerinden edilmesine yol açan uluslararası göç hareketi, göç politikalarının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur.

1.2. Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar

Göç kavramı birey, grup, aile ve toplumların bulundukları yerlerden yaşamlarının belirli bir kısmını ya da tamamını sürdürmek için hedef olarak belirledikleri bölgelere gerçekleştirdikleri yer değiştirme olayı olarak görülmektedir. Tarih boyunca farklı dönemlerde, çeşitli nitelik ve niceliklere sahip olarak gerçekleştirilen göç hareketleri, bireylerin bulundukları sosyal çevrelerden ayrılarak başka bir sosyal çevreye dahil olmasını kapsayan olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Akan ve Arslan, 2008: 4). Çeşitli nedenlere bağlı olarak daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak için gerçekleştirilen göç hareketleri, bireylerin sosyo-kültürel anlamda etkilenmesine ve bulundukları bölgeleri etkilemesine neden olmaktadır (Yiğit, 2017: 10). Öte yandan göç hareketleri; çeşitli tanımların, kavramların, statülerin ve görünümünün ortaya çıkmasına neden olan karmaşık, çok boyutlu ve sürekli bir olgudur (Şirin Öner, 2012: 13).

Sosyal bilimlerde yer alarak birçok disiplin tarafından çalışma gerçekleştirilen göç olgusu ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından “*bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi*” olarak tanımlanan göç kavramı; yapısı, süresi ve nedeni fark etmeksizin bireylerin yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak görülmekte; yerinden edilmiş bireyleri, ekonomik göçmenleri ve aile birleşimi gibi çeşitli amaçlarla hareket eden kişileri de kapsamaktadır (IOM, 2013: 35-36). Türk Dil Kurumu (TDK) ise göç kavramını; “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir

ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma hicret ve muhaceret” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2021).

Göç bir toplumun ya da ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısı ile ilişkili dinamik bir süreci işaret etmektedir. Nitekim bu düşünceden hareketle neden-sonuç ve zaman-mekan ilişkileri dikkate alınarak yapılan tanımlamaya göre göç; bireylerin çeşitli nedenlere bağlı olarak gelecek yaşamlarının bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan coğrafi nitelikli yer değiştirme olarak görülmektedir. Diğer bir tanımlamaya göre ise göç “*çalışmak ve daha iyi yaşam olanakları bulmak umuduyla, bireylerin yaşadıkları ya da ikamet ettikleri yerlerden başka yerlere giderek belirli bir süreyle ya da sürekli olarak yerleşmeleri*” olarak görülmektedir (Öngör, 1980).

Göç kavramı ile ilgili yapılan tanımlarda ortak algı “ulaşılacak istenen yere hareket” olarak görülmektedir. Bu bağlamda göç; “*bireylerin bir coğrafya üzerinde yer değiştirmesi, kişilerin ya da toplumsal grupların bir yerden başka bir yere gitmeleri*” şeklinde tanımlanabilir (Lee, 1966:16). Yapılan tanımlardan hareketle göç kavramı içerisinde geçicilik-kalıcılık, belirli bir mesafede gerçekleşme, yaşanılan yeri değiştirme, sosyal-kültürel hareketlilik gibi sınırları ve boyutları tam olarak belirlenemeyen unsurlar yer almaktadır (Çağlar, 2018: 31). Öte yandan toplu şekilde yaşayan bireyler tarafından çeşitli şekillerde gerçekleştirilen göç hareketleri özellikle 21. yüzyılda dönüşüme uğramış, zaman içerisinde değişen koşullar göç terminolojisinde yer alan kavramların değişime uğramasına neden olmuştur.

Zamanla dönüşüme uğrayan ve göç terminolojisi içerisinde yer alan önemli kavramların başında gelen “göçmen” ifadesi, uluslararası ölçekte kabul edilen ortak bir tanıma sahip olmamakla birlikte, “*bireyin herhangi bir zorlayıcı dış etmen olmaksızın ‘kişisel uygunluk’ ve kendi özgür iradesiyle aldığı kararlar*”ı kapsamaktadır. Öyle ki “göç eden kişi” anlamına gelen göçmen kavramı, aile üyelerinin beklentilerini karşılamak ve koşullarını geliştirmek amacıyla başka bir ülke ya da bölgeye hareket eden birey ve aile üyeleri için geçerli olarak kabul edilmektedir (IOM, 2013: 36-37). Öte yandan Birleşmiş Milletler başta bireylerin konumu olmak üzere çeşitli koşulları dikkate almaksızın göçmen kavramını göç etme sebepleri, gönüllü olup olmama durumu, kullanılan göç yolları ve yasal prosedürlere göre “*yabancı bir ülkede bir yıldan fazla*

ikamet eden birey” olarak tanımlamakta, bu tanımın içerisine mevsimlik gezici tarım işçiliği gibi dönemsel göç türlerini de dahil etmektedir (UNHCR, 2016; IOM, 2013: 37). Türk hukukunda göçmen tanımı ise göç eden tüm bireyleri kapsamaktan ziyade İskan Kanunu’nun 3. Maddesinde “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına ya da toplu halde Türkiye’ye gelip kanun gereğince kabul olunanlar*” olarak ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 2006).

Göç çalışmalarında önemli kavramların başında gelen mülteci tanımı farklı hukuki metinlerde tanımlanmıştır. Avupa Konseyi tarafından oluşturulan 2004/83/EC sayılı yönergenin 2. Maddesinin (c) fıkrasında mülteci “*Madde 12 kapsamında yer almayan ve ırkı, dini tabiiyeti, siyasi görüşü veya belirli bir sosyal gruba mensubiyeti nedeniyle zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkednin dışında bulunan ve söz konusu korku nedeniyle ülkesine gidemeyen üçüncü bir ülke uyruklu veya yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı daha önce daimi ikamet yeri olan ülkenin dışında olup bu ülkeye dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız bir kişi*” olarak açıkça ifade edilmiştir (The Council Of The European Union, 2004; T.C. İçişleri Bakanlığı, 2005: 212).

Mültecilerin yaşamlarını düzenlemeyi amaçlayarak oluşturulan ve küresel çapta bireylerin yaşamlarını etkileyen “*Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951)*” ve “*Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü*” göç çalışmalarıyla ilgili önemli yasal düzenlemelerin başında gelmektedir. Bu hukuki metinlerde mülteci kavramı, “*ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır*” şeklinde tanımlanmaktadır (BMMYK, 1951: 2; BMMYK, 1967).

Bölgesel düzeyde Afrika Birliği Örgütü mevcut mülteci tanımını genişleterek Afrika’daki mültecilerin özel yönlerini düzenlemeyi amaçlamış, Cenevre Sözleşmesi’nin aksine coğrafi ya da tarihsel sınırlamaya yer vermemiştir. 1969 yılında oluşturularak 1974 yılında yürürlüğe giren Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi’nde, “*kendi menşe ülkesi ya da*

vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes” mülteci tanımı içerisinde yer almıştır (Özcan, 2005: 19).

1984 yılında 10 Latin Amerika ülkesi tarafından imzalanan ve bağlayıcılığı olmayan Cartagena Mülteciler Deklarasyonu’na göre “*yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu gerekçeleriyle ülkelerinden kaçan kişiler*”in de mülteci statüsüne dahil edilmesi tavsiye edilmiştir (Özcan, 2005: 21).

Türkiye tarafından 11.04.2013 tarihinde oluşturulan 6458 sayılı “*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)*”nun 61. Maddesinde yer alan mülteci kavramı Cenevre Sözleşmesi’nin ilk halinde yer alan “Avrupa’da gelişen olaylar” şeklindeki tanımlamadan hareket edilerek, coğrafi sınırlama ile (Madagaskar, Kongo ve Monako ile birlikte) kabul edilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2009: 5; Resmi Gazete, 2013). Öte yandan oluşturulan kanunun devamında “Avrupa dışından” göç eden bireyler “Şartlı Mülteci” statüsünde değerlendirilmiş, üçüncü ülkeye yerleşene kadar Türkiye’de yaşamalarına izin verilmiştir. Mülteci ve şartlı mülteci olarak değerlendirilen bireylere ise kanun kapsamında “İkinci Koruma” statüsünün sağlanacağı ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 2013).

Yaşadıkları bölgelerden çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalan bireyler için kullanılan ve farklı hukuki metinlerde yer alan statülerden bir diğeri ise “sığınmacı” statüsüdür. Sığınmacı kavramı: “*Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi*” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca göç eden bireylerin, sığınmacı statüsüne uygun olmadığına yönelik bir karar alınması veya insani ya da diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemesi halinde ülkeyi terk etmek zorunda oldukları veya herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilecekleri belirtilmiştir (IOM, 2020: 74).

Uluslararası mülteci hukukunda sığınmacı olarak nitelendirilen bireyler, mültecilik statüsünün koşullarını sağlaması durumunda mülteci statüsü almaktadır. Ancak Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi çekince koyarak kabul ettiğinden dolayı Avrupa’dan gelen bireyleri mülteci olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle ülkemizde mülteci ve sığınmacı ayrımı, uluslararası mülteci hukukunda kullanılan kavramlar ile farklılık göstermektedir. Öyle ki sığınmacı olarak nitelendirilen bireylere, hukuken mültecilik statüsünün verilmesinin mümkün olmadığı iç hukukta belirtilmiştir (Ermumcu, 2013: 66).

2011 yılında Suriye’den yaşanan kitlesel göç hareketi sonucu oluşturularak göç çalışmalarında kullanılan “geçici koruma” statüsü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. Maddesinde ülkesinden ayrılmak zorunda kalarak ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, geçici ve acil koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen ya da bu sınırlardan geçen yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir. Zorla yerinden edilen bu bireylerin Türkiye’ye kabul edilmesiyle birlikte sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları, ülke içerisinde yaşamaları, sahip oldukları hak ve yükümlülükleri, ülkeden ayrılırken yapılacak olan işlemler, kitlesel göç hareketlerine yönelik alınacak tedbirlerin yanı sıra ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğine yönelik düzenlemeler 22.10.2014 tarihinde yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında yer almıştır (Resmi Gazete, 2014; Ermumcu, 2013: 70).

Göç terminolojisinde yer alan kavramlar çeşitlilik göstermektedir. Öyle ki önemli kavramların başında gelen “hedef ülke”, düzenli ya da düzensiz olarak gerçekleşen göç hareketleri için varılacak hedef konumundaki ülkeyi; “menşe ülke”, düzenli ya da düzensiz olarak gerçekleşen göç hareketlerinin kaynağı durumundaki ülkeyi; “transit ülke” ise düzenli ya da düzensiz olarak gerçekleşen göç hareketlerinin içinden geçtiği ülkeyi işaret etmektedir (IOM, 2013).

Düzenli göç kavramı, bulunduğu ülkeden çıkışı ve göç edeceği ülkenin hukuki metinlerine göre tanınan, izin verilen yasal kanallar kullanılarak gerçekleştirilen göç hareketini ifade etmektedir. Açık veya genel bir tanımı bulunmamakla birlikte düzensiz göç kavramı ise menşe ülke, hedef ülke ve transit ülkenin yasal normları dışında gerçekleştirilen göç hareketlerini ifade etmektedir (IOM, 2013: 26). Göç çalışmalarında genel olarak kullanılan düzensiz göç kavramı insan ticareti mağdurlarını işaret eden geniş

bir kitleyi kasdetmektedir. Bu durum bireylerin bilinç altında yer alan suçluluk kavramını çağrıştırarak yerel halkın göçmen gruplara kaygıyla yaklaşmasına neden olmaktadır.

Genel olarak incelendiğinde düzensiz göç hareketlerinin 1980’li yılların sonundan itibaren artış gösterdiği, bu nedenle denetim altına alınması ve sınırlandırılması gerektiği ortaya çıkmıştır (Şirin Öner, 2012: 16). Nitekim düzensiz göç hareketlerinin artış göstermesiyle birlikte “*doğrudan ya da dolaylı olarak, maddi veya diğer maddi çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin, vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasadışı girişinin sağlanması*” olarak tanımlanan “göçmen kaçakçılığı” ve “*kuvvet kullanarak ya da kuvvet kullanma tehdidiyle veya diğer biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkasına kazanç ya da çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınması*” şeklinde ifade edilen “insan ticareti” kavramı, önemli gündem maddeleri haline gelmiştir (IOM, 2013).

Göç çalışmaları içerisinde dinamik bir süreci ifade eden göç kavramına odaklanılması yeni kuram, yaklaşım ve kavramlara açık olunması gerekliliğini beraberinde getirmekte; bu sürecin düzenlenmesi, göç yönetimi veya yönetişimi gibi kavramları ortaya çıkarmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan uluslararası göç hareketleri yeni şekillerde, farklı bağlamlarda yaşanmaya ve toplumsal dönüşüm süreçlerinde etkili olmaya devam ettikçe yarattığı değişimi kavramsallaştırma ve anlamlandırma çabası var olacaktır (Şirin Öner, 2012: 27).

1.3.Göç Kuramları

Göç olgusu çeşitli süreçleri bünyesinde barındıran, çok boyutlu ve çok yönlü bir kavram olmasından dolayı tanımlanması ve sınırlarının belirgin hale getirilmesi oldukça zordur. Bu nedenle literatürde göç olgusunu bütün olarak açıklayabilen bir teori olmamakla birlikte, uluslararası göç ile ilgili farklı teoriler görülmektedir (Toksöz, 2006: 16; Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 17). Öyle ki göç üzerine yapılan ilk bilimsel çalışmalardan bu yana konuyla ilgili çeşitli teoriler ortaya çıkarılmıştır. Oluşturulan göç teorilerinin kökeni, göç kalıpları, konuyla ilgili disiplinler ve teorilerin mevcut bağlamda uygulanabilmesi gibi çeşitli etmenlere bağlı olarak araştırmacılar tarafından mevcut

teorilerin sınıflandırılması yapılmıştır. Bireylerin gerçekleştirdikleri göç hareketlerini geniş bir perspektifte incelemek ve anlaşılır kılmak için teorik bir rehberlik sağlayan ve yasal, sosyal, etnik, siyasi, kültürel ya da diğer olgularla ilişki içerisinde olan göç teorileri, uluslararası göç hareketleri hakkında bilimsel bilgi sağlama amacıyla oluşturulmuştur (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 17).

1.3.1. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı

Uluslararası göç hareketlerine yönelik geliştirilen ilk kuramlar, düşünce temeline genel olarak ekonomik ilişkileri alarak kurgulanmıştır (İnce, 2019: 2588). Öyle ki yaşanan iç göçleri ve uluslararası göç hareketlerini emek gücü içerisindeki arz ve talep dengesine göre değerlendiren ve bu nedenle ortaya çıkan bölgesel farklılıklardan dolayı çeşitli göç hareketlerinin yaşandığını savunan Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı'na göre ücretlerin farklı olmasından dolayı işçi sınıfı içerisinde emek ücretinin fazla olduğu ülkelere doğru göç hareketleri gerçekleşmektedir (Robinson, 2005: 5; Abadan-Unat, 2002: 6).

Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı'na göre emek gücü fazlasına sahip olan ülkelere verilen ücretler azalmakla birlikte, düşük emek gücüne sahip olmasına rağmen sermayesi fazla olan ülkelere ise çalışanlara yüksek ücretler verildiği, bu nedenle emek gücü fazla olan bölgelerden sermaye fazla bölgelere doğru göç hareketlerinin yaşandığı belirtilmektedir. Yaşanan göç hareketlerinin sonucunda emek gücü fazla olan bölgelerde emek piyasası daralarak ücretlerin arttığı, sermaye fazla ülkelere ise çalışan sınıfın gelirinde artış yaşandığı, bu nedenle ücretlerde ve emek gücü piyasasında dengenin sağlanmaya başladığı ifade edilmektedir (Massey, 1999: 34; Abadan-Unat, 2002: 6). Nitekim bu kurama göre bölgeler arasındaki ücret farklılıkları ne kadar fazla olursa göç hareketlerinin bu doğrultuda artış göstereceği ve ortaya çıkan nüfus hareketlerinin sonucunda emek arzı fazla olan ülkelere aynı zamanda sermaye akışının gerçekleşeceği, sermaye fazla ülkelere ise emek arzı artarak ücretlerin düşmeye başlayacağı ifade edilmektedir (Massey, vd., 1993: 433).

1.3.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı

19. yüzyılın ikinci yarısında Todaro ve Borjas tarafından oluşturulan bu kurama göre, kişiler rasyonel düşünce sistemleri doğrultusunda göçün bireysel maliyetine

odaklanmaktadır (Robinson, 2005: 6; Toksöz, 2006: 17). Öyle ki göç edecek bireyler, koşulları sadece ekonomik kazanç olarak değerlendirmekten ziyade başka bir bölgeye taşınmanın maliyeti, uyum sürecinde yaşanması muhtemel sosyal sorunlar, yeni dil öğrenme, hatta yasal normlar dışında gerçekleştirilen göç hareketleri sonucunda sınır dışı edilme gibi çeşitli konuları göz önünde bulundurarak, gerçekleştirdikleri kar-zarar hesabının sonucunda yüksek kazanç elde edecekleri ülkeleri tercih etmektedir (Abadan-Unat, 2002: 7; Todaro ve Maruszko, 1987).

Bireylerin rasyonel aktörler olarak beşeri sermayesini geliştirebileceği ve bu noktadan hareketle yatırım yapabileceği ülkeleri tercih edeceğini savunan Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı'na göre, uluslararası göç hareketleri beşeri sermaye yatırım aracı olarak görülmekte, bireylerin maksimum kar sağlayacağı bölgelere göç edecekleri belirtilmektedir (Abadan-Unat, 2002: 7; Massey, vd., 1993: 345).

Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı'na göre uluslararası göç varsayımları şu şekilde özetlenmektedir:

- Ülkeler arasında gerçekleştirilen uluslararası göç hareketleri tam istihdam yerine bireysel kar-zarar hesabı doğrultusunda, bölgelerarası farklılıklara göre gerçekleşmektedir.
- Uluslararası göç hareketleri kazanç ve istihdam açısından farklılıkların algılanmasına göre ortaya çıkmaktadır.
- Diğer faktörlerin eşit olması durumunda göç eden bireylerin eğitim düzeyi, iş tecrübesi, yabancı dil bilgisi gibi beşeri sermayesine bağlı olarak göç ettiği ülkede iş bulma olasılığı artacaktır.
- Göç hareketlerinin maliyetini düşüren bireysel özellikler, toplumsal koşullar ve teknolojik gelişmeler sonucunda elde edilecek kazanımların artmasından dolayı uluslararası göç hareketleri ivme kazanacaktır.
- Uluslararası göç hareketleri ülkeler arasında görülen kazanç ve istihdam oranları arasındaki farklılıklara göre ortaya çıkmaktadır. Nitekim ülkeler arasında kazanç ve istihdam açısından fark olmadığı takdirde göç hareketi yaşanmaz.
- Diğer koşullar doğrudan göç kararı üzerinde etkili olmamakla birlikte, işgücü piyasasında görülen dengesiz yapı göç hareketinin esas nedenini oluşturmaktadır.

- Ülkeler arasında görülen gelir farklılıklarından dolayı gerçekleştirilen göç hareketlerinin boyutu çeşitlilik göstermektedir. Bu farkların büyümesine bağlı olarak göç eden bireylerin oranı artış göstermektedir.
- Hükümetler, göç hareketlerinin yaşandığı menşe ve hedef ülkelerdeki istihdam ve kazanç durumlarını etkileyecek koşulları önlem olarak denetlemektedir. Öyle ki göç veren menşe ülkelerdeki mevcut istihdam ve kazanç koşulları düzenlenerek göç hareketlerinin kontrol edilmesi amaçlanmaktadır (Abadan-Unat, 2002; Massey, 1999: 35-36).

1.3.3. Emek Göçünün Yeni Ekonomisi Kuramı

Uluslararası göç hareketleriyle ilgili ortaya atılan neo-klasik ekonomik modeller, kitlesel göç hareketlerini değerlendirirken; bireysel göçmeni, analiz birimi olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda oluşturulan ekonomik modellere göre kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket eden bireyler, göç kararını şahsi olarak almakta, uluslararası göç süreci, göçmenlerin menşe ülkelerinden kopmasını içeren bir model olarak belirtilmektedir (Robinson, 2005: 6). Öte yandan Oded Stark tarafından geliştirilen ve neo-klasik ekonomik modele dayanan Emek Göçünün Yeni Ekonomisi Kuramı'na göre neo-klasik geleneğin bazı varsayımlarına karşı çıkılarak göç kararının bireylerden ziyade kolektif aile rolüne dayandığı belirtilmiş, bu doğrultuda yeni bir analiz düzeyi oluşturulmuştur (Stark ve Bloom, 1985: 174; Stark, 1991: 39). Göç araştırmalarının merkezine, kişisel çıkarları doğrultusunda hareket eden bireylerden ziyade karşılıklı bağımlılığı yerleştirerek ortaya çıkan süreçte göçmen bireyin ailesinin rolünü merkeze alan kurama göre ailenin yeni gelir kaynağı oluşturarak toplumsal riskleri yönettiği belirtilmiştir (Massey, vd., 1993: 439).

Ortaya çıkan uluslararası göç hareketlerinin yalnızca ülkeler arasında görülen ücret farklılıklarından kaynaklanmadığını ve ücret farklılıklarının olmadığı durumlarda dahi toplumsal riskleri ortadan kaldırmak için kaynak çeşitliliğinin oluşturulabileceğini savunan kurama göre yerel istihdam oranları ve üretim kapasitesinin doğrudan uluslararası göç hareketleriyle ilişki içerisinde olmadığı belirtilmiştir (Toksöz, 2006: 20; Robinson, 2005: 6). Öte yandan bu kurama göre kitlesel göç hareketlerinin yaşanmaması için ülkeler arasında görülen ücret farklılıklarının eşit hale getirilmesi yeterli görülmemekte, ayrıca farklı toplumsal konumlarda yer alan ailelerin eşit kazan beklentisi

ile göç etmesi arasında belirli bir korelasyon olmadığı ifade edilmektedir (Massey, vd., 1993: 440; Stark, 1991: 40).

1.3.4. İkiye Bölünmüş (Dual) Emek Piyasası Kuramı

Uluslararası göç hareketleri üzerine önerme ve varsayımlar geliştiren neo-klasik ekonomik modeller ve yeni göç ekonomi modelleri arasında farklılıklar görülmektedir. Göç kararını kimin aldığı ve gerçekleştirilen göç hareketlerinin değerlendirilme süreci gibi konularda temel farklar ortaya çıkmakla birlikte, ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı uluslararası göç hareketlerini ayrı bir perspektifte ele almıştır (Abadan-Unat, 2002: 10). 1979 yılında Michael J. Piore tarafından geliştirilen ve göç sürecini bireyler tarafından alınan kararların ötesinde sanayileşmiş toplumların içsel emek taleplerinin bir sonucu olarak değerlendiren kurama göre göç hareketleri, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin kalkınması için emek ihtiyacına verilen bir cevap olarak görülmektedir (Piore, 1979; Massey, vd., 1993: 440).

Sürekli istihdam sağlanarak çalışma yaşamı içerisinde kalifiye işgücünün yer aldığı ve işçinin tercihlerine dayanan birincil yapıdaki işler ile vasıfsız, düşük kalifikasyon gerektiren ve olumsuz istihdam olanaklarına dayanan ikincil yapıdaki işler olmak üzere çalışma yaşamı içerisinde farklı işlerin yer aldığını savunan kurama göre ortaya çıkan göç hareketlerinin asıl nedeni, kronikleşen düşük ücretli işgücü gereksinimidir (Toksöz, 2006: 18). Nitekim çalışma yaşamı içerisinde vasıflı ve vasıfsız işgücünün istihdam edildiği sermaye yoğun işlerde yerel işçiler çalışmakla birlikte, vasıfsız işgücünün yer aldığı emek yoğun işler sadece yerel işçiler tarafından tercih edilmediğinden dolayı vasıfsız işlere yönelik talep ortaya çıkmakta bu yüzden göçmen emek gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla yaşanan uluslararası göç hareketlerinin endüstrileşmiş toplumların işgücü talebine göre şekillendiği ifade edilmektedir (Abadan-Unat, 2002: 14; Massey, vd., 1993: 441).

1.3.5. Dünya Sistemleri Kuramı (Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi)

Immanuel Wallerstein'ın çalışmaları üzerine inşa edilen ve Marksist düşünce sisteminin hakim olduğu dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç hareketleri, kapitalist gelişmenin ortaya çıkardığı yer değiştirme ve kopmanın doğal bir sonucu olarak görülmekte, işgücü göçü dünya kapitalist sisteminin bir parçası olarak ifade edilmektedir

(Gezgin, 1991: 37). Kapitalist dünya ekonomisinin diğer bütün yapıları etkilediğini savunarak dünyanın merkez ve çevre ülkelerden meydana geldiğini ileri süren bu kurama göre ortaya çıkan işgücü göçü, az gelişmiş çevre ülkelerden kapitalizmin hakim olduğu ve geçmişte az gelişmiş ülkeleri sömürge olarak kullanan merkez ülkelere doğru gerçekleşmektedir (Çağlayan, 2006: 80; Massey, vd., 1993: 445). Modernleşme kuramına karşı ortaya çıkan ve bağımlılık kuramı olarak da bilinen bu yaklaşım; çevre ülkeleri, merkez ülkelere bağlı “uydu”lar olarak nitelendirmektedir.

Kapitalist üretim şeklinin çevre ülkeler içerisinde yer almaya başlamasıyla birlikte bu ülkelerde yaşayan bireyler göç etmekte, öte yandan merkezde yer alan ülkelerin ucuz işgücü, hammadde ve işlenmiş malların pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duyması karşılıklı bağımlılığı ortaya çıkarmaktadır. Çevre ülkeler ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık ilişkisi ile birlikte kapitalist gelişimlerini tamamlayarak ekonomik anlamda refah seviyelerini yükseltmek istemelerine rağmen, mevcut bağımlılık ilişkilerinin son çözümlemede karşılığı sömürü sürecini ortaya çıkarmaktadır (Çağlayan, 2006: 80; Özcan, 2017: 200).

Siyasi ve ekonomik güç dağılımları arasında ortaya çıkan eşitsizlik üzerinden göç hareketlerini ele alan ve sermaye yoğun merkez ülkeler için göçmen bireylerin ucuz ve vasıfsız işgücü olarak görüldüğünü ifade eden Merkez-Çevre İlişkileri Kuramı’na göre, Avrupa’ya göç ederek çalışma yaşamı içerisinde yer alan göçmen grupların iş yaşamı ya da göç edilen hedef ülkeye uyum sağlama ile ilgili herhangi bir eğitime ihtiyaç duymadıkları belirtilmiştir. Öte yandan yaşanan göç hareketlerinin çevre ülkeleri merkez ülkelere bağımlı hale getirdiği ve merkezdeki ülkelerin uluslararası ticareti domine ettiği belirtilmiştir (Miller ve Castles, 2008: 35).

1.3.6. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Yüksek gelir beklentisi ve uluslararası yer değiştirme gibi nedenlerden dolayı işgücü göçü yaşanmakla birlikte göç modelleri açıklanırken ulus devletlere yakınlık, sosyal ağların mevcudiyeti ve kültürel faktörler de etkili olmaktadır (De Haas, 2010). Nitekim göç kuramları genel olarak kitlesel hareketleri ortaya çıkaran nedenler üzerinde çalışma yürütmekle birlikte dinamik ve karmaşık bir yapıya sahip olan göç olgusu, tüm süreci ele alacak kuramsal bir çabayı zorunlu kılmış; bu noktadan hareketle ilişkiler ağı

kuramı, mevcut boşluğu dolduracak şekilde göçmen bireylerin yaşamlarına odaklanmıştır (Abadan-Unat, 2002: 18). Öyle ki sosyal sermaye kavramıyla ilişki içerisinde olan ve *“göç eden bireyler ve onların akrabaları, arkadaşları veya hemşehrileri arasında bilgi aktaran, ekonomik destek sağlayan, istihdam fırsatlarını ve barınma gibi çeşitli destekleyici yolları kolaylaştırarak birleştiren kişilerarası bağlar”* şeklinde tanımlanan göçmenler arasındaki ilişkiler ağı, bireylerin göç maliyetlerini ve riskini azaltarak uluslararası göç hareketlerinin yaygınlaşmasını sağlamaktadır (Massey, vd., 1993: 448; De Haas, 2010: 249).

Göç etmiş ve göç etmeyi düşünen bireyler arasında ortaya çıkarak uluslararası göç hareketlerini arttıran ve göç etme potansiyeline sahip bireyleri cesaretlendiren sosyal ağlar, neo-klasik kuramların aksine bireyler arasında görülen ilişkiler ağını, kuramın odağına yerleştirmektedir. Bu noktadan hareketle göç öncesi, göç esnasında ve göç sonrasında yaşanacak risklerin yok edilmesi için alt yapı oluşturan ve bireylere bilgi sunan sosyal ağlar, göçmen grupların menşe ülkesindeki kültürel kimliğini koruyarak yerel halk ile bütünleşmesini engellemekte, uyum sürecini negatif yönde etkilemektedir. Diğer yandan göçmen bireyler arasında ortaya çıkan ve yeniden üretilerek toplumsal koşullar nedeniyle dönüşüme uğrayan ağ ilişkilerinin ülke yönetimleri tarafından kontrol altına alınması güç hale gelmektedir. Öyle ki zaman içerisinde kurumsallaşarak bağımsız hale gelen ilişki ağları, göç eden bireylerin hedef ülke seçimini belirlemekte, benzer özelliklere sahip göçmen grupların mekan anlamında yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Massey, vd., 1993: 449-450).

Göç hareketlerini ortaya çıkaran değişkenlerden ziyade belirli bir zaman ve mekanda devam etmesine neden olan faktörlere önem veren ve hedef ülkeye göç etmiş bireylerle kaynak ülkede yaşayarak etmeyi düşünen bireyler arasında kurulan sosyal ilişkileri ve bu ilişkilerin diğer göçlere etkisini merkeze alarak ilerleyen ilişkiler ağı kuramının temelini oluşturan ilkeler şu şekilde özetlenebilir (Abadan-Unat, 2002):

- Göçmen bireyler arasında kurulan sosyal ilişkiler göç eğiliminin artış göstermesine neden olmaktadır.
- Göç eden bireyler arasındaki ilişkiler ağı göç nedeniyle ortaya çıkan maliyetleri ve riskleri azaltarak uluslararası göç hareketlerinin yaygınlaşmasını sağlamakta, ücret farklılıklarının etkisini yok etmektedir.

- Göçmen bireyler arasında ortaya çıkan ilişkilerin dönüşüme uğrayarak kurumsal bir yapı haline gelmesiyle birlikte sosyoekonomik açıdan tüm göç eden kişileri kapsayan bir durum meydana gelmektedir. Nitekim ortaya çıkan bu durum daha çok kaynak ülke topluluklarını temsil etmektedir.
- Göç hareketlerinin gerçekleştiği hedef ülke içerisinde ortaya çıkan ilişkiler ağı ile birlikte kontrol edilmesi zor bir durum oluşmaktadır. Ortaya çıkan bu durum yasal düzenlemelerin etki alanını daraltan bir yapıya neden olmaktadır.
- Göçmen aileler arasındaki ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan politikalar aynı zamanda göçmen bireyler arasında kurulan ilişki ağlarının güçlenmesine de neden olmaktadır.

1.3.7. İtme-Çekme Kuramı

Everett S. Lee tarafından geliştirilen İtme-Çekme Kuramına göre her alanda bireyleri bölgeden iten ve çeken sayısız faktörün yer aldığı ifade edilmektedir. Menşe ülke ile ilgili faktörler, hedef ülke ilgili faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler olmak üzere dört başlıkta sınıflandırılan etmenler göç etme kararını ve göç sürecini ele almaktadır (Lee, 1966: 49-50). Bu noktadan hareketle bireylerin menşe ülke ve hedef ülke arasında itici ve çekici faktörleri dikkate alarak yaptığı tercih sonucu ortaya çıkan göç hareketlerinin bireysel (mikro) ve bireysel olmayan (makro) şeklinde belirleyicileri bulunmaktadır (Özcan, 2017: 193). Nitekim “A Theory of Migration” isimli çalışmasında Lee, göç ve mesafe, hukuksal ve toplumsal belirsizlik, göç sürecinde ödenecek bedel gibi mikro etmenlerin yanı sıra, katı ya da baskıcı göç yasaları, uygun olmayan sosyal çevre ve fiziksel koşullar gibi makro etmenlerden bahsetmiştir (Lee, 1966: 48).

Göç hareketlerini belirleyen itici ve çekici etmenlerin olduğunu savunarak bu etmenlerin bireyin özellikleri, imkanları, becerileri, hedef ve düşüncelerinde görülen farklılıklardan dolayı kişiden kişiye değişiklik gösterdiğini savunan İtme Çekme Kuramına göre, göçe etki eden faktörler negatif, pozitif ve nötr olmak üzere üç kategoride incelenmektedir (Özcan, 2017: 192; Çağlayan, 2006: 73). Diğer yandan göç hareketleri kişisel avantaj ve dezavantajlara bağlı olarak tarihsel koşullar çerçevesinde ortaya çıkmakla birlikte, göç olgusu içerisinde görülen engeller karar alma sürecini bireysel olmaktan çıkarmaktadır (Lee, 1966).

1.3.8. Ravenstein Göç Yasaları

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi devriminin etkisiyle birlikte birey ve toplumların yaşam şartları ve çalışma koşulları dönüşüme uğramış, fabrikaların ortaya çıkışı ve ulaşım olanaklarının çeşitlilik göstermesinin akabinde milyonlarca insan çalışma yaşamı içerisinde yer almak amacıyla kentlere göç etmeye başlamıştır (Long, 2005: 3). Kitlesel hareketliliğin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde uluslararası göç alanı üzerine ilk kuramsal çalışma olan “Göç Yasaları” (The Laws of Migration) başlıklı makale Ernest George Ravenstein tarafından ortaya çıkarılmıştır (İnce, 2019: 2583). Pozitivizm akımının etkisiyle nüfus hareketlerinin zaman ve mekan fark etmeksizin benzer şekilde gerçekleştiğini işaret ederek “yasa” kavramını kullanan Ravenstein göre, göç hareketleri genellikle kısa mesafelerde gerçekleşmektedir (Ravenstein, 1885: 199). Öte yandan göç hareketlerini ekonomik, siyasi ve sosyal koşullara göre değerlendiren Ravenstein göç süreci içerisinde mesafenin önemini vurgulamış, ampirik ve analitik bir göç modeli kurgulamıştır (Ravenstein, 1885).

Ravenstein tarafından kaleme alınan Göç Yasaları (The Laws of Migration) isimli çalışmada kurgulanan göç yasası şu şekildedir (Ravenstein, 1885: 198-199):

- Göç eden bireylerin büyük çoğunluğu yalnızca kısa mesafedeki bölgelere göç etmekte, ortaya çıkan göç akımları büyük endüstri ve ticaret merkezleri yönünde meydana gelmektedir.
- Bir merkezin iktisadi gelişimini, bu merkezi çevreleyen kırsal bölgelerden yaşanan göç hareketleri izlemektedir. Kırsal bölgelerde yaşanan kitlesel akımlar ile birlikte azalan nüfusu ise daha uzak bölgelerden yaşanan göç dalgası tamamlamaktadır.
- Göç hareketlerinin ortaya çıktığı yayılma ve içine çekme süreci birbirinin tersi olmasına rağmen benzer özelliklere sahip olmaktadır. Endüstri ve ticaret merkezlerinin gelişmesiyle birlikte bireyler bu merkezlere göç etmektedir. Ortaya çıkan işgücü ihtiyacı, göç eden bireyleri içine çekerek arz talep dengesinin oluşmasına neden olmaktadır.
- Her göç akımı sonucunda dengeleyici bir karşı-göç akımı ortaya çıkmaktadır. Göç alan merkezlere yaşanan kitlesel akımlara karşın göç verilmekle birlikte, ortaya

çıkan zincirleme göç dalgası hızla etkisini ülkenin en uzak köşesine hissettirene kadar devam etmektedir.

- Kısa mesafelerin yanı sıra uzun mesafelere gerçekleştirilen göç hareketlerinin yönü daha çok ticari ve endüstriyel merkezlere doğru yaşanmaktadır. Göçün genel yapısı aşamalı şekilde görüldüğünden dolayı yaşanan göç hareketleri uzak mesafelerin aksine daha yakın bölgelerden gerçekleşmektedir.
- Kitlesel göç hareketlerinin temel belirleyicisi iktisadi gelişim ve buna bağlı olarak işgücü ihtiyacı olmakla birlikte, göç edilen bölgelerin kırsal alanlarında yaşayan bireylerin göç etme eğilimi, kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha yüksektir.
- Kadınlar her ne kadar toplumsal yaşamda erkeklere göre göç sürecinin görünmeyen kısmını oluştursa da, göç olgusunu belirleyen temel özneler olmaktadır.

1.3.9. Kesişen Fırsatlar Kuramı

1940 yılında Samuel A. Stouffer tarafından yapılan çalışmada (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance) öne sürülen Kesişen Fırsatlar Kuramı'na göre göç olgusu, matematiksel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Öyle ki konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalarda göç hareketleri ve mesafe arasındaki ilişkinin ön planda olduğunu ve mesafe üzerine daha fazla çalışma gerçekleştirilmesi gerektiğini belirten Stouffer, ortaya çıkan göç hareketleri ve göç edilen bölgelerdeki fırsatların ilişki içerisinde olduğunu savunmuştur (Stouffer, 1940: 845).

Göç sürecini mikro düzeyde açıklamaya çalışarak bireysel nedenlere odaklanan ve ortaya çıkan uluslararası göç hareketleri üzerinde göç mesafesi, hedef ülkedeki olanaklar ve bu olanakların düzeyi gibi unsurları belirleyici olarak nitelendiren Kesişen Fırsatlar Kuramının odağında mesafe kavramı yer almaktadır (Stouffer, 1940: 846). Öyle ki menşe ve kaynak ülke arasındaki mesafe arttıkça bireylerin karşılaştıkları engeller ve sınırların artış gösterdiğini savunan kurama göre; bireyin ussal karar alma süreci vurgulanmakta, göç olgusunun tüm yönleri dikkate alınmaktadır (Özcan, 2017: 191).

1.4. Türkiye'nin Göç Tarihi ve Göç Politikaları

Anadolu coğrafyası, eski dünya olarak adlandırılan kıtaların kesişim noktasında yer aldığından ve farklı ticaret yolları üzerinde bulunduğundan dolayı bölgeye tarih

boyunca kitlesel göç hareketleri gerçekleştirilmiş, çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Öte yandan son dönemlerde Türkiye'nin doğu ve güney bölgelerinde yer alan Orta Doğu ve Asya ülkelerinde ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık ve despot yönetimlerin var oluşu gibi nedenlerden dolayı insan hakları bakımından yüksek standartlara sahip olan Avrupa ülkelerine göç etmek için Türkiye geçiş ülkesi olarak kullanılmaktadır. Doğu sınırında yer alan bölgelerin dağlık olması ve kontrol etmede yaşanan sorunların yanı sıra, yasa dışı geçiş yolu olarak görülmesinden dolayı giriş, çıkış, varış ve geçiş ülkesi konumunda yer alan Türkiye, çekim merkezi haline gelmiştir (GİGM, 2021a).

Cumhuriyet'in kuruluş süreci ve sonrasında kitlesel göç akımları yaşanmaya devam etmiş, akabinde farklı göç politikaları oluşturulmuştur. 1922 yılında başlayan ve 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan “*Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokolü*” ile çözüme kavuşarak 15 yılı aşkın süre boyunca devam eden Türk-Yunan nüfus mübadelesi ile birlikte 384 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Kayam, 1993: 581; Kirişçi, 1999: 112). Atatürk döneminde başlayan ve 1945 yılına kadar devam eden bir diğer kitlesel göç hareketi ise Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden gerçekleşmiştir. Yaklaşık 20 yıl boyunca devam eden Balkan göçü sonucunda yüzbinlerce Türk göçmen ülkeye gelmiştir (GİGM, 2021a; Duman, 2009: 473).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yaşanan kitlesel göç akımları ile birlikte ulusal anlamda mülteci ve sığınmacılara yönelik oluşturulan ilk yasal düzenleme, 1934 Tarih ve 2510 Sayılı “İskân Kanunu”dur. Göç eden bireylerin iskân işlemleri ve kabulünü düzenleyen kanuna göre 1923-1933 yılları arasında iskân kapsamında yer alan bireylerin yasal statüsü “serbest göçmen” iken, 1934-1938 yılları arasında göç eden bireylerin statüsü “iskânlı” olarak belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1934; Geray, 2019). Oluşturulan İskân Kanunu kapsamında “Türk soyundan meskûn ya da göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler” olması koşuluyla gerçekleşen göç hareketleri ile birlikte, 1934 yılından itibaren Türk elçilik ve konsolosluklarından vize verilmeye başlanmıştır (Duman, 2009: 477). Ardından Türkiye'ye göç eden bireyler “iskânlı göçmen” statüsü kapsamında değerlendirilerek Bayındırlık ve İskân Bakanlıkları aracılığıyla uygun bölgelere yerleştirilmiştir (Dönmez Kara, 2015: 166). 2006 yılında 5543 Sayılı İskân Kanunu oluşturulmuş, bu kanunda daha önce yürürlüğe konulan İskân Kanunu'na göre daha mutedil maddeler yer almıştır (Yiğit, 2017: 41). Soydaşlık

kavramında değişiklik yapılmayan bu kanuna göre göçmen tanımı, “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır*” şeklinde yer almıştır (Resmi Gazete, 2006).

1933 yılında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP)’nin Almanya’da iktidara gelmesinin ardından Avrupa’nın çeşitli şehirlerine entelektüel ve muhalif kişilerin yanı sıra Yahudi ırkından gelen ya da Yahudi inancına sahip olan yüzbinlerce insan göç etmiştir (Altunbaş, 2020: 27-28). 1933 yılında başlayarak İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam eden bu süreçte, Almanya’dan Türkiye’ye de göçler yaşanmıştır (GİGM, 2021a). Farklı dönemlerde ortaya çıkan göç hareketlerinin ardından 1950 yılında “5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun” oluşturularak, ülkeye girmesi kanunlarla yasak olmayan ya da Pasaport Kanunu’na uygun şekilde gelen kişilerin yasal düzenleme kapsamında yer alan kayıt ve şartlara göre ülke içerisinde ikamet ve seyahat etme hakkının bulunduğu ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 1950a). Aynı yıl Türk vatandaşı ve yabancılarla ilgili işlemleri düzenlemek amacıyla “5628 Sayılı Pasaport Kanunu” oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 1950b). Bu dönemde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı kararıyla “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951)” kabul edilerek 1954 yılında yürürlüğe girmiş; Türkiye, sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalayarak 5 Eylül 1961 tarih ve 10898 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 1961). Öte yandan sözleşmenin ilk maddesine ilişkin beyanda bulunan Türkiye’de coğrafi sınır kaydı konulmuş, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle göç etmek zorunda kalan ve mülteci statüsünde yer alan bireylerle sınırlandırılmıştır (İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2021).

1988 yılında başlayan İran-Irak Savaşı’nın neden olduğu kitlesel göç hareketi ile birlikte 50 bin civarında Irak vatandaşı Türkiye’ye göç etmiştir. Ardından yaşanan 1. Körfez Savaşı’nda Kuveyt ve Irak’tan ikinci bir göç dalgası ortaya çıkmış, süreç içerisinde meydana gelen kitlesel hareketlerin sonucunda yaklaşık yarım milyon ülke vatandaşı Irak’tan Türkiye’ye göç etmiştir. Aynı dönemde Bulgaristan’dan yüzbinlerce kişi Türkiye’ye giriş yapmıştır (GİGM, 2021a). Ardından 1992 yılında ortaya çıkan ve üç yıl devam eden Bosna Savaşı’yla beraber 1998 yılına kadar kitlesel göç hareketleri

yaşanmış, onbinlerce Bosna Hersek vatandaşı Türkiye'ye göç etmiştir (Dedeić-Kırbaç, 2013: 17; GİGM, 2021a). Kosova'da yaşanan olaylar sonucunda Arnavutlar ve 2001 yılında meydana gelen Makedonya Krizi'nin ardından ise onbinlerce Makedonya vatandaşı Türkiye'ye göç etmiştir (GİGM, 2021a).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle farklı ülkelerden yaşanan kitlesel göç hareketlerinin ardından, 1994 yılında Türkiye'ye göç eden bireylerin sığınma ve iltica işlemlerinin düzenli ve verimli bir hukuki zemine yerleştirilmesi amacıyla *“Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiyeden İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”* oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 1994). Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince Türkiye'ye iltica eden ya da başka bir ülkeye iltica etmek için ikamet izni talep eden kişilerle, toplu şekilde iltica ya da sığınma ile Türkiye'ye gelen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine ilişkin uygulanacak usul ve esasların tesbitinden sorumlu kuruluşların belirlenmesi amaçlanarak oluşturulan yönetmelik 27 Ocak 2006 tarihinde değiştirilmiştir (Yiğit, 2017: 42). 2003 yılında ise göçmen grupların çalışma yaşamına katılmalarını sağlamak ve çalışma izinlerine ilişkin esasları belirlemek amacıyla 25040 Sayılı Resmi Gazete'de *“Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun”* yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 2003).

Son dönemlerde göç çalışmaları ve yasal düzenlemeler üzerine çok fazla çalışma yapılmasına rağmen siyasi aktörler tarafından yeterince üzerinde durulmayan düzensiz göç ve göçmen hakları gibi konularda sivil toplum kuruluşları git gide etkinliğini arttırmakta, var olan sosyal sorunlar ve toplumsal riskler doğrultusunda yürürlükte olan hukuki metinlerin göçmenler lehine düzenlenerek desteklenmesi talep edilmektedir (Kaygısız, 2013: 87). 2001 yılından itibaren göç yönetimi ve denetiminin önem kazandığı ve “Değişimlerin Avrupalılaşması” olarak adlandırılan bu dönemde kabul edilen ve düzenlenen “Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi” ile AB müzakere sürecinde “idari ve adli kapasitenin güçlendirilmesi” ve “adalet ve içişleri” bölümleri altında göç ve sığınma konularıyla ilgili kriterler ve hedefler belirlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2001).

Türkiye, AB'ye üyelik öncesi şartlardan biri olarak görülen Ulusal Eylem Planı'nı kabul ederek göç politikaları ve uygulamalarına yönelik değişiklik yapılacak politik ortamı sağlamıştır. Yapılan değişiklikler Yabancılar Kanunu ve Sığınmacılara Dair Kanun gibi iki yeni yasal düzenlemenin oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca AB'ye uyum sürecinde kaçak işgücü, düzensiz göç, insan ticareti ve insan kaçakçılığı gibi konularda çalışmalar yürütülmüştür (İçduygu, 2004: 93).

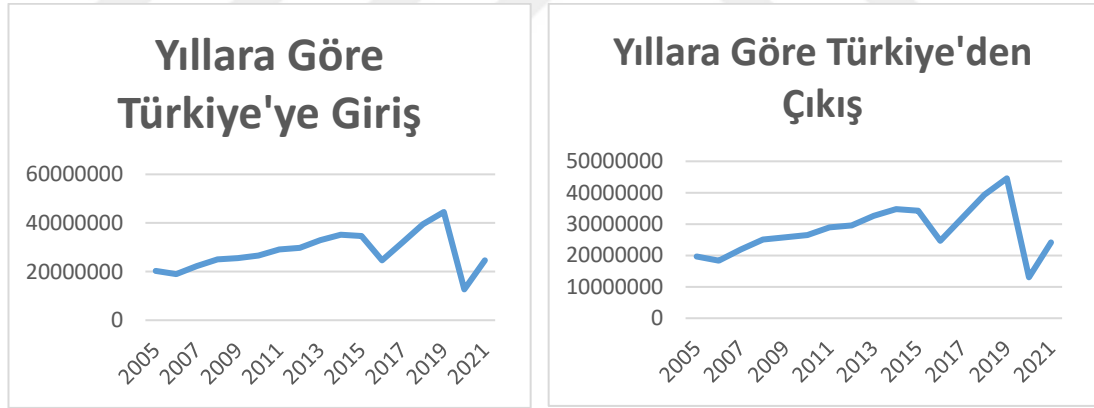
AB'ye uyum süreci doğrultusunda Türkiye göç politikaları ve uygulamalarını, AB standartlarına ve normlarına uygun hale getirmeyi amaçlamış, mevcut yasal düzenleme, politika ve uygulamaları bu standartlar yönünde değiştirmiş ya da değiştirme planları yapmıştır. Nitekim bu dönemde "Ceza Kanunu"na yeni maddeler eklenmesini sağlayan, "Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu"nda değişiklik yapılmasına yol açan ve göçmen kaçakçılığı, insan ticareti gibi tanımlara yer veren kanun, 3 Ağustos 2002 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Yine bu dönemde göçmen işçilerin işgücü piyasasına katılımını düzenleyen "*Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun*" oluşturulmuştur. Akabinde 4 Haziran 2003 tarihinde Vatandaşlık Kanunu'nun beşinci maddesinde değişiklik yapılarak Türk vatandaşlığına başvuran kişilerin sahte evlilik yapmalarını önlemek amacıyla üç yıllık yasak getirilmiştir (İçduygu, 2004: 93).

2010 yılı itibariyle Tunus'ta başlayan halk ayaklanmasının ardından başta Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere farklı bölgelerde ortaya çıkan Arap Baharı'nın etkisiyle 2011 Nisan ayında Türkiye'ye 252 Suriye vatandaşı giriş yapmış, 2017 yılına kadar sığınmacı akını devam etmiştir (Erdoğan, 2020: 24). Bu dönemde oluşturulan Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) kapsamında düzensiz göç ve iltica ile ilgili konuların yer almış, 2011-2013 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program'da ise yasa dışı göç ve iltica hareketleri ve insan ticareti gibi konularda mücadele eksenine odaklanması gerektiği belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2006: 98; 2010: 55). 2013 yılında ise AB'nin göç ve sığınma müktesebatını temele alan ve "yabancıların Türkiye'ye girişleri, kalışları ve çıkışlarının yanı sıra Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları" düzenlemeyi amaçlayan 6458 Sayılı "*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*" kabul edilerek, aynı yıl yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 2013).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesinde yer alan “Geçici Koruma” kavramı çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınmayan kişilere sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin ülkeye kabul edilmesi, kalması, hak ve yükümlülükleri, ülkeden çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel göç akımlarına karşı alınacak tedbirlerin yanı sıra ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemek için 2014 yılında “*Geçici Koruma Yönetmeliği*” yayımlanarak Suriye’den gelen vatandaşlar bu yönetmelik kapsamında değerlendirilmiştir (Resmi Gazete, 2014).

1.4.1. Türkiye’de Yaşayan Göçmen Gruplar

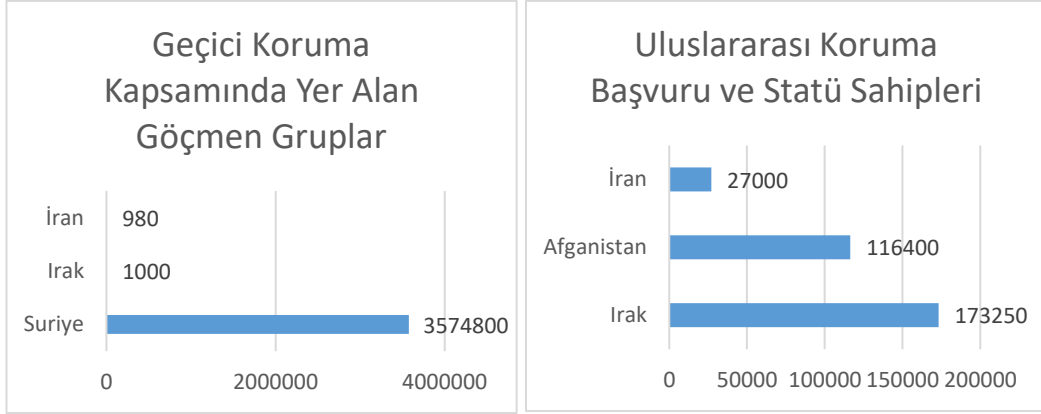
Arap Baharı’nın etkisiyle 2011 yılında 252 Suriye vatandaşının göç etmesi ile başlayarak devam eden kitlesel göç hareketi ile birlikte bugün Türkiye uluslararası göç deneyimine sahip olan milyonlarca kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Farklı nedenlerden dolayı yerinden edilerek Türkiye’ye göç eden bireyler ulusal mevzuatta yer alan farklı statülere göre değerlendirilmekle birlikte, kayıtsız olarak yaşayan bireyler de bulunmaktadır (IOM, 2022: 79).

Şekil 1. Yıllara Göre Türkiye’ye Giriş ve Çıkışlar

Kaynakça: GİGM, 2021b

Yıllara göre ülkeye giriş ve çıkış yapan kişilerin sayısı dalgalanma göstermesine karşın son yıllarda azalma trendine girmiştir. 2021 yılı sonu itibariyle GİGM tarafından açıklanan son verilere göre hudut kapılarından en çok giriş ve çıkış yapan vatandaşlar Rusya Federasyonu, Almanya, Ukrayna, Bulgaristan, İran ve Irak olmak üzere ağırlıklı olarak komşu ülkeler ya da Avrupa ülkeleri olmuştur (GİGM, 2021b).

Şekil 2. Türkiye’de Yaşayan Göçmen Gruplar

Kaynakça: UNHCR, 2021

2013 yılından itibaren düzensiz göç hareketlerinde artış yaşanmakla birlikte 2020 yılında keskin bir düşüş gerçekleşmiş ancak 2021 yılında yine artış yaşanmıştır. Özellikle Orta Doğu ve Asya ülkelerinden yaşanan düzensiz göç hareketlerinin sonucunda her yıl yüzbinlerce düzensiz göçmen yakalanmakta, göçmen kaçakçılığı konusu gündeme gelmektedir (GİGM, 2021c). Öte yandan kayıtlı olarak farklı statülerde yer alan bireylerin büyük bir kısmını kadın ve çocuklar oluşturmakta, çoğunluğu şehirlerde ikamet etmektedir (GİGM, 2021ç). 2021 yılında BMMYK tarafından yayınlanan çalışmaya göre uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi kişilerin büyük bir kısmını Irak, İran ve Afganistan’dan gelen bireyler oluşturmakla birlikte geçici koruma kapsamında yer alan bireylerin neredeyse tamamını Suriyeli vatandaşlar oluşturmaktadır (UNHCR, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Demokratik yaşamın önemli konularından biri olan sivil toplum kavramı; bireylerin, grupların ve çeşitli kurumların kimi zaman karşılıklı olarak uzlaştığı kimi zaman ise çeliştiği çıkar, inanç, kanaat ve yaşam biçimlerini koruyarak birlikte var oldukları toplumsal vasat şeklinde tanımlanmaktadır (Yayla, 2002: 160). Düşünce temelleri ve felsefi tartışma gündemine girişi Antik Yunan'a kadar dayanan ve terminolojik olarak ilk versiyonu "Politike Koinoia" (ya da Koinonia Politike) olan sivil toplum kavramı Aristo tarafından kullanılmış, "yasalarla belirlenen kurallar sistemi içerisinde eşit ve özgür olarak yaşayan vatandaşlardan oluşan toplum, ahlaki bir kamu" şeklinde tanımlanmıştır (Arato ve Luhmann, 1994; Tosun ve Tepeciklioğlu, 2015: 510). Günümüzde kullanılan sivil toplum kavramı Latinceye "Societas Civilis" şeklinde Çiçero tarafından aktarılmış, tarihsel süreç içerisinde dönüşüme uğrayarak biçimlenmiştir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2015: 510). Ortaya çıktığı dönem itibarıyla 12. yüzyıldan başlayarak 18. yüzyıla kadar devam eden gelişmeler ve günümüze kadar uzanan tartışmalar ışığında farklı içeriklere bürünen sivil toplum kavramı hakkında Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx ve Antonio Gramsci gibi isimler fikir beyan ederek, kavramın gelişimine katkı sağlamışlardır (Sağlam, 2015: 1; Tosun ve Tepeciklioğlu, 2015: 509). Kadınlar ve köleleri dışarda bırakarak toplumun tamamını kapsamayan sivil toplum kavramı, modernleşme süreci ile birlikte devletten ayrı olarak özerk ve farklı bir alanı ifade etmiştir (Gürses, 2020: 25-26). Bu bölümde, sivil toplum kuruluşlarının kuramsal çerçevesi çizilerek, tarihsel süreç içerisinde sivil toplum kavramını ele alan yaklaşımlar üzerinde durulacak, geçmişten günümüze değişen yapısı incelenerek, Türkiye'de sivil toplum kavramının gelişimi ele alınacaktır.

2.1. Sivil Toplum Kavramına İlişkin Yaklaşımlar

Gelişimi uzun yıllara dayanan sivil toplum kavramı terminolojik olarak problematik bir geçmişe dayanmaktadır (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2015: 510). 18. yüzyıla kadar devlet ile arasında kavramsal bir ayrım olmamakla birlikte farklı toplumlarda yaşayan düşünürler tarafından ele alındığından dolayı tarihsel süreçten büyük ölçüde etkilenmiştir (Tamer, 2010:91). Öyle ki Jean-Jacques Rousseau'dan Hegel'e, Karl Marx

ve Antonio Gramsci'ye kadar farklı içeriklere bürünen sivil toplum kavramının gelişim sürecinde çeşitli yaklaşımlardan söz edilmektedir (Gürses, 2020: 26).

17. yüzyılda sivil toplum ve devlet ayrımına ilişkin devlet ve birey eksenli olmak üzere şekillenen siyasal düşüncenin ardından 18. yüzyıldan itibaren sivil toplum kavramı yeni anlamlar kazanmaya devam etmiştir. Nitekim tarih boyunca “semantik ve diyalektik” açıdan dönüşüme uğrayan sivil toplum kavramı, dört farklı evrede devleti referans alarak farklı şekillerde sınıflandırılmıştır (Keane, 2004; Tamer, 2010: 103). Bu süreç sivil toplumun devlet baskısı ve otoritesinden özerkleşmesi olarak ifade edilmiştir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2015: 514).

18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 19. yüzyıla kadar devam eden gelişim sürecinin ilk aşamasında sivil toplum kavramı devletle birlikte özdeşleşen niteliğinden uzaklaşarak doğa hukukçuları tarafından toplumsal yaşamın her alanını kapsayacak şekilde, devletin varlığını meşrulaştıran bir araç olarak tasvir edilmiştir. Klasik kuramcılar tarafından şekillendirilen ikinci aşamada ise sivil toplum içerisinde yer alan bağımsız toplulukların kendilerini devlete karşı savunmaları için meşruiyet kazanması şeklinde ifade edilen sivil toplum, medeniyeti oluşturan bir alan olarak kabul edilmiştir (Tamer, 2010: 103).

Hegel'in sivil ve siyasal toplum ayrımı yaparak toplum ve devlet arasındaki sınırı belirgin hale getirdiği ve devlete karşı düşüncenin zayıf olduğu üçüncü aşamada, sivil toplumun içerdiği özgürlük toplumsal çatışmaların kaynağı olarak görülmüştür. Bu aşamada sivil toplum bireysel çıkarların çatışma ortamı yarattığı bir alanı ifade ederken, devlet ise çıkar çatışmalarını önleyerek sivil toplumu korumakla görevli kabul etmiştir. Üçüncü aşamaya tepki olarak ortaya çıkan ve sivil toplumun devlet tarafından yok edileceği fikrinin hâkim olduğu bu evrede sivil toplum, Alexis de Tocqueville tarafından örgütlenme özgürlüğüne dayanan sivil kuruluşların alanı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu aşamada devlet, piyasa ve kar amacı gütmeyen yapıların birbiriyle ilişki içerisinde olmasının yanı sıra bağımsız oldukları savunulmuştur (Tamer, 2010: 103).

2.1.1. Doğa Hukukçularına Göre Sivil Toplum Anlayışı

Sivil toplum kavramı Antik Yunan'dan başlayarak devlet haline gelen krallıkların kilise baskısından kurtulmasıyla özgür bir konuma geldiği Orta Çağ'dan itibaren öne

çıkarken, Aydınlanma dönemiyle birlikte birey merkezli düşünce ve kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkmasının ardından önem kazanmıştır (Erken, 2020: 33-34). Günümüze kadar liberteryen akımdan komüniter akıma doğru ilerleyen felsefi tartışma içerisinde yer aldığı görülen sivil toplum kavramı sözleşme kuramcıları olarak bilinen Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınmış, doğa durumunun antitezi olarak ifade edilmiştir (Gürses, 2020: 26). Devletin var olduğu modern topluma geçmeden önce her bireyin eşit haklara sahip olduğu ve herhangi bir üst siyasal yapının bulunmadığı doğa durumunu savunan sözleşme kuramcılarının göre, zaman içerisinde düzenli ve kurallı şekilde, devletle özdeş olarak kabul edilen sivil toplum aşamasına geçiş yapılmıştır (Akbal, 2017: 17).

Sivil toplum kavramını anlamak için devletin yapısını, ortaya çıkış sürecini ve mevcut konumunu anlamak gerektiğini savunan Thomas Hobbes'a göre, güç ilişkilerinin ön planda olduğu ve daima savaş halinin görüldüğü doğa durumunun anti tezi olan devlet, insanların bir araya gelerek doğa durumundan kurtulmak için oluşturduğu yapıyı temsil etmektedir (Çetin, 2015: 92; Hobbes, 2014: 136). Özgür ve eşit olarak kabul edilen insanlar tarafından sözleşmeyle ortaya çıkarılan devlet yapısı altında, sivil topluma dair unsurları toplayan Hobbes'a göre, sivil toplum kavramı, devlet için var olan ve insanların sahip oldukları irade ile varlıklarını egemen güce teslim ettikleri bir alan olarak görülmektedir (Dondurucu, 2014: 24). Öyle ki Hobbes'un yaklaşımında çoğulcu bir toplum modelinin aksine yöneten ve yönetilen ilişkileri ön planda olduğu için sivil toplum kavramı günümüzdeki anlamından farklı olarak kullanılmıştır (Gürses, 2020: 26).

İlk kez 17. yüzyılda sivil toplum kavramını kullanan ve sözleşme kuramcıları içerisinde yer alan John Locke, doğa durumunda çatışma ve kaosun aksine doğa yasalarına bağlı özgürlüğün olduğunu ifade etmiştir (Locke, 2004: 5). İnsanların doğa durumunda özgür olduğunu ve eşit şekilde belirli haklara sahip olduğunu savunan Locke, Hobbes'un aksine devlet ve sivil toplum kavramını ayrı olarak değerlendirmiştir (Erken, 2020: 39). Devletin sınırsız güç ve yetkiye sahip olmasına karşı çıkarak toplum üzerine odaklanan ve devletin toplum tarafından biçimlendirildiğini dile getiren Locke; toplumu, sivil toplum olarak ifade etmiş, otoriter devlete karşı bir güç olarak sivil toplum kavramını devletin sahip olduğu gücü dengeleyen örgütsel hayat alanı olarak belirtmiştir (Fioramonti, 2005: 68). Meşru olarak kabul edilen hukuk kurallarını çiğneyen yöneticilere karşı toplumun mücadele etmesi gerektiğini savunarak yapay bir kuruma

indirmiş olduğu devletin yetkilerini sınırlandıran Locke, devletin sahip olduğu kurum özelliğini topluma vererek devlet ve toplum arasındaki ayrımın kalıcı olmasına katkı sağlamıştır (Doğan, 2012: 69).

Kamusal alan ile özel alan arasındaki farkı açık bir şekilde belirleyen Jean-Jacques Rousseau, doğa durumunda insanların tam bir özgürlük ve eşitlik içerisinde olduğunu, ancak mülkiyet kavramıyla birlikte insanların mevcut sorumluluklarını unutarak doğa durumunun bozulduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden sözleşmeyle devletin kurulması gerektiğini ve sivil topluma geçilmesini savunmuştur (Haşlak ve Güleler, 2010: 4). Bireyler arasında ve toplumda görülen çıkar çatışmalarına karşı sivil toplumun bir denge unsuru olduğunu savunan Rousseau, bireysel özgürlüğü ve genel iradeyi yaklaşımının merkezine koyarak, halkın gerçek iradesini yansıttığından dolayı doğruluğunu kabul ettiğı genel iradeye bireylerin uyması gerektiğini savunmuştur (Karakuş, 2006: 10-11). Mutlak eşitliğin olmadığını savunan Rousseau'ya göre sivil toplumun açık bir şekilde sınırı belirtilmemiş ve örgütlenememiştir. Bu yüzden sivil toplum kavramı günümüzdeki anlamından farklı olarak kullanılmıştır (Gürses, 2020: 27).

2.1.2. Klasik Kuramcılara Göre Sivil Toplum Anlayışı

Sözleşme kuramcılarına göre sivil toplum kavramı, devletin kurulması ile ortaya çıkan yeni bir toplum olarak görülmekle birlikte Aydınlanma düşüncesinin ardından siyasi toplum kavramının yanı sıra özgürlük alanı olarak ifade edilmiştir. Ardından klasik kuramcılar içerisinde yer alan ve sivil toplum kavramını ilk olarak 1767 yılında kaleme aldığı Sivil Toplum Üzerine Bir Deneme (An Essay on the History of Civil Society) isimli çalışmasında kullanan Adam Ferguson'dan itibaren sivil toplum kavramı doğal bir alan olarak ifade edilmiştir (Keane, 2004). Çalışmasında politik (devlet) ve ilkel olmak üzere iki farklı toplumdan söz eden Ferguson, despotizm yönetim anlayışının ve geniş bir bürokratik yapının hâkim olduğu politik toplum içerisinde, bireylerin haklarından mahrum olduğunu ve pasif öznelere haline geldiğini savunmuş, güç ve militarizm gibi mekanizmaların etkin olarak kullanılmasıyla kamusal yapının tekil hale geldiğini ifade etmiştir (Yıldırım, 2005: 63).

Ferguson politik toplumda hukuk kuralları ve toplumsal değerler gibi farklı yapıların geçerli olduğunu savunmakla birlikte, ilkel toplum yapısında ise doğa

durumundan söz etmiştir. Bireylerin ilkel toplum yapısı içerisinde hak ve güvenceden yoksun olduğunu ve sosyal hayatta güç ilişkilerinin hâkim olduğunu belirten Ferguson bu yüzden sivil toplumun bulunmadığını ifade etmiştir (Gürses, 2020: 28). Sivil toplum ve devleti özdeş olarak değerlendiren Ferguson; sivil toplumu hukuk kurallarının hak ve etik değerlerin ön planda olduğu ve güçlü siyasi otorite tarafından bu yapıların korunduğu siyasal düzen tipi olarak tanımlamış ve uygar topluma eş değer olarak kabul etmiştir. Öte yandan Ferguson siyasi ve sivil alan arasında ayrım yapmanın tehlikeli olduğunu savunmakla birlikte, bu dönemden itibaren sınır çizilmeye başlanmış, sonraki dönemlerde devam etmiştir (Gürses, 2020: 28; Aslan, 2010: 196).

Devlet ve sivil toplum kavramları arasındaki ayırmadan söz eden ve klasik kuramcılar içerisinde yer alan Thomas Paine’ne göre, toplumsal bir varlık olarak görülen insan, toplum içerisinde yaşayabilecek gerekli becerilere sahiptir (Paine, 2017). Öyle ki bireylerin şahsi çıkarlarının aksine topluma dönük olmaya eğilimli olduğunu ifade eden Paine, tanrı tarafından verilen doğal hakların bireyler arasında karşılıklı yardım duygusunu ortaya çıkararak özgür ve mutlu ilişkiler kurma olanağı sağladığını savunmuştur (Tunç ve Aktaş, 1998: 78).

Paine’e göre bireylerin yapmış olduğu kötülüklerin ürünü olan ve sivil özgürlükler için potansiyel bir tehlike oluşturan devlet, kendi kendini organize eden sivil toplumun ön planda olduğu ideal toplum modeli içerisinde hukuk kurallarıyla sınırlandırılarak sivil toplumun yararlandığı araçlardan biri haline gelmiştir (Doğan, 2012; Yıldırım, 2005: 64). Nitekim Paine bireylerin isteklerine göre toplumun, kötülüklerine göre ise devletin ortaya çıktığını savunmakla birlikte, sivil toplumun öz-yönetim becerisini geliştirilerek, devlet iktidarının sivil toplum lehine sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir (Özer, 2008: 89; Doğan, 2012).

Sivil toplum kavramını ayrıntılı şekilde tanımlayarak “Hukuk Felsefesi” isimli çalışmasında devletle ayrımını yapan Hegel, teorik kırılmayı gerçekleştirmiş, öte yandan Paine’in aksine devleti merkeze almıştır (Karakuş, 2006: 13; Yiğit, 2017: 60). Sivil toplumu “kendine has özellikleri olan ve birçok eksiklikler ve sorunları bulunan, yaşamsal faaliyetleri içeren, organize olmuş geniş bir ekonomik ve hukuk sistemi ile bu sistemler arasındaki düzeni sağlayacak otoriteye sahip olarak modern devletin bir boyutu olarak” ifade eden Hegel’e göre sivil toplum kavramı aile ve devlet arasındaki

farklılaşmanın bir aşaması olarak belirtilmiş, bu noktadan hareketle olumsuz bir anlam yüklenmiştir (Ertugay, 2005: 54).

Hegel'e göre, devlet otoritesi tarafından doğrudan müdahale edilmeyen ve sosyal ilişkiler alanı olarak ele alınan sivil toplum, ortak iyilik için yaşamayı ifade ettiğinden dolayı "iyilik" ya da "özgürlük idesi" olarak ele alınan, "etik yaşam"ın gerçekleşme sürecinde aile ve devlet arasında kalan ahlaki alan olarak belirtilmiştir (Erken, 2020: 39). Bu noktadan hareketle özel çıkar, şahsi mutluluk ve kişisel statü alanı olarak görülen sivil toplum kavramı, eksikliği bulunan toplum aşaması olarak iç çatışmalarını çözüme ulaştırma noktasında devlet denetimine ihtiyaç duyduğundan dolayı, karşılıklı etkileşime geçmektedir (Karakuş, 2006: 13; Gürses, 2020: 30). Öte yandan gerekli görülen ve evrensel değerleri olan devletin sivil toplum üzerinde denetim ve gözetim hakkına sahip olduğunu savunan Hegel'e göre, gelişmiş devlet yapısı için sivil toplum gerek şart olarak görülmüştür (Gürses, 2020).

2.1.3. Çatışmacı Kuramcılara Göre Sivil Toplum Anlayışı

Klasik kuramcılara göre doğa durumunun antitezi olarak kabul edilen ve içinde yer alan bağımsız toplulukların kendilerini devlete karşı savunmasının meşru zemini olarak görülen sivil toplum kavramı, olumsuz ve geçici bir durumun aksine, bireysel hakların yaşandığı ve korunduğu bir alanı ifade etmektedir (Tamer, 2010: 103). Çatışmacı kuramcılara göre ise 20.yy'ın ikinci yarısına kadar çok önemsenmeyen, modern toplum, pazar ekonomisi ve burjuvaziyle bağlantılı olarak ifade edilen sivil toplum kavramı içerisinde köylüler ve kadınlara mevcut haklar tanınmadığı için burjuva toplumu olarak görülmektedir (Keyman, 2004: 4).

Hegelci devlet kavramını eleştiren ve çatışmacı kuramcılar içerisinde yer alan Karl Marx'a göre "burjuva toplumu (sivil toplum) tüm tarihin gerçek fuayesi, gerçek sahnesidir" şeklinde ifade edilen sivil toplum kavramı, aile ile birlikte toplumsal yaşamın önceliği ve temelini oluşturmaktadır (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2015: 513). Hegel'in burjuva toplumunun korunması için gerekli olarak gördüğü, kapsayıcı ve tanrısal bir değere sahip olduğu belirtilen devlet, Marx'a göre toplumdan farklı olarak ifade edilmemekte, belirleyici olarak görülmenin aksine insanların gelişiminin önünde engel oluşturmaktadır (Marx, 2009).

Hegel, ahlaki bir düzenin sağlanması için evrensel doğruları dile getiren devletin ön planda olduğunu ve sivil toplumun devlete bağlı olduğunu savunmaktadır. Marx’a göre ise sivil toplum devleti şekillendirmektedir. Öyle ki aile, sivil toplum ve devlet arasındaki ayrıma karşı çıkan Marx sivil toplumu kamusal alan ve özel alan olmak üzere iktisadi faaliyetler noktasında ele almıştır (Dondurucu, 2014: 37). İnsan varoluşunun gelecekteki birliğine ve bu doğrultuda ortaya çıkacak olan gerçek özgürlüğe, sivil toplum ile devlet kavramlarının ortadan kaldırılmasıyla erişim sağlanacağını savunan Marx, egemen sınıfların sahip oldukları güç üzerinden konumlanan devleti, baskıcı bir aygıt olarak görmektedir (Gürses, 2020: 31; Pietrzyk, 2001).

Çatışmacı kuramcılar içerisinde yer alarak, Hegel ve Marx’ın düşünce sistemlerini yeniden biçimlendirmeye çalışan Antonio Gramsci, Hegel’in idealizm kavramı ile ilişkilendirerek açıkladığı sivil toplumu, ekonomik ilişkiler ağına öncelik veren Marx’ın aksine üst yapı olarak görülen ideolojik, kültürel ve dini kurumlarla özdeşleştirmiştir. Öyle ki Gramsci’ye göre sosyalizme geçiş aşamasında sivil toplum tarafından dönüştürülecek bir araç olarak görülen devlet, hegemonyayı sağlayan sivil toplum ve baskı mekanizmalarını elinde bulunduran siyasal toplumun bileşimi olarak ifade edilmiştir (Gramsci, 1986; Anderson, 1988: 29-44).

Sivil toplumu “*halk dilinde özel denilen ve egemen grubun bütün toplumda uyguladığı hegemonya işlevine karşılık düşen kurumlar bütünlüğü*” olarak politik toplumun karşısına koyan Gramsci, bu noktadan hareketle sivil toplumu devletin ideolojik ve hegemonya alanı içerisine yerleştirmiştir (Tamer, 2010: 99; Portelli, 1982:14). Öte yandan Marksist düşüncenin aksine devlet ve toplumu ayrı şekilde ele alan Gramsci, sivil toplumu devletin bir parçası olarak değerlendirmiş, zaman içerisinde siyasal toplumun, sivil toplum içerisinde erimesiyle devletin yok olacağını, ardından demokratik sosyalizmin gerçekleşeceğini ileri sürmüştür (Aslan, 2010: 207).

2.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi

Cumhuriyet tarihi boyunca 1990’lı yıllardan itibaren gündeme gelerek tartışılan sivil toplum kavramı, Türkiye’de Batı dünyasında olduğundan farklı bir anlam taşımaktadır. Öyle ki Türkiye’de yer alan siyasi kurumlar, toplumun siyasal kültürü ve iktisadi yapısı incelendiğinde sivil toplum kavramının farklı sistemsel sorunlar yaşadığı görülmekle birlikte, Cumhuriyet döneminde var olan mevcut koşulların arka planı ve

yaşanılan sürecin anlaşılabilmesi için, Hegel'in aşkın devlet anlayışıyla büyük ölçüde özdeşleştirilen Osmanlı Devleti'ndeki siyasal ve iktisadi yapının incelenmesi gerekli hale gelmektedir (Uluç, 2013: 404; Yiğit, 2017: 64).

Sosyal yaşam içerisinde bağımsız olarak örgütlenen güçlü devlet modeli ve örgütsüz bir topluma sahip olan Osmanlı Devleti'nde, görülen dengesiz yapı sivil toplumun yaşadığı sorunlar ve dezavantajlı durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yeğen, vd., 2009: 18). Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi özerk şehirlerde belirli ayrıcalıklara sahip olarak mülkiyet hakkı üzerinde gelişen sosyal bir sınıfın yokluğu ve tüzel kişiliği bulunmadığından dolayı ticari ilişkileri nedeniyle birlik oluşturulmamış Osmanlı toplumunda; millet sistemi, loncalar, vakıf, tarikat ve tekkeler sivil topluma temel teşkil eden yapılar olarak ortaya çıkmıştır (Aslan, 2010: 261; Gönenç, 2001: 60).

19. yüzyıla kadar siyasi yönetimin merkeziyetçi yapısı nedeniyle devlete bağlı olarak varlığını devam ettiren mevcut sivil toplum öğeleri bulunmakla birlikte siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan toplumsal yaşamı domine eden aşkın devletin hakimiyet alanı güçlenmiştir (Aslan, 2010: 264). Öte yandan Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda ilk sivil toplum unsurları ortaya çıkmış, modernleşme sürecinin etkisiyle devlet düzeyinde ilk kez “kamuoyu” teşkil edilerek toplumsal yaşam içerisinde kamu yararı kavramı bu dönemde meydana gelmiştir. Ancak köklü bir siyasi kültürün oluşmadığı toplumsal yaşam içerisinde görülen bu değişim sivil toplum anlamında beklentileri tam anlamıyla karşılamamıştır (Gönenç, 2001: 90-91).

Osmanlı Devleti'nde toplumun daha fazla katılım hakkına sahip olduğu ve 1908 Devrimi olarak adlandırılan İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde, ortaya çıkan modernleşme sürecinin akabinde örgütlenme faaliyetleri hız kazanmıştır. Öyle ki cemiyetleşme dönemi olarak nitelendirilen süreç içerisinde yaşanan sivil yapılaşma Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkinin temelini oluşturmuştur (Özgiraz ve Arslanel, 2015: 23). Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını kapsayan Tek parti dönemi (1923-1946) boyunca ortaya çıkan “tek tipleştirme” ve “homojen hale getirme” politikaları ile birlikte sivil toplum faaliyetleri ve unsurlarının işlevini yitirdiği ve bu dönemde siyasi ya da muhalif nitelikte sivil oluşumların kapatıldığı veya yasaklandığı görülmüştür. Devlet-parti özdeşliğinin görüldüğü, askeri ve sivil bürokrasiden meydana gelen Cumhuriyet bürokrasisinin hakim olduğu Tek parti döneminde muasır medeniyetler

seviyesine ulaşmak amacıyla farklı yasal düzenlemeler oluşturulmakla birlikte sivil toplum kavramı geri planda kalmıştır. Nitekim bu dönemde faaliyet yürüten tek sivil unsur Halk Evleri ve şubeleri olarak kırsal bölgelerde faaliyet yürüten Halk Odaları olmuştur (Çeçen, 2000; Doğan, 2007: 11-12).

1945 yılında çok partili demokratik sistemin oluşturulması sivil toplum örgütlerinin gelişmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Öyle ki Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından bu dönemde sivil toplum alanında birçok düzenleme hayata geçirilmiştir (Şağan, 2013: 443). Tek parti döneminde yasaklanan sivil toplum unsurları bu dönemde yeniden aktif hale getirilmiş; başta meslek odaları, dernekler ve işçi sendikaları olmak üzere birlikler, dini gruplar, medya unsurları ve köy grupları bu dönemde gün yüzüne çıkmıştır (Özkeraz ve Arslanel, 2015; Şağan, 2013).

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında sivil toplum kuruluşlarına yönelik pozitif anlamda gelişmeler yaşanmakla birlikte özellikle hükümet politikalarının değişiklik göstermesi ve ekonomik sorunların ortaya çıkmasının ardından başta meslek örgütleri olmak üzere işçi sendikaları ve basın kuruluşları ile hükümet arasında çeşitli sorunlar ortaya çıkmış, iktidar kendi görüşünün aksine hareket eden sivil toplum kuruluşlarına karşı baskıcı bir tavır izleyerek kanuni önlemler almıştır (Şağan, 2013: 446; İçduygu, vd., 2011: 56).

Sivil toplum unsurlarının etkin hale gelmesi için oldukça önemli olmasına rağmen toplumsal ve siyasal kültür açısından sivil toplumun tam anlamıyla gelişim göstermesine yol açacak düşünce yapısının oluşmadığı ve sosyal yaşamda devlet denetimi ve yetkisinin devam ettiği çok partili demokratik sisteme geçiş sürecinin ardından, 1960-1980 döneminde devlet denetiminin modernleşme süreci ve sosyal yaşam içerisinde hakimiyeti devam etmiş, siyasal kültür yeterince gelişim göstermemiştir (İçduygu, vd., 2011: 56; Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 37).

Güçlü devlet yapısını temsil eden silahlı kuvvetler mensuplarının bu döneminde 1960, 1971 ve 1980 olmak üzere üç kez parlamenter yaşama müdahale ederek ülke yönetimine el koyması ile birlikte demokratik gelişim süreci sekteye uğramış, siyasi katılımcı kültür ve örgütsel yaşam içerisinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Parlamenter demokrasinin kesintiye uğrayarak güvenlik ideolojisinin demokrasinin önüne geçmesine neden olan ve bireysel hak ve özgürlüklerin yok sayılarak, örgütsel

yaşama katılımının engellendiği askeri müdahaleler döneminde, sivil toplum noktasında önemli gelişmeler yaşanmasına rağmen bu aktörler siyaset gündemini belirlemenin uzağında kalmıştır (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 37).

1960 yılında silahlı kuvvetlerin ülke yönetimini ele geçirmesinin ardından demokratikleşme süreci kesintiye uğramasına rağmen, akabinde oluşturulan 1961 Anayasası ile birlikte sendikal faaliyetlerin kurumsal hale gelmesi ve dernekleşme oranlarının artmasına neden olmuş, örgütlenme faaliyetlerinin önü açılarak sivil toplum alanında çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak sivil toplum anlamında ortaya çıkan dönüşüm 1971 ve 1980 yıllarında askeri darbeler ile birlikte kısıtlanmış, dernek kurma ve örgütlenme hakkı başta olmak üzere demokratik taleplerin kullanımı sınırlandırılarak devlet-merkezli modernleşme süreci ülke içerisinde sivil toplumun tabandan gelişimini engellemiştir (İçduygu, vd., 2011: 56-57; Görün, 2006: 436). Öte yandan mevcut sivil toplum unsurları devlet denetimini sağlayan yapılara dönüşerek örgütsel yaşam içerisinde kendi çıkarlarını korumaya yönelik araçlar haline gelmiştir (İçduygu, vd., 2011: 57).

1961 Anayasası'nda yer alan çeşitli hak ve özgürlükler 1980 askeri darbesinin akabinde oluşturulan 1982 anayasasıyla sınırlandırılmış, dernek çalışmaları, sendikal faaliyetler ve siyasi parti örgütleri denetim ve kontrol altına alınmıştır (İçduygu, vd., 2011: 57). Öte yandan 1983 yılında oluşturulan Dernekler Yasası ile birlikte mevcut rejimin yasakçı politikalarının devam ettiği ve vesayetçi ideolojinin hâkim olduğu bu dönemin ardından devlet otoritesinin sosyal yaşam içerisindeki gücünü azaltmasına yol açan bir takım dönüşüm hareketlerine paralel olarak sivil toplum alanında çeşitli gelişmeler yaşanmıştır (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 37; İçduygu, vd., 2011: 57).

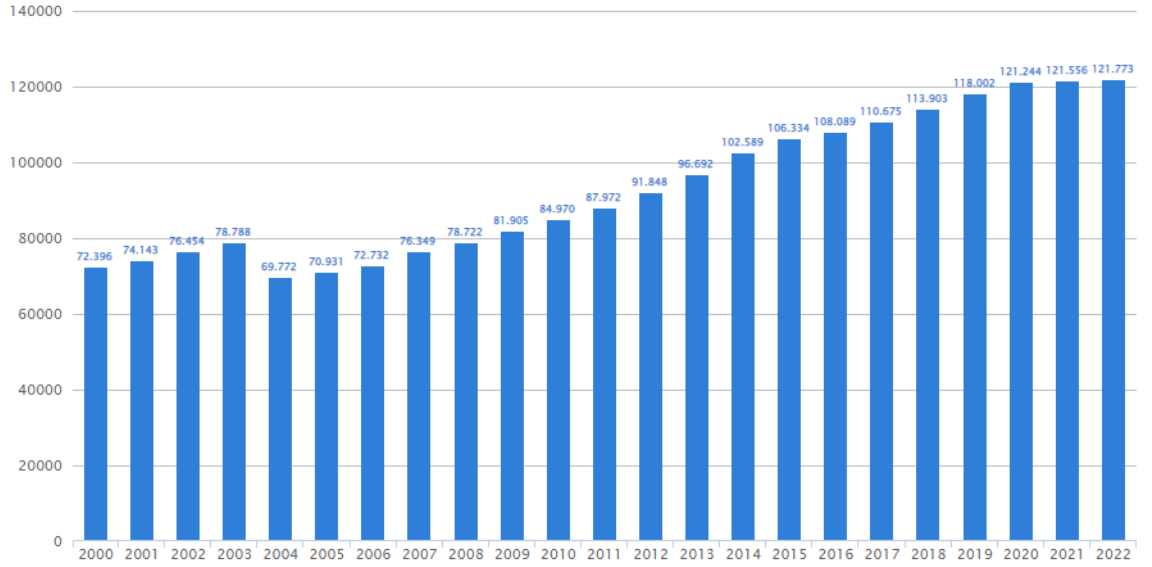
1980'lerin ardından serbest piyasa ekonomisinin etkisiyle ihracata dönük sanayileşmenin gelişmesi, siyasal ve kültürel yaşamda ortaya çıkan dönüşümler ve küreselleşme sürecinin etkisiyle birlikte Türkiye'de sivil toplum unsurları gelişim göstermiştir (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 37-38). Bireycilik, girişimcilik, kişisel hak ve özgürlükler çerçevesinde yeni liberal düşüncenin ortaya çıktığı bu dönemde 1982 anayasasında yer alarak dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen 33. maddede yapılan değişiklik, örgütsel yaşamın nicelik ve nitelik açısından dönüşüme uğrayarak önem kazanmasına neden olan önemli gelişimler arasında yer almıştır (İçduygu, vd., 2011: 57). Öte yandan etnik ve dini açıdan kimlik talebini işaret eden İslami kimliğin siyasallaşma

süreci ve Güneydoğu sorunu gibi iç ve dış etkenlerden dolayı sivil toplum örgelerinin engellendiğı bu dönemde, “devlet güvenliğı” açısından sivil toplum kuruluşları denetim altına alınmış, sonraki yıllarda gelişmenin önünde yer alan ciddi engelleri oluşturmuştur (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 38). Bu dönemin sonunda küreselleşme sürecinin etkisiyle sivil toplum alanında ulusal nitelikten ziyade bölgesel ve küresel ölçekli bir faaliyet düzeyine geçildiğı görölmüştür (İçduygu, vd., 2011: 57).

2000’li yıllarının başından itibaren yaşanan çeşitli olaylara paralel olarak gelişim gösteren sivil toplum kuruluşları ve bu kapsamda yapılan faaliyetler, 2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci beş yıllık kalkınma planı içerisinde geniş şekilde yer almıştır (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 38). Ayrıca bu dönemde devlet temelli kalkınma ve modernleşme anlayışının sosyal sorunlara karşı sürdürülebilir çözüm üretmede yeterli olamayacağı ortaya çıktığından dolayı üçüncü alan olarak görölen sivil toplum kuruluşları önemli hale gelmiştir (Kocalar, 2006: 43). Öte yandan Türkiye’nin 1999 yılında Avrupa Birliğı adaylığının onaylanması ve üyelik sürecinin belirgin hale gelerek derinleşmesinin ardından sivil toplum alanında görölen gelişmeye ek olarak çeşitli yasal düzenlemelerin oluşturulmasıyla köklü reform hareketleri gerçekleştirilmiş, yeni ve büyük fon kaynakları ortaya çıkmıştır (Aydın ve Keyman, 2009; İçduygu, vd., 2011: 58). 2010 yılına kadar siyasi iktidarın sivil toplum tarafından açılan alanı tanımasıyla birlikte sivil toplum kuruluşları nitelik ve nicelik olarak gelişme göstermiştir. Ayrıca bu dönem Türkiye’de yaşayarak uluslararası koruma kapsamında yer alan bireyler için de bir dönüm noktası olmuştur (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 28).

2.2.1. Türkiye’de Faaliyet Yürüten Sivil Toplum Kuruluşları

2022 yılı itibariyle Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmaya göre 2004 yılından bu yana sürekli olarak artış gösteren faal dernek sayılı 2021 yılı sonu itibariyle 121.556 olarak gerçekleşmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022a).

Şekil 3. Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları

Kaynakça: T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022a

Faaliyet alanları çalışmaları yürüten dernekler, faaliyet alanlarına göre incelendiğinde “Meslek ve Dayanışma Dernekleri”, “Spor ve Spor İle İlgili Dernekler” ve “Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler” büyük bir çoğunluğu oluşturmakla birlikte, tüm derneklerin %37,27’si Marmara Bölgesi’nde bulunmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022b, 2022c).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÖÇ-SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

Tarih boyunca göçmen grupların giriş, çıkış, geçiş ve varış ülkesi olarak konumlanan Türkiye’de, 1980’lerden itibaren küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin etkisiyle birlikte demokrasiye geçiş sürecinde sivil toplum kavramı yeniden gündeme gelmiştir (Özer, 2008: 87). Nitekim baskı ve güç aracı olarak görülen sivil toplum kuruluşlarına katılım sağlayarak örgütlenen bireyler devlet politikalarına müdahil olmayı ve dolaylı olarak demokratik süreç içerisinde yer almayı amaçlamaktadır. Öte yandan ülke içerisinde yaşayan ve uluslararası göç deneyimine sahip olan bireyler ise siyasal katılım araçlarına erişim noktasında sorun yaşamakta, sivil toplum kuruluşlarını alternatif katılım aracı olarak kullanmaktadır (Gürses, 2020: 47).

Bu bölümde göçmen grupların mevcut hak ve taleplerini siyasi otoritelere duyurmak için baskı oluşturma yanısıra yerel halkla uyum sağlayarak toplum tarafından kabul görmelerine yardımcı olan sivil toplum örgütleri bağlamında yasal düzenlemeler incelenecektir. Ardından göçmen gruplara yönelik faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerinin sınıflandırılması ve genel yapıları ele alınacaktır.

3.1. Göç-STK İlişkisi Bağlamında Yasal Düzenlemeler

Uluslararası göç deneyimine sahip olan bireylerin sivil toplum örgütleri içerisinde yer almasını sağlayan farklı yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Uluslararası ve ulusal düzeyde oluşturulan hukuki metinler içerisinde sadece göçmen grupları ya da sivil toplum örgütlerini kapsayan çeşitli maddelerin yanı sıra STK-göçmen ilişkisinin birlikte ele alındığı maddeler de bulunmaktadır.

3.1.1. Göç-STK İlişkisi Bağlamında Uluslararası Mevzuat

Bütün insanların hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit olarak dünyaya geldiğini ilk maddesinde belirterek herkesin dil, din, ırk, renk, cins, siyasal ya da herhangi bir başka inanç ayrımı gözetilmeksizin bildiride açıklanan tüm haklardan ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanabileceğine değinilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 20.maddesinde “her bireyin saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine sahip olduğu” belirtilmiş, aynı maddenin devamında hiç

kimsenin bir derneğe mensup olmaya zorlanmayacağı ifade edilmiştir (BM Genel Kurulu, 1948).

1950 yılında imzaya açılarak 1953 yılında beş ek protokolle yürürlüğe giren ve Türkiye tarafından 1954 yılında çıkarılan kanunla onaylanan “*İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*” ya da kısaca “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)*” ne göre, her bireyin ifade özgürlüğü hakkına sahip olduğu belirtilmiş, bu hakkın kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları gözetilmeksizin kanaat özgürlüğü, haber ve görüş alıp verme özgürlüğünü kapsadığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün ya da kamu güvenliğinin korunması gibi durumlarda yasayla öngörülen gerekli bazı koşullar, sınırlamalar ya da yaptırımlara tabi tutulabileceği yer almaktadır (Avrupa Konseyi, 1950: 11).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer alan hakların korunması, geliştirilmesi ve güvence altına alınması doğrultusunda ilerleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddesinde ise dernek kurma ve toplantı yapma özgürlüğüne yer verilmiştir. Herkesin barışçıl şekilde toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüğüne sahip olduğu ve çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendika kurma ve üye olma haklarına sahip olduğunun belirtildiği sözleşmeye göre, mevcut hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik toplum içerisinde ulusal güvenliğin, kamu düzeninin sağlanması ve güvenliğinin korunması ve suç işlemenin önlenmesi, sağlığın, ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlanarak ve yalnızca yasayla sınırlandırılabilmesi yer almaktadır. Öte yandan bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri ya da devlet idare mekanizmasında yer alan görevlilerin haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir (Avrupa Konseyi, 1950: 12).

Sağlığın korunması hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı, sosyal ve tıbbi yardım hakkı olmak üzere ekonomik ve sosyal hakların güvence altına alınması üzerine temellendirilen Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi (Avrupa Sosyal Şartı) 1961 yılında Torino’da imzalanarak, 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. İkinci kuşak haklar olarak kabul edilen sosyal ve ekonomik hakların koruma altına alındığı bu sözleşmede sivil toplum kuruluşları ile ilişkilendirilecek maddeler

bulunmaktadır. Beşinci maddede “*Akit taraflar, çalışanların ve çalıştıranların ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak, için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma ve bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya geliştirmek amacıyla ulusal mevzuatın bu özgürlüğü zedelemesini veya zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi taahhüt ederler*” şeklinde örgütlenme hakkı ifade edilmekle birlikte, madde kapsamında yer alan güvencelerin güvenlik güçlerine uygulanmasına ilişkin ilke ile bu kesime hangi düzeyde uygulanacağı ulusal yasalar ya da düzenlemelerle saptandığı belirtilmiştir (Avrupa Konseyi, 1961: 9). Ayrıca madde 6’da “*Akit tarafların, toplu pazarlık hakkını etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla; işverenler ve çalışanlar arasındaki ortak görüşmeleri teşvik etmeyi; gerekli ve uygun şartlarda, toplu sözleşme yoluyla ücretlerin ve çalışma koşullarının düzenlenmesi amacıyla işverenlerin ya da işveren örgütlerinin çalışanların örgütleriyle isteğe bağlı görüşmelerini sağlayacak yolları teşvik etmeyi; iş uyuşmazlıklarının çözümü için uygun uzlaştırma ve isteğe bağlı hakemlik sisteminin kurulmasını ve işletilmesini teşvik etmeyi; taahhüt eder ve menfaat uyuşmazlığı durumunda çalışanların ve işverenlerin, daha önce yapılan toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülüklerle bağlı olmak koşuluyla grev hakkı dahil, toplu eylem hakkını tanıır*” şeklinde belirtilerek toplu pazarlık hakkına yer verilmiştir (Avrupa Konseyi, 1961: 9).

Uluslararası göç deneyimine sahip olan bireylerin yaşamlarını düzenlemeyi amaçlayarak oluşturulan ve küresel çapta bireylerin yaşamlarını etkileyen “*Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951)*”nde yer alan 5. maddeye göre, “*Taraf devletlerin ülkelerinde ikamet eden mültecilere siyasi amaç ve kar amacı gütmeyen dernekler ile meslek sendikaları bakımından, aynı koşulları içindeki başka bir ülkenin vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır*” şeklinde belirtilerek göçmen grupların örgütlenme özgürlüğüne değinilmiştir (BMMYK, 1951: 6).

3.1.2. Göç-STK İlişkisi Bağlamında Ulusal Mevzuat

Göç-STK ilişkisi bağlamında ulusal düzeyde hukuki metinler incelendiğinde konu ile ilgili Anayasa’da farklı maddelerin yer aldığı görülmektedir. Öyle ki Anayasa’nın “*Temel Haklar ve Ödevler*” başlığını taşıyan ikinci kısmında yer alan 13. maddeye göre, “*Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu*

yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörölen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir” şeklinde ifade edilmiş, konu ile ilgili genel ve özel sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine ve ölçölölük ilkesine aykırı olmayacağı belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1982: 13).

Anayasa’nın “Temel Hak Ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılamaması” ile ilgili 14. maddesine göre, “Anayasa’da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütönlüğünü bozmak, Türk Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar” ifadesi yer almış, yasaya yer alan hükümlere aykırı faaliyette bulunan kişiler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceği belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1982: 13).

“Düşünce Açıklama ve Yayma Hürriyeti” ile ilgili 14. maddede “herkesin, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahip olduğu ve belirli koşullarda sınırlandırılabilceği” belirtilen Anayasa’nın toplantı hak ve hürriyetlerini kapsayan 33. maddesine göre, herkesin, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğu, hiç kimsenin bir derneğe üye olmaya ya da dernekte üye kalmaya zorlanmayacağı belirtilmiştir. Nitekim Anayasa’da yer alan bu hüküm derneklerle ilgili hakların her bireye eşit olarak tanındığını belirtmekle birlikte, uluslararası göç deneyimi olan bireylerin dernek kurma, üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetlerini güvence altına almıştır (Gürses, 2020: 50). Ayrıca derneklerin, kanunun öngördüğü durumlarda hâkim kararıyla kapatılabileceği ya da faaliyetten alıkonabileceği ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 1982: 7).

Anayasanın 16. maddesinde yer alan “Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir” ifadesi başta olmak üzere 33. maddede belirtilen hükümlerce uluslararası göç deneyimi olan bireylerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması sınırlandırılmakla birlikte, dernek kurabilmek için Türk

Medeni Kanunu’unda bir takım şartlar belirtilmiştir (Gürses, 2020: 50; Resmi Gazete, 2001).

Yabancı dernekler ve yabancıların dernek kurma hakkı kapsamında yer alan Türk Medeni Kanunu’nun 92. maddesine göre, “*Yabancı dernekler, (...) Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye’de faaliyette ve işbirliğinde bulunabilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilir ve kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler*” ifadesi yer almıştır. 93. maddesinde ise “*Yabancıların dernek kurma hakkı Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olan yabancı gerçek kişiler, dernek kurabilirler veya kurulmuş derneklere üye olabilirler. Onursal üyelik için bu koşul aranmaz*” (Resmi Gazete, 2001). Yukarıda belirtilen madde hükmünce uluslararası göç deneyimi olan bir kişinin dernek kurması ya da üye olması için devlet izniyle Türkiye’ye yerleşmesi gerektiği ifade edilmiş, dernek kurabilmek için Türk Medeni Kanunu ve Dernekler Kanunu’na göre fiil ehliyeti gerektiği belirtilmiştir (Gürses, 2020: 51).

Uluslararası göç deneyimi olan kişilerin dernek kurabilmesi için fiil ehliyetine sahip olması gerektiği ilgili kanun maddelerinde belirtilmiştir. Öyle ki, Türk Medeni Kanunu’nun 57. maddesinde “*Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Dernek kurucularının fiil ehliyetine sahip olması gerekir*” (Resmi Gazete, 2001), şeklinde ifade edilen ve Dernekler Kanunu’nun 3.maddesinde “*Fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir*” (Resmi Gazete, 2004) şeklinde belirtilen fiil ehliyeti ile ilgili hüküm Milletlerarası Özel Hukuka göre kişinin milli hukuku çerçevesinde belirlenmektedir (Gürses, 2020: 51).

“*Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)*” unun 9.maddesinde yer alan “*Hak ve fiil ehliyeti ilgilinin millî hukukuna tâbidir. Millî hukukuna göre ehliyetsiz olan bir kişi, işlemin yapıldığı ülke hukukuna göre ehil ise yaptığı hukukî işlemle bağlıdır. Aile ve miras hukuku ile başka bir ülkedeki taşınmazlar üzerindeki aynî haklara ilişkin işlemler bu hükmün dışındadır. Kişinin millî hukukuna göre kazandığı erginlik, vatandaşlığının değişmesi ile sona ermez*” hükmü kapsamında kişinin fiil ehliyeti belirtilmekle birlikte, vatandaşlığın değişmesi durumunda dahi sonlandırılmayacağına değinilmiştir (Resmi Gazete, 2007).

MÖHUK kapsamında fiil ehliyeti ile ilgili hüküm bulunmakla birlikte Dernekler Kanunu’nun 3. maddesinde yer alan “*On beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip*

küçükler; toplumsal, ruhsal, ahlaki, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilirler. On iki yaşını bitiren küçükler yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar. Çocuk derneklerine on sekiz yaşından büyükler kurucu veya üye olamazlar” hükmü istisna olarak Türk vatandaşı ya da uluslararası göç deneyimi olan kişi ayrımı gözetmeksizin çocukların da bu kapsamda değerlendirilerek yasal temsilcilerinin yazılı izni ile dernek kurma ve üye olma hakkı tanınmıştır (Resmi Gazete, 2004).

Uluslararası göç deneyimi olan bireylerin vakıflar bünyesinde yer alması ise “5737 Sayılı Vakıflar Kanunu” kapsamında düzenlenmiştir. İlgili kanunun 5. maddesinde “Yabancılar, Türkiye’de, hukukî ve fiilî mütakabiliyet esasına göre yeni vakıf kurabilirler” hükmü yer almakla birlikte, kurucularının çoğunluğu uluslararası göç deneyimine sahip bireylerden oluşan vakıflar için mevzuatta mal edinme kısıtlaması bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2008). Öyle ki Vakıflar Kanunu’nun 12. maddesine göre, “Kurucularının çoğunluğu yabancı uyruklu olan vakıfların, taşınmaz mal edinmeleri hakkında, 22/12/1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanununun 35 inci maddesi uygulanır” (Resmi Gazete, 2008). Bu hüküm doğrultusunda göçmen grupların çoğunluğunu oluşturduğu vakıflar, taşınmaz mal ya da aynı hak edinebilmekte, yüzölçümü sınırlamasına tabi olmaktadır. Bu durum Tapu Kanunu’nun 35.maddesinde “Kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla, uluslararası ikili ilişkiler yönünden ve ülke menfaatlerinin gerektirdiği hallerde Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen ülkelerin vatandaşı olan yabancı uyruklu gerçek kişiler Türkiye’de taşınmaz ve sınırlı aynı hak edinebilirler. Yabancı uyruklu gerçek kişilerin edindikleri taşınmazlar ile bağımsız ve sürekli nitelikteki sınırlı aynı hakların toplam alanı, özel mülkiyete konu ilçe yüz ölçümünün yüzde onunu ve kişi başına ülke genelinde otuz hektarı geçemez. Cumhurbaşkanı kişi başına ülke genelinde edinilebilecek miktarı iki katına kadar artırmaya yetkilidir” şeklinde ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 1934).

Ulusal mevzuatta göçmen grupların sivil toplum örgütleri içerisinde aktif rol almasına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yer almakla birlikte, doğrudan göçmen grupların kurduğu sivil toplum kuruluşlarına ilişkin düzenlemeler, uluslararası faaliyette

bulunma, şube ve temsilcilik açma hakkına yönelik düzenlemeler ve STK-yardım bağlamına dair düzenlemeler farklı hukuki metinlerde yer almaktadır. Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde ve benzer şekilde Vakıflar Kanunu'nun 3. maddesinde yer alan tanımlara göre *“üst kuruluş, derneklerin oluşturduğu tüzel kişiliği bulunan federasyonları ve federasyonların oluşturduğu konfederasyonları; şube, dernek faaliyetlerinin yürütülebilmesi için bir derneğe bağlı olarak açılan, tüzel kişiliği olmayan ve bünyesinde organları bulunan alt birimi; temsilcilik, dernek faaliyetlerinin yürütülebilmesi için bir derneğe bağlı olarak açılan, tüzel kişiliği ve bünyesinde organları bulunmayan alt birimi”* ifade eder (Resmi Gazete, 2004; Resmi Gazete, 2008). Üyeler üzerinden organlarını oluşturmak zorunda olan şubeler ve bu görevi üstlenecek sadece bir kişinin yeterli olduğu temsilciliklerin oluşturulması ile ilgili farklı yasal metinler bulunmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun 94.maddesine göre, *“Dernekler, gerekli görülen yerlerde genel kurul kararıyla şube açabilirler. Bu amaçla dernek yönetim kurulunca yetki verilen en az üç kişilik kurucular kurulu, şube açılacak yerin en büyük mülkî amirine şube kuruluş bildirimini ve gerekli belgeleri verir”* (Resmi Gazete, 2001)ifadesi yer almakla birlikte Vakıflar Kanunu'nun 25.maddesinde belirtilen *“Vakıflar; vakıf senetlerinde yer almak kaydıyla, amaç veya faaliyetleri doğrultusunda, uluslararası faaliyet ve işbirliğinde bulunabilirler, yurt dışında şube ve temsilcilik açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler ve yurt dışında kurulmuş kuruluşlara üye olabilirler”* (Resmi Gazete, 2008) ve Dernekler Kanunu'nun 5.maddesinde belirtilen *“Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, yurt dışında temsilcilik veya şube açabilir, yurt dışında dernek veya üst kuruluş kurabilir veya yurt dışında kurulmuş dernek veya kuruluşlara katılabilirler. Yabancı dernekler, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye'de faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, temsilcilik veya şube açabilir, dernek veya üst kuruluş kurabilir veya kurulmuş dernek veya üst kuruluşlara katılabilirler”* (Resmi Gazete, 2004) hükümleri doğrultusunda uluslararası göç deneyimi olan bireyler kurdukları sivil toplum örgütleri ile birlikte Türkiye’de uluslararası faaliyette bulunabilmekte, şube, temsilcilik açabilmekte ve üst kuruluş kurabilmektedir (Gürses, 2020: 53).

Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin Türkiye’de kurdukları STK’lar Dernekler Yönetmeliği kapsamında yer alan ilgili maddeye göre yerli STK statüsünde yer

almakta iken, merkezi yurt dışında olup Türkiye’ de şubesi veya temsilciliği bulunan STK’yı Türk vatandaşı kursa dahi yabancı STK statüsünde değerlendirilmektedir (Resmi Gazete, 2004; Resmi Gazete, 2005). Uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından Türkiye’de kurulan STK’lar Dernekler Yönetmeliğinin “Uluslararası Faaliyetler” başlığı altında yer alan hükümlere tabidir. Dernekler Yönetmeliği kapsamında yer alarak uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından kurulan STK’ların faaliyetlerini düzenlemeyi amaçlayan ilgili maddeler şu şekildedir:

“Yabancı vakıflar, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile Dışişleri Bakanlığının ve gerektiğinde ilgili diğer kurumların da görüşü alınmak suretiyle, Bakanlığın izniyle Türkiye’de faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, temsilcilik veya şube açabilir, üst kuruluşlar kurabilir, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilir veya kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilirler. Bu vakıflar, Türkiye’deki faaliyetlerinde derneklerin tabi olduğu mevzuat hükümlerine tabidir” (Resmi Gazete, 2005).

“Yabancı vakıfların Türkiye’deki faaliyetleriyle ilgili başvuru formu ve ekleri Bakanlıkça incelenir ve varsa eksiklikleri tamamlatılır. Dışişleri Bakanlığının ve gerektiğinde ilgili diğer kurumların da konu ile ilgili görüşü alındıktan sonra, Bakanlıkça gerekli değerlendirme yapılır ve değerlendirmenin olumlu olması halinde, iznin türü, kapsamı ve süresi de kararda belirtilir. Temsilcilik ve şube açma, üst kuruluş kurma veya üst kuruluşlara katılma durumlarında izin süresiz verilir. Başvuru sonuçlandıktan sonra, başvuru sahibine ve form ve ekleri ile birlikte de ilgili valiliğe on gün içinde bildirilir. Süreli izinler azami beş yıldır. Ancak, Bakanlık sürenin yetersiz olması halinde bu süreyi uzatabilir. Süre uzatımı talebi, sürenin dolmasından en az üç ay önce ve gerekçeli bir yazı ile yapılır. Süre uzatımının değerlendirilmesi ve sonuç için yukarıda belirtilen usul uygulanır” (Resmi Gazete, 2005).

“Yabancı ülkelerde kurulmuş dernekler, Dışişleri Bakanlığının ve gerektiğinde ilgili diğer kurumların da görüşü alınmak suretiyle, Bakanlığın izniyle Türkiye’de faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, temsilcilik veya şube açabilir, dernek veya üst kuruluş kurabilir veya kurulmuş dernek veya üst kuruluşlara katılabilirler. Yabancı dernekler, Türkiye’deki faaliyetlerinde derneklerin tabi olduğu mevzuat hükümlerine tabidir” (Resmi Gazete, 2005).

“Bu Yönetmelikte yabancı derneklere uygulanan hükümler, yurtdışında kurulu dernek ve vakıf dışındaki kar amacı gütmeyen kuruluşların ülkemizde yapacakları faaliyetler için de uygulanır” (Resmi Gazete, 2005).

Uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerinin aynı ve nakdi şekilde bağış ve yardım alabilmeleri ile ilgili düzenleme ise farklı yasal metinlerde belirtilmiştir. Vakıfların yurt dışında şube ve temsilcilik açabileceğine ilişkin hükümlerin yer aldığı Vakıflar Kanunu’nun 25.maddesinde *“Vakıflar; yurt içi ve yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi bağış ve yardım alabilirler, yurt içi ve yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf ve derneklere aynı ve nakdi bağış ve yardımda bulunabilirler. Nakdi yardımların yurt dışından alınması veya yurt dışına yapılması banka aracılığı ile olur ve sonuç Genel Müdürlüğe bildirilir. Bildirimin şekli ve içeriği yönetmelikle düzenlenir”* ifadesine yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2008).

Derneklerin aynı ve nakdi yardım alabilmesine ilişkin ilgili düzenleme Dernekler Kanunu’nun *“Yardım ve İşbirliği”* başlıklı bölümünde yer alan 10. maddesinde *“Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklerden, siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve meslekî kuruluşlardan maddî yardım alabilir ve adı geçen kurumlara maddî yardımda bulunabilirler”* şeklinde ifade edilmektedir (Resmi Gazete, 2004). Ayrıca ilgili kanuna bağlı Dernekler Yönetmeliği’nin 18.maddesine göre *“Dernekler Kanunu’nun 5.maddesi kapsamında faaliyet izni verilen yabancı dernekler ile yabancı vakıflar ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar, mülki idare amirliğine önceden bildirimde bulunmak şartıyla yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım alabilirler. Nakdi yardımların bankalar aracılığıyla alınması ve kullanılmadan önce bildirim şartının yerine getirilmesi zorunludur. Yabancı dernekler ile yabancı vakıfların ve kar amacı gütmeyen kuruluşların şube ve temsilciliklerinin genel merkezinden aldığı paralar da aynı usulle bildirim tabidir.”* hükmüne yer verilerek derneklerin yurt dışından yardım almasına ilişkin düzenleme yapılmıştır (Resmi Gazete, 2005).

3.2. Göçmen Grupların Sivil Toplum İçerisinde Yer Alması ve Faaliyetleri

Çeşitli amaçları gerçekleştirmek için farklı şekillerde yapılanarak kültürel bilinç, rasyonel karar alma, gönüllülük, kollektif kendine güven, kâr amacı gütmeme ve karşılık

beklememe gibi dinamikler üzerine inşa edilen sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonları, çalışma biçimleri, ölçekleri, statüleri farklılık gösterdiğinden dolayı konu ile ilgili çalışma yürütmek zorlaşmaktadır. Ancak sivil toplum kuruluşlarına yönelik çalışma yürütmek ve politika geliştirmek için mevcut yapının heterojen olduğunun bilincine varılması ve çeşitli analiz birimlerine göre farklı şekilde hareket edilmesi gerekli hale gelmektedir. (Yeğen, vd., 2009: 54). Öte yandan önemli bir kolektif güce sahip olmak, mevcut hakları ve talepleri için yetkili organlarla ilişki kurmak gibi amaçlarla sivil toplum örgütleri içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimi olan bireylerin etkileşim içerisinde olduğu gönüllü kuruluşlar ise mekanâ, kuruluş yapılarına ve amaçlarına göre çeşitlilik göstermektedir (Gürses, 2020: 59; Yiğit, 2017: 84).

Toplumsal yaşam içerisinde yer alarak dezavantajlı konumda bulunan uluslararası göç deneyimine olan bireylerin konumlarını güçlendirmek, haklarını politika düzeyinde ve yurttaş vicdanında savunmak, ayni ve/veya nakdi yardım veya hizmetler sağlamak, fiziksel olarak bireyleri güçlendirerek korumayı hedeflemek ve ortak coğrafya ya da kültür içerisinde yaşayan bireyleri bir araya getirmek gibi amaçlar doğrultusunda oluşturulan gönüllü kuruluşlar içerisinde yer alan bireyler, sivil toplum örgütlerini toplum tarafından doğru tanınma ve kabul görme aracı olarak görmektedir. Öte yandan ülke içerisinde var olan baskın kültür ve azınlık olarak yer alan bireyler arasındaki kültürel, politik, sosyal ve iktisadi dengenin sağlanması için önemli bir konuma sahip olan sivil toplum örgütleri, uluslararası göç deneyimi olan bireylerin özellikle son yıllarda geçicilik üzerine inşa edilen göç politikalarının oluşturulmasında etkin bir aktör olması açısından önem taşımaktadır (Gürses, 2020: 47-48). Nitekim yerinden edilen bireylerin çeşitli yardımlara ulaşmak, psikolojik ve hukuki danışmanlık desteğinden yararlanmak ve toplumsal yaşama uyum sağlamak gibi nedenlerden dolayı gönüllü kuruluşlara üye oldukları gözlemlenmiştir (Gürses, 2020: 179).

Özellikle son yıllarda iyi göç yönetişimi noktasından hareketle sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimi olan bireylerin farklı etkinliklerle siyaset ve politika noktasında ön plana çıktığı görülmüştür (Naz, 2015: 12). Nitekim yerinden edilmiş bireylere sunulan hizmet ve yardımların yetersiz olması nedeniyle uluslararası, ulusal, yerel ve göç eden bireyler tarafından kurulan sivil toplum kuruluşlarının sayısında artış yaşanmakla birlikte hitap ettiği kitle ve uygulama alanları çeşitlilik göstermektedir (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 28). Öyle ki kendi hizmet

alanlarında yararlı olmak ve uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşamış olduğu toplumsal sorunların yok edilmesi için çalışma yapmak amacıyla örgütlenen sivil toplum kuruluşları farklı kategorilerde faaliyet ve uygulamalar gerçekleştirmektedir (Türk, 2016: 148; Kutlu, 2015: 13).

Uluslararası göç deneyimi olan bireyler göç süreci içerisinde çeşitli sorunlar yaşamakla birlikte gıda maddelerine erişim ve beslenme yetersizliği gibi nedenlerden dolayı ağırlaşan sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Dezavantajlı konumda olan başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere tüm bireyler açısından büyük bir sorun olan eksik beslenme ile ilgili yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ayni ve nakdi yardımlar gerçekleştirmektedir (Çorabatır ve Hassa, 2013; Gürses, 2020: 74). Öyle ki ulusal ve uluslararası ölçekte doğrudan ya da dolaylı olarak göçmen gruplara yönelik çalışma gerçekleştiren sivil toplum örgütleri gerek hibe ve bağışlar gerekse barınma ve gıda yardımları ile bireylere destek sağlamaktadır (Türk, 2016: 148-149; Yiğit, 2017: 79). Öte yandan bilgi eksikliği, dil bariyeri ve ayrımcılık gibi nedenlerden dolayı sağlık hakkına erişim noktasında sorun yaşayan bireylere yönelik geçici koruma merkezlerinde ve dışında sivil toplum kuruluşları tarafından sağlık taraması, hastane hizmeti ve psikososyal destek hizmetleri sağlanmaktadır (Kutlu, 2015: 17; Türk, 2016: 149).

Çalışma yaşı altıya kadar düşen ve büyük çoğunluğu güvencesiz, parça başı ve uzun süreli işlerde kayıt dışı olarak istihdam edilen bireylerin çalışma yaşamındaki mevcut sorunları dezavantajlı durumlarını keskinleştirerek başka sorunların yaşanmasına yol açmaktadır (İSİG Meclisi, 2019: 421). İlgili bakanlık tarafından yapılan son açıklamaya göre sınırlı sayıda kişinin kayıtlı olarak çalıştığı belirtilmekle birlikte kayıt dışı olarak çalıştığı tespit edilen göçmen işçiye idari para cezası kesileceği belirtilmiştir (Resmi Gazete; T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2021). Öte yandan yasal düzenleme tarafından işverene mali yükümlülük getirilmekle birlikte %10 istihdam kotası uygulanan çalışma yaşamı içerisinde yer alan bireyler kötü çalışma şartları altında ücret ayrımcılığı ve ötekileştirmeye maruz kalmaktadır (Mazlumder, 2014; Tümen, 2016).

Sivil toplum örgütleri çalışma yaşamı içerisinde farklı sorunlarla karşılaşan bireylerin yaşamış oldukları hak gaspları ile ilgili hukuki destek sağlamakla birlikte izlemesi gereken hukuki süreçle ilgili bilgilendirme toplantıları düzenlenmektedir (Türk, 2016: 150). Öte yandan bireylere prosedür hakkında bilgi verilerek hukuki danışmanlık

ve destek sağlanmakta, geri gönderme merkezleri izleme çalışmaları, zorla sınır dışı edilme, geri gönderme yasağının ihlal edilmesi, temel hak ve hizmetlere erişim desteği ve mülteci-göçmen hakları üzerine farkındalık, savunuculuk, kapasite geliştirme çalışmaları ve lobicilik faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Kutlu, 2015: 14).

Yaşadığı ülkeden göç etmek zorunda kalan göçmen gruplar içerisinde yer alan çocuklar; ailelerinin eğitim düzeyinin düşük olması, kültürel farklılıkların varlığı, çeşitli sosyal sorunların yaşanması ve dil bariyeri gibi nedenlerden dolayı eğitime erişim noktasında sorun yaşamakta, bu durum çocukların okula uyumunu zorlaştırmaktadır (Ereş, 2015: 17; Türk, 2016: 151). Bu noktadan hareketle, alanda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları farklı bölgelerde yaşayan çocuklara kırtasiye malzemeleri ve nakdi yardım sağlamakla birlikte özellikle yaz döneminde okuma yazma kursları, sanat ve psikososyal destek çalışmaları ve uyum sağlama açısından gezi ve atölyeler düzenlemekte, okul dışı eğitimi kapsayan çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Gürses, 2020: 74; Türk, 2016: 152). Öte yandan örgün eğitim alanında yapılacak çalışmaların maddi yetersizlik nedeniyle ikincil planda kalması ve yapısal değişikliklere ihtiyaç duyulmasından dolayı, sivil toplum kuruluşları tarafından ağırlıklı olarak istihdam imkanlarını arttırmaya yönelik mesleki eğitimlere odaklanıldığı görülmektedir (Ereş, 2015: 19).

Dil, kültür ve yaşam biçiminin farklı olması, çalışma yaşamında güvencesiz olarak istihdam edilme ve dil bariyeri gibi nedenlerden dolayı toplumsal yaşama katılım açısından uyum sorunu yaşayan göçmen grupların mevcut sorunlarının yok edilmesi ve entegrasyon sağlanması amaçlanarak sivil toplum kuruluşları tarafından kültür sanat etkinlikleri, atölye çalışmaları, eğitim ve konferanslar düzenlenmektedir (Gürses, 2020: 75; Ereş, 2015: 21). Nitekim farklı sosyal sorunlarla karşılaşan bireyler çeşitli hizmetlerden yararlanmak ve toplumsal yaşam içerisinde yer alarak uyum sağlamak için gönüllü kuruluşlara üye olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın; amacı, önemi, yöntemi, örnekleme, varsayımları, veri toplama araçları ve toplanan verilerin analizi, etik konuları ve sınırlılıkları üzerinde durulmaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Sosyal yaşam içerisinde dezavantajlı konumda yer alarak toplumsal hizmetlere erişim noktasında sorunlar yaşayan uluslararası göç deneyimi olan bireylerin dayanışma sağlamak ve savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirmek için yer aldıkları sivil toplum örgütleri içerisindeki konumları, erişilebilirlikleri, öz savunuculuk faaliyetlerine ilişkin bilgi ve deneyimleri ve bu alana yönelik politika önerilerinin değerlendirilmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'ye göç ederek geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamında yer alan bireylerle yapılan araştırmayla Göç-STK ilişkisinin temellendirilmesi ve ilerleyen dönemlerde bu alanın geliştirilmesine yönelik katkı sağlanması hedeflenmektedir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Tarihsel süreç içerisinde farklı nedenlerden dolayı kitlesel göç hareketlerinin önemli noktalarından birini oluşturan ve yerinden edilmiş bireyler tarafından geçiş, varış, giriş ve çıkış ülkesi olarak kullanılan Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin sayısı yıllara göre artış göstermiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022a). Bununla birlikte dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan göçmen bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmek için çalışacağı işi, barınacağı konutu, kültürel değerlerini yaşatabileceği sosyal ortamı oluşturma yanısıra savunuculuk faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüterek göç üzerine çalışma gerçekleştiren STK'ların sayısı günden güne artmış, doğrudan göç eden bireyler tarafından farklı bölgelerde STK'lar kurulmuştur (Adıgüzel, 2019: 94).

Araştırmada sivil toplum örgütleri içerisinde yer alan ya da doğrudan kuruluşunda rol oynayan bireylerin konumları, erişilebilirlikleri, öz savunuculuk faaliyetlerine ilişkin bilgi ve deneyimlerine yer verilmekle birlikte, mevcut koşullar ve sorunlar doğrudan göç sürecinin aktörü olan bireyler tarafından ifade edilmiştir. Bu açıdan yapılan çalışmanın

“Göç-STK ilişkisi” ne ışık tutacağı, “Göç ve Sosyal Hizmet” noktasında çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öte yandan araştırmanın konusuyla ilgili sorunların ve risklerin tespit edilmesinin yanı sıra yasal düzenleme noktasında ortaya çıkan ikilemin doğrudan göçmen bireyler tarafından dile getirilmesi göç odaklı faaliyet yürüten STK’ların gelişim göstermesine katkı sağlayacaktır. Nitekim çalışmaya dair en önemli görüşler, doğrudan sürecin aktörleri içerisinde yer almanın yanı sıra sosyal sorunlar yaşayan bireylerin erişilebilirliklerini arttırmayı hedefleyerek köprü görevi gören ve sivil toplum örgütlerine üye olan göçmen bireylere aittir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında kullanılacak olan nitel araştırma modeli tarihsel süreç içerisinde doğal olguları belirleme çabasıdan dolayı “doğal araştırma”, probleme dair araştırmacının görüş ve düşüncelerini barındırması nedeniyle “yorumlayıcı araştırma” ve belirli bir sosyal ortam içerisinde bir konuyu derinlemesine incelemesi bakımından “alan araştırması” olarak farklı şekillerde isimlendirilmiştir (Creswell ve Miller, 2000). Araştırma kapsamında yer alan bireylerin yaşadıkları durumları ve olayları bütüncül bir şekilde ele alarak doğal ortamında derinlemesine incelemenin esas olduğu ve farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına sahip olan nitel araştırma içerisinde, araştırmacı katılımcıların hareketlerini anlamsal olarak tanımlamaya çalışmaktadır (Hatch, 2002). Öyle ki nitel araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin kendi ifadeleri yer almakla birlikte grubun sosyal etkileşimleri ya da davranışlarını algılanış biçimleri sunulmakla birlikte verilerin analiz edilmesinde kullanılan ve farklılaşan uygulama ve yöntemler bulunmaktadır (Kvale, 1996).

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve yaşanmış olayları değerlendirmeyi amaçlayan olgu bilimi (fenomenoloji), bireyler tarafından deneyimlenmiş dünyayı tanımlamaya ve yaşanmış deneyimleri açıklamaya çalışmakla birlikte, bireylere herhangi bir müdahale gerçekleştirmeden deneyimlerini yorumlamak ve belirlemek için çalışma içerisinde yer alan bireylerin kişisel tecrübesinden yararlanmaktadır (Baker, vd., 1992: 1356; Jasper, 1994: 310). Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda bireylerin bakış açısı, kişisel deneyimleri, değer yargıları ve duyguları ortaya çıkarılmaktadır (Shenton, 2004). Nitekim yapılan görüşmelerin ardından ortaya çıkan sonuçların araştırmacının gözlemleri ve oluşturduğu yazılı dokümanlardan elde edilen verileri destekliyor olması araştırmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmaktadır.

Nitel araştırma yönteminin farklı analiz türleri olmakla birlikte tümevarımcı bir analiz türü olması nedeniyle araştırılan olgu ya da olayın kökenine odaklanarak elde edilen verilerin altında yatan kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran içerik analizinde bağlamlara ve kavramlara ulaşmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan çalışma kapsamında, Türkiye’de yaşayan geçici koruma ve uluslararası koruma statüsüne sahip ve sivil toplum örgütü içerisinde yer alan bireylerle görüşme gerçekleştirilecektir.

4.4. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Göç üzerine çalışma gerçekleştiren farklı sivil toplum örgütleri yer almakla birlikte özellikle 2010 yılından itibaren artan müracaatçı kitlesine paralel olarak alanda çalışma gerçekleştiren kuruluşların sayısı artış göstermiştir (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 30). Öyle ki İstanbul özelinde düşünüldüğünde dahi göçmen gruplar üzerine çalışma gerçekleştiren yüzlerce derneğin olduğu görülmektedir (Adıgüzel, 2019: 97). Araştırma kapsamında Türkiye genelinde yer alan ve göç alanında çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları içerisindeki başkan (7), üye (23) ve gönüllü (2) olan bireylerle görüşme gerçekleştirilerek verilerin toplanması planlanmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye’ye göç ederek geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamında yer alan bireylerle görüşme gerçekleştirilmekle birlikte kavramsal çelişkiye sebebiyet vermemek için “uluslararası göç deneyimine sahip bireyler” ve “göçmen gruplar” gibi çerçeve kavramlara yer verilmiştir.

Türkiye’nin farklı illerinde faaliyet yürüten ve uluslararası göç deneyimi olan bireylerin üyesi olduğu sivil toplum örgütleri üzerinde durularak bireylerin sivil toplum deneyimleri ve üye olma süreçlerinin ele alınacağı çalışma için 01.11.2021 ve 29.05.2022 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Planlanan süreç içerisinde sivil toplum örgütleri ile iletişim sağlanmış, üye olan bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

4.5. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın evrenini farklı nedenlerden dolayı Türkiye’ye göç eden ve sivil toplum örgütü üyesi olan bireyler oluşturmaktadır. Alanda çalışma yürüten ilgili sivil toplum örgütleri içerisinde maksimum çeşitlilik dikkate alınarak 32 STK üyesi kişi belirlenmiştir. Bu noktadan hareketle göç üzerine çalışma yürüten ve uluslararası göç deneyimi olan bireylerin üye olduğu STK’larla iletişim kurulmuş ve araştırma hakkında

bilgi verilerek görüşme talebinde bulunulmuştur. Yapılan çalışmaya katılmayı 7 dernek başkanı, 23 dernek üyesi ve 2 gönüllü kabul etmiş, görüşme sağlanmıştır.

4.6. Araştırmaya Dâhil Edilme Kriterleri

➤ Dernek Yöneticileri

- Araştırmaya katılmaya gönüllü olmak,
- Göçmen gruplar ve sorunları üzerine çalışma gerçekleştirmek.

➤ Dernek Üyeleri

- Araştırmaya katılmaya gönüllü olmak,
- Uluslararası göç deneyimine sahip olmak,
- Faal olan bir dernek içerisinde görev almak.

4.7. Veri Toplama Araçları

Araştırma doğrultusunda uluslararası göç deneyimine sahip ve sivil toplum örgütleri içerisinde faaliyet göstererek aktif şekilde üye olan, araştırma sınırlılıklarında belirtilen ölçütlere uyan ve araştırmaya katılmayı kabul eden bireylerin görüşlerini ortaya koymak için oluşturulan yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel olarak gerçekleştirilen çalışma içerisinde yer alan bireylerle genellikle online platformlar üzerinden iletişim kurulmuş, görüşmeler yapılmıştır. Oluşturulan soru formu üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler esnasında tarafsızlık ilkesi doğrultusunda hareket edilerek yönlendirici olmaktan kaçınılmış, görüşme gerçekleştirilen kişiyle güven ilişkisi kurulmaya dikkat edilmiştir.

4.8. Verilerin Toplanması

Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin üye olduğu ya da bizzat kuruluşunda yer aldığı sivil toplum örgütleri ile iletişim kurularak görüşme gerçekleştirilecek kişiler belirlenmiş, farklı kitle iletişim araçları vasıtasıyla bağlantı kurulmuştur. Yapılan görüşmeler esnasında sivil toplum örgütlerinin yöneticileri ve görüşme gerçekleştirilecek bireyler araştırmanın amacı ve içeriğinin yanı sıra gönüllülük ve gizlilik esasları hakkında bilgilendirilmiştir. Yapılan bilgilendirmenin ardından araştırmaya katılmayı kabul eden yöneticiler ve dernek üyeleri ile gerçekleştirilen görüşmeler, bireylerin uygunluk durumuna göre planlanarak yüz yüze ya da farklı dijital platformlarda gerçekleştirilmiştir.

Her bir görüşme öncesinde gönüllüye araştırma amacı, araştırma projesi değerlendirme raporu ve kayıt cihazının neden kullanıldığına yönelik bilgilendirme yapılmış, detaylı bilgi verilmiştir. Yapılan her görüşme ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Çalışma kapsamında yapılan en uzun görüşme 48.00 dakika, en kısa görüşme ise 30.04 dakika olmakla birlikte görüşmeler ortalama 32 dakika sürmüştür. Toplam 32 kişi ile 1085.75 dakika görüşme gerçekleştirilmiştir.

4.9. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Güçlükleri

Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin sivil toplum deneyimleri üzerine gerçekleştirilen araştırma kapsamında yasal olarak belirli bir statüye sahip olan bireylerle görüşme gerçekleştirilmekle birlikte, bireylerin aktif olarak herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olması ve etkin olarak deneyimlerini ifade edebilecek şekilde STK içerisinde faaliyet yürütmesi gerekmektedir. Nitekim bu koşulların sağlanması durumunda bireylerle görüşme gerçekleştirilmekle birlikte mevcut koşullar araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Öte yandan araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde küresel çapta etkisini gösteren salgın nedeniyle bireylerin sivil toplum faaliyetleri kesintiye uğramış görüşmeler gerekli önlemler alınarak (sosyal mesafe, maske, hijyen kuralları vb.) ya da dijital ortamda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşme gerçekleştirilmesi planlandığı halde kendini güvende hissetmeme ve toplumsal bakış açısından çekinme gibi nedenlerden dolayı bazı kişiler görüşme yapmaktan vazgeçmişlerdir.

Yerinden edilmiş bireylerin üye olduğu sivil toplum örgütleriyle iletişim kurularak araştırma üzerine bilgi verilmiş, bu doğrultuda STK üyeleriyle görüşme gerçekleştirme talebinde bulunulmuştur. Ancak bazı bireyler mevcut koşullardan dolayı tedirgin olmuş, görüşme yapmaktan vazgeçmiş ya da bu durum görüşmeye katılım motivasyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. Görüşmelerin büyük bir kısmı dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirildiği ve ses kayıt cihazı ile kayıt altına alındığından dolayı bazı bireyler görüşme esnasında heyecan yaşadığını dile getirmiştir. Öte yandan görüşme gerçekleştirilen bireylerin çalışma yaşamında aktif olarak yer alması ya da dernek faaliyetlerinin yoğunluğundan dolayı görüşmelerin planlanması ve gerçekleştirilmesinde güçlükler yaşanmıştır.

4.10. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılması için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'na başvuru gerçekleştirilmiş; 2021/11 toplantı ve GO 2021/366 karar numarasıyla izin alınmasının ardından araştırma için çalışmaya başlanmıştır. Araştırmanın uygulanabilmesi için göç üzerine çalışma gerçekleştirilen sivil toplum örgütleri ile bağlantı kurulmuştur. Etik açıdan uygunluk doğrultusunda araştırmaya katılmayı kabul eden STK yöneticileri ve katılımcılardan sözlü onay almak için öncelikle araştırmanın amacı, araştırmanın faydası, katılım şartları, gizlilik ilkeleri hakkında bilgi verilmiş, ardından sözlü şekilde onayları alınmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen görüşmelere ait ses kayıtları ve notlar şifre korumalı klasörde depolanarak araştırmacının kişisel bilgisayarında saklanmıştır. Araştırma içerisinde görüşme formlarında yer alan katılımcıların beyanlarından söz ederken kişisel bilgileri yerine (G1) şeklinde kodlar kullanılarak mahremiyet yönünden kimlik bilgileri gizli tutulmuştur.

4.11. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında 32 katılımcıyla araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmeler esnasında farklı kitle iletişim araçları kullanılarak oluşturulan ses kayıtları ve yarı yapılandırılmış görüşme formları üzerine alınan notlar veri analiz sürecinde kolaylaştırıcı olmuştur. Araştırma sürecinde gerçekleştirilen görüşmeler toplam 1085.75 dakika sürmüştür, görüşmelerin ardından ses kayıt cihazı ile elde edilen veriler çözümlenerek verilerin analizi yapılmış ve 359 sayfalık bir döküm oluşturulmuştur. Word dökümlerinin analizi nitel veri analiz programı MAQODA 2020 kullanılarak yapılmakla birlikte, yorumlanması yapılan veriler araştırmacı tarafından yeniden incelenmiştir. Araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirlenen konu başlıkları ve analiz sonrasında, elde edilen bilgiler incelenmiş ve bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerin ardından katılımcıların düşüncelerinin içerdiği anlamlara göre kodlanmış, ortaya çıkan kodlar benzerliklerine göre kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ortak özelliklere göre birleştirilerek temalar elde edilmiştir, bulgular kısmında kodlar, ana kodlar ve temalara yer verilmiştir.

4.12. Araştırmanın Güvenirliği ve Geçerliliği

Çalışma sonuçlarının yinelenmesini işaret eden araştırmanın güvenirliliğini arttırmak için aşağıda yer alan soruların önemli bir kısmının yanıtlanması gerek şarttır (Sığrı, 2021: 138);

- Çalışma içerisinde yer alan araştırmacı araştırmanın yöntem ve süreçleri hakkında ayrıntılı olarak tanımlama yapmış mı?
- Araştırmanın veri toplama, işleme, analiz etme, yorumlama ve sonuçları elde etme aşamalarında neler yapıldığı açık bir şekilde ifade edilmiş mi?
- Elde edilen sonuçlar orta konulan verilerle açık ve anlaşılır şekilde ilişkilendirilmiş mi?
- Çalışma içerisinde yer alan araştırmacının kullanmış olduğu yöntemler ve araştırmanın süreçleri hakkında kayıtların kapsamı açık ve ayrıntılı bir şekilde yapılmış mı?
- Çalışma içerisinde yer alan araştırmacı bireysel yönelimler ve önyargılarının farkında mı?
- Araştırma kapsamında farklı görüşler ve açıklamalardan yararlanılmış mı?
- İşlenmemiş ham veriler başkalarının incelemesi için uygun şekilde saklanmış mı?

Araştırma sürecinde kullanılan yöntemlerin ayrıntılı şekilde açıklandığı çalışma kapsamında elde edilen veriler çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın güvenirliliği açısından katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin ses kayıtları gizli tutularak deşifre aşamasında hiçbir değişiklik yapılmamış, bireylerin kişisel bilgilerinin gizliliği konusunda hassasiyet gösterilmiştir. Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin kişisel bilgileri kodlanarak tablo haline getirilmiştir. Araştırmanın yapılması için üniversite tarafından etik kurul izni ve görüşme gerçekleştirilen sivil toplum kuruluşlarından sözlü ya da yazılı olarak izin alınmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimi olan 7'si başkan, 23'ü üye ve 2'si gönüllü olmak üzere 32 kişinin katıldığı araştırmada elde edilen veriler MAQODA 2020 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkarılan bulgular bu bölümde yer almaktadır. Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların menşe ülke, ikamet ili, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yer aldığı sivil toplum kuruluşu ve derneğe katılma yılını kapsayan bilgiler Tablo-1'de yer almaktadır.

Tablo 1. - Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Görüşmeci	Menşe Ülke	İkamet ili	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	STK içerisindeki Statü	Derneğe Katılma Yılı	Görüşme Süresi
G1	Afganistan	Kayseri	32	Kadın	Evli	Üniversite	Başkan	2014	33.01
G2	Afganistan	Kayseri	33	Erkek	Bekâr	Üniversite	Üye	2020	35.02
G3	Afganistan	Uşak	46	Erkek	Evli	Üniversite	Başkan	2020	31.15
G4	Suriye	İzmir	67	Erkek	Evli	Üniversite	Başkan	2013	36.51
G5	Suriye	İzmir	34	Kadın	Bekâr	İlkokul	Üye	2014	34.35
G6	Suriye	İzmir	35	Kadın	Evli	Üniversite	Üye	2017	37.09
G7	Afganistan	Uşak	35	Erkek	Evli	Üniversite	Üye	2020	33.45
G8	Afganistan	Uşak	42	Erkek	Evli	Okuryazar değil	Üye	2020	33.52
G9	İran	Kayseri	49	Kadın	Evli	Üniversite	Üye	2017	33.30
G10	Afganistan	Kırşehir	52	Kadın	Evli	Üniversite	Başkan	2019	32.14
G11	Afganistan	Kayseri	22	Kadın	Bekâr	Üniversite	Üye	2021	30.12
G12	Afganistan	Uşak	44	Erkek	Evli	Lise	Üye	2020	34.10
G13	Suriye	İzmir	51	Kadın	Evli	Üniversite	Üye	2016	33.53
G14	Afganistan	Kırşehir	46	Kadın	Evli	Üniversite	Üye	2019	31.22
G15	Suriye	İzmir	52	Kadın	Evli	Üniversite	Üye	2013	31.04
G16	Afganistan	Uşak	23	Erkek	Bekâr	Lise	Üye	2020	31.38
G17	Afganistan	Şanlıurfa	45	Erkek	Evli	İlkokul	Üye	2020	31.54
G18	Suriye	İzmir	47	Kadın	Evli	Üniversite	Üye	2016	33.40
G19	Afganistan	Şanlıurfa	50	Erkek	Evli	Lise	Üye	2017	32.17

G20	Afganistan	Şanlıurfa	34	Erkek	Bekâr	Lise	Üye	2017	48.00
G21	Afganistan	Şanlıurfa	40	Erkek	Evli	İlkokul	Başkan	2017	33.10
G22	Suriye	İzmir	23	Kadın	Bekâr	Lise	Gönüllü	2022	31.00
G23	Afganistan	Uşak	27	Erkek	Evli	İlkokul	Üye	2020	38.27
G24	Suriye	İzmir	50	Erkek	Evli	Üniversite	Üye	2017	38.06
G25	Suriye	İzmir	21	Kadın	Bekâr	Üniversite	Gönüllü	2022	30.04
G26	Suriye	İstanbul	37	Erkek	Evli	Üniversite	Başkan	2014	34.58
G27	Somali	İstanbul	50	Erkek	Evli	Üniversite	Başkan	2017	33.46
G28	Somali	İstanbul	30	Erkek	Bekâr	Üniversite	Üye	2017	35.27
G29	Irak	Uşak	23	Kadın	Bekâr	Üniversite	Üye	2022	34.30
G30	Filistin	Osmaniye	33	Erkek	Evli	Lise	Üye	2016	36.00
G31	Irak	Ankara	28	Kadın	Bekâr	Üniversite	Üye	2021	30.47
G32	İran	Uşak	36	Kadın	Bekâr	Lise	Üye	2021	35.16

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre uluslararası göç deneyimi olan ve sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireylerin; 15'i kadın, 17'si erkek; 21 evli, 11 bekâr; 3 ilkokul, 7 lise, 20 üniversite ve 1 okuryazar değildir. Büyük bir çoğunluğunu geçici koruma kapsamındaki Suriyeli ve uluslararası koruma kapsamında yer alan Afgan bireylerin oluşturduğu katılımcıların 2'sinin menşe ülkesi İran iken 2'sinin Irak 1'inin Somali ve 1'inin Filistin'dir. Öte yandan yapılan çalışmaya katılım gösteren bireylerin yaş ortalaması 38 yıl olmakla birlikte ortalama her birey 3 yıldır sivil toplum içerisinde yer almaktadır.

Bu bölümde uluslararası göç deneyimi olan ve sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireylerin sivil toplum deneyimleri ile ilgili oluşturulan ana kodlar ve alt kodlar doğrultusunda belirlenen 14 temalar “haberleşme ve duyuru deneyimleri”, “nüfus grupları üzerine çalışma deneyimleri”, “göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler”, “derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimler”, “göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimler”, “göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimler”, “üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler”, “göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimler”, “göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimler”, “göçmen derneklerine üye olma deneyimleri”, “göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimler”, “uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimler”, “göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimler” ve

“göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimleri” şeklinde ifade edilmektedir. Oluşturulan temalar içerisinde Haberleşme ve duyuru deneyimleri 3 alt kod olarak ifade edilmekle birlikte bölüm içerisinde oluşturulan her bir temanın altında yer alan ana kodlar ve alt kodlara yer verilmektedir.

5.1. Dernek Haberleşme ve Duyuru Deneyimleri

Yapılan çalışmaya göre sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen grupların haberleşme pratikleri ve yaptıkları çalışmaları duyurma deneyimleri yaygın olarak gözlemlenmektedir. Sivil toplum içerisinde yer alan göçmen bireylerin haberleşme ve duyuru deneyimleri teması altında 3 farklı alt kod yer almıştır. Dernek haberleşme ve duyuru deneyimleri teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-2’de sunulmuştur.

Tablo 2. - Dernek haberleşme ve duyuru deneyimleri teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Dernek haberleşme ve duyuru deneyimleri	<i>Sosyal Medya İle Haberleşme</i>	60
	<i>Toplantı ve Yüz Yüze Haberleşme</i>	18
	<i>Görsel Materyaller</i>	5
Toplam		83

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından haberleşme ve duyuru deneyimlerine ilişkin görüşler; sosyal medya ile haberleşme, toplantı ve yüz yüze haberleşme ve görsel materyaller şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Sosyal Medya ile Haberleşme

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda en çok sosyal medya ile haberleşme kodu vurgulanmıştır (F:60). Katılımcılar tarafından bu kodun vurgulanmasının nedenleri arasında kitle iletişim araçları ve sosyal medya platformlarının erişilebilir ve yaygın olarak kullanılıyor olması ve salgın dönemiyle birlikte sosyal medya üzerinden haberleşme deneyimlerinin artış göstermiş olması söylenebilir. Nitekim Kayseri’de kurularak yerel düzeyde faaliyetlerine devam eden sivil toplum örgütünün başkanı (G1) mevcut durumu şu şekilde açıklamaktadır:

(G1): "...Bu duyuruları tamamen işte Instagram, Facebook, Twitter, Telegram üzerinden yaptık. Ama Kayseri'ye ait bizim whatsapp gruplarımız var. Tüm Kayseri'de yaşayan Afganistanlı mülteciler için Whatsapp gruplarımız var. Onun dışında telegram grupları var herkese açık."

Sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireylerin farklı kitle iletişim araçları ve sosyal medya platformları vasıtasıyla haberleşme ve bilgiye erişim sağladığı görülmektedir (Stelmakh, 2021). Öyle ki göçmen grupların büyük bir kısmının başta akıllı telefon ve internet erişimi olmak üzere çeşitli bilgi kaynağına sahip olduğunu söylenebilir (WFP, 2020: 14).

(G11): "...Bizim dört tane şeyimiz var. Çok fazla mülteci olduğu için dört tane açtık. Şu an grup açtık. Telegram'da grubumuz var. Facebook'ta zaten çok fazla şeyimiz var. Sadece Türkiye'den değil yurt dışında da şeyimiz var; takipçilerimiz. Instagram sayfamız var. Aynı şekilde duyuru yapıyoruz ondan. 2000 kişilik grubumuz var. Dört tane grup. Çok fazla olduğu içinde dört tane grup açtık sığmıyordu."

Yapılan görüşmeler doğrultusunda haberleşme ve bilgiye erişim sağlamak için oluşturulan çevrimiçi uygulamaların, gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetler ve katılımcıların demografik özelliklerine göre kategorilere ayrıldığı gözlemlenmiştir.

(G10): "...Whatsapp grubumuz var. Kırşehir halkımız içinde bizde kayıtlı olanları biz whatsapp grubuna alıyoruz. Orada mesela erkekler için ayrı, kadınlar için ayrı grup var. Mesela başka ders gruplarımız var. Kurslara yazılanlara gruplarımız var. O şekilde iletişim kuruyoruz. Yeni bir bilgi olduğunda onlara iletmeyi bu yollardan yapıyoruz."

Öte yandan araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak çevrimiçi haberleşme uygulamaları aracılığıyla farklı bölgelerden katılımcılarla iletişim sağlandığı gözlemlenmiştir.

(G26): "...Şimdi Whatsapp'ta bizim 3 grubumuz var. Şimdi 300-400 kişi var farklı illerde. İzmir olsun, Gaziantep olsun. Nerede Türkmen varsa onları haberdar etmek istiyoruz. Web sitemiz de var. Orada sürekli bilgiler paylaşıyoruz."

Göçmen sivil toplum örgütleri tarafından oluşturulan farklı çevrimiçi uygulamalar aracılığıyla kişilerarası iletişim sağlanmakla birlikte aktif olarak bilgilendirme yapıldığı gözlemlenmiştir.

(G2): "...Bizim dört tane whatsapp grubumuz var. 24 saat aktif şekilde. İsteyen Afgan mülteci olsun veya İranlı olsun orada sorularını soruyorlar. Bizim adminlerimiz hemen cevaplıyor."

Ayrıca farklı çevrimiçi uygulamalar aracılığıyla sivil toplum örgütleri içerisinde iletişim kurulmakla birlikte, kuruluşlara ait internet sitelerinin de duyuru ve haberleşmeyi sağladığı gözlemlenmiştir.

(G21): “...Kendi internet sayfamız var. Onun haricinde Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube adreslerimiz, ayrıca Whatsapp grubumuz var. Faaliyetlerimizi bu şekilde duyuruyoruz.”

Göçmen gruplar tarafından oluşturulan çevrimiçi haberleşme platformlarının anadilde paylaşım yaptığı ve dil bariyeri nedeniyle sorun yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu durumu (G4) şu şekilde açıklamıştır:

(G4): “...Facebook’ta 3-4 tane sayfamız var. Ama Arapça var, Türkçe de var bir tane. Suriyeli M. D. derneği olarak bir Facebook var, Instagram var, Twitter var. Ama onlar zayıf. Yani onda yazma veya yayın koyma gibi bir imkânımız yok.”

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların üye oldukları sivil toplum kuruluşları içerisinde haberleşmeyi Whatsapp ve Facebook başta olmak üzere farklı sosyal medya platformları üzerinden sağladığı görülmüştür. Öte yandan uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yer aldığı sivil toplum kuruluşları tarafından haberleşme aracı olarak internet sitesi görece olarak daha az kullanılmaktadır.

➤ Toplantı ve Yüz Yüze Görüşme

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda haberleşme ve duyuru deneyimlerine ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod toplantı ve yüz yüze haberleşme olarak vurgulanmıştır (F:18). Sivil toplum üyelerinin vurgulamış olduğu toplantı ve yüz yüze görüşmeler doğrultusunda ileriye dönük çalışmaların belirlenmesi ve faaliyetlerin planlanarak hareket edilmesine ilişkin pratiklerin ortaya çıkarıldığı söylenebilir.

(G15): “...Valla toplantıları Suriye için, eğitim için, sağlık için, maddi ve manevi durum için, kadınlar için yaptık. Her şey için yaptık.”

Göç eden bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerinin periyodik olarak gerçekleştirdiği toplantı ve görüşmelere üyeler başta olmak üzere kuruluş içerisinde yer alan farklı pozisyonlardaki bireyler katılım göstermekle birlikte kamu kurumları da yer almaktadır.

(G26): "...Toplantılar yapıyoruz. Ondan sonra AFAD olsun ve birkaçı ile daha periyodik olarak toplanıyoruz."

(G18): "...Mesela eğer bir ihtiyaç olursa biz toplantı yapıyoruz. Genellikle zaten biz haftada bir kere uğraşıyoruz. Ama toplantı bir ayda oluyor. Bazen iki ayda olur."

Öte yandan kamu kurum ve kuruluşları tarafından yerel düzeyde gerçekleştirilen toplantı ve görüşmelere alanda faaliyet yürüten bazı göçmen sivil toplum örgütleri katılım göstermekle birlikte, göç üzerine gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlere müdahil oldukları söylenebilir. Bu durumu (G1) şu şekilde açıklamıştır:

(G1): "...Her üç ayda bir mesela toplantı oluyor. Bu il düzeyinde oluyor. İşte buna valilikle koordinasyon toplantısı deniyor. Bu koordinasyon toplantısı üzerine biz üç sene, dört sene çalıştık."

Göçmen sivil toplum kuruluşları tarafından ileriye dönük çalışmaların belirlenmesi ve faaliyetlerin planlanmasına ilişkin gerçekleştirilen kimi toplantı ve görüşmeler göçmen grupların kültürel özelliklerini yansıtacak ve sosyal ilişkilerini etkileyen ağlar üzerine inşa edilecek şekilde planlanmaktadır.

(G12): "...Şimdi geçenlerde biz bir toplantı yaptık. En azından bizim aksakallar yani, büyükleri bir topladık. Bir oturma yaptık."

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen toplantı ve yüz yüze görüşmelere, göç sürecinin aktörleri arasında yer alarak işbirliği sağlayan farklı kurum ve kuruluşlarının katılım gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Yapılan görüşmeler doğrultusunda bireylere farklı hizmetler sunmak amacıyla oluşturulan sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen toplantı ve görüşmelerin sosyal ağları geliştirdiği söylenebilir. Nitekim ilişkiler ağı kuramından hareketle, yaşanması muhtemel toplumsal sorunları yok etmek için oluşturulan ve bireylerin bilgi almasını sağlayan bu tür çalışmalar sosyal ağların güçlenmesine neden olmaktadır (Abadan-Unat, 2002).

➤ Görsel Materyaller

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda vurgulanan son alt kod ise görsel materyaller şeklinde ifade edilmektedir (F:5). Kuruluşların haberleşme ve duyuru deneyimleri içerisinde görece daha az yer alan afiş ve broşür gibi görsel materyallerin kamu kurum ve kuruluşları ile paylaşıldığı gözlemlenmiştir.

(G1): "...Gerekli durumlarda afiş ve posterleri sadece Kayseri'de kullanıyoruz. Göç İdaresi'ne veriyoruz."

Öte yandan göçmen sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan görsel materyaller göç eden bireylerin kültürel özelliklerini yansıtmakta, ilişki ağlarının güçlenmesine neden olmaktadır. Bu durumu (G28) şu şekilde ifade etmiştir:

(G28): "...Bazı zamanlarda bizim kurtuluş günümüz oluyor o zamanlarda afiş oluyor yani. Bizim askeri kuruluşu, Somali istiklal günü o zamanlarda falan yapıyoruz afişler falan."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen göçmen bireylerin haberleşme sağlamak ve duyuru yapmak amacıyla başta afiş ve broşürler olmak üzere çeşitli görsel materyallerden yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Nüfus Grupları Üzerine Çalışma Deneyimleri

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin nüfus grupları üzerine gerçekleştirdiği çalışma deneyimleri, özel gereksinimli grupları içermektedir. Göçmen gruplar tarafından oluşturulan derneklerin nüfus grupları üzerine çalışma deneyimleri teması 5 alt koddan oluşmaktadır. Göçmen derneklerinin nüfus grupları üzerine çalışma deneyimleri teması ile ilgili otaya çıkan kodlar Tablo-3'te sunulmuştur.

Tablo 3. - Göçmen derneklerinin nüfus grupları (özel gereksinimli gruplar) üzerine çalışma deneyimleri teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Nüfus grupları (Özel Gereksinimli Gruplar) üzerine çalışma deneyimleri	<i>Çocuklar</i>	45
	<i>Kadınlar</i>	41
	<i>Engel Sahibi Bireyler</i>	16
	<i>Gençler</i>	14
	<i>Yaşlılar</i>	3
Toplam		119

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan bireyler tarafından göçmen derneklerinin nüfus grupları üzerine çalışma deneyimleri ile ilgili görüşler; çocuklar, kadınlar, engel sahibi bireyler, gençler ve yaşlılar şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Çocuklar

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda en çok çalışma yapılan nüfus grubunu çocuklar oluşturmaktadır (F:45). Özel gereksinimli gruplar içerisinde yer alan çocuklar için göçmen dernekleri, eğitim başta olmak üzere çeşitli uygulama ve faaliyetler yoluyla toplumsal yaşama katılımlarını artırmayı amaçlamaktadır.

(G2): "...Derneğin faaliyet alanı sosyal yardım, sağlık, eğitim, yetişkinlik, özellikle çocuk nüfusa yönelik kurslarımız ve lisan kurslarımız oluyor."

(G8): "...Derneğin çalışma alanı çocuklara eğitim üzerine."

Öte yandan göçmen çocuk işçiliğinin önlenerek çocukların toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılım göstermesi için sivil toplum örgütleri çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Nitekim özellikle salgın dönemiyle birlikte uzaktan eğitim sürecinin başlaması ve göçmen ailelerin hane gelirlerinin azalması çocukların ev içi emek başta olmak üzere çalışma yaşamı içerisinde yer almasını zorunlu hale getirmiştir (Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, 2021: 4).

(G12): "...Bizim yabancıların çocukları hep bu kırmızı ışıklarda, parklarda dilencilik yapıyor. Yani boşuna geziyor. Bunları gördük. Yani dedik: "Bunlar için bir şeyler yapmak zorundayız en azından." Bizim buradan başladı işimiz."

Ülke içerisinde farklı sosyal sorunlarla karşılaşan göçmen grupların büyük bir çoğunluğunu özel gereksinimli gruplar içerisinde yer alan kadın ve çocuklar oluşturmaktadır (Kara & Nazik, 2018; GİGM, 2021ç). Bu yüzden alanda çalışma yürüten göçmen sivil toplum örgütlerinin odağında çoklu dezavantajlılık içerisinde yer alan kadın ve çocuklar bulunmaktadır. Bu durumu (G1) şu şekilde ifade etmiştir:

(G1): "...Biz tüm gruplara hitap ediyoruz ama daha çok kadın ve çocuklar var. En fazla yani neredeyse aktivitelerimizin %60'ı kadınlar ve çocuklar için yapılmakta... İşte erken evlilik, çocuk işçiliği, kadına yönelik şiddetle mücadele şeylerimiz, farkındalık programlarımız daha çok kadınlar ve çocuklara hitap ediyor."

Göç üzerine çalışma gerçekleştiren sivil toplum örgütleri içerisinde yer alan meslek elemanları çocukların karşılaştığı sosyal sorunların çözümü için multidisipliner çalışmalar gerçekleştirmektedir.

(G22): "...Orada psikiyatri doktoru var, hemşiresi var, psikolog var. Çocuklar için çocuk gelişimcisi var. Benim bölümüm için çocuklar geliyor kadın, kız, erkek bütün yaşlarda. Herkes elinden geldiği kadar yardım yapıyor."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen derneklerin neredeyse tamamı dezavantajlı gruplara yönelik doğrudan hizmet sağlamakla birlikte, çalışma gerçekleştirilen nüfus gruplarının başında çocuklar gelmektedir.

➤ Kadınlar

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda nüfus gruplarına yönelik çalışma deneyimlerine ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod kadınlar olarak ifade edilmiştir (F:41). Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlar görüşme gerçekleştirilen göçmen dernekleri içerisinde azınlığı temsil etmekle birlikte çalışma alanı içerisinde yer alan nüfus gruplarından birini oluşturmaktadır.

(G4): "...Bizim düşüncemiz; "Bu toplum nasıl Türk toplumuyla bir entegrasyon sağlayabilir?" Hem gençler, hem çocuklar, hem engelliler, hem kadınlar onlara böyle bir düşüncemiz var. Hem de bu konuda biz STK'larla her zaman seminerler yapıyoruz. Yani örnek vereceğim her senede 8 Martta normal Türk kadınlarla beraber stant alıyoruz. Orada bizim mülteci kadınlar stant açıyorlar."

Göç etmiş bireylerin büyük bir çoğunluğunu oluşturan kadınlar, göçmen erkeklerden farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Nitekim göçmen kadınlar, bir insan hakları ihlali olarak farklı şekillerde görülen kadına yönelik şiddete uğramaktadır (Hanbay Çakır ve Karabacak, 2018: 5). Alanda çalışma yürüten göçmen sivil toplum örgütlerinin şiddete uğrayan kadınlara, yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

(G10): "...Bizim mesela bir tane sosyal çalışmacımız var. Her zaman sahada oluyor. Mesela kadın sığınma evinde problem çıkıyor. Kadınlarımız şiddete mağdur kalıyor, mağdur oluyorlar. Onlar, onları mesela kadın sığınma evine, adliyede, polis de bizim bir çalışmacımız sadece bu işlerle uğraşıyor."

Öte yandan göçmen sivil toplum örgütleri tarafından göçmen kadınların sosyal hayata katılımlarını arttırmak ve temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu durumu (G10) şu şekilde ifade etmektedir:

(G11): "...Biz bir de kadınlara güçlendirici aktiviteler yapıyoruz. Temel ihtiyaçlara yardımcı olmak istiyoruz."

Ayrıca göçmen sivil toplum örgütleri tarafından kadınların sosyal hayata aktif bir şekilde katılım sağlaması ve çalışma yaşamı içerisinde yer alması amacıyla farklı alanlarda meslek edindirme kursları açılmıştır.

(G14): "...Mesela terzi, kızlara terzilik filan öğretiyorlar. Bayan kuaförler filan biz kendi şeylerimiz için, kültürümüz için mecbur mesela. Genç kadınlara, genç kızlara iş öğretmek için uğraşıyoruz."

Alanda çalışma yürüten sivil toplum örgütleri tarafından göçmen kadınların yararlanması için gerçekleştirilen bir diğer çalışma ise eğitim ve istihdam hizmeti olarak ifade edilmiştir. Bu durumu (G25) aşağıdaki gibi açıklamıştır.

(G25) "...İlk yardım dersi var. Kadınlar geliyor ilk yardım mesela yangın ya da nefesi daraldı ona nasıl yardım edileceğini öğreniyorduk. Bazı kişiler için iş aranıyor ve iş bulunca söyleniliyor."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda özel gereksinimli gruplardan biri olan kadınların çeşitli hizmetlerden yararlanması sağlanarak karşılaştıkları sosyal sorunlarının ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

➤ **Engel Sahibi Bireyler**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda, nüfus gruplarına yönelik çalışma deneyimlerine ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod engel sahibi bireyler olarak ifade edilmiştir (F:16). Göçmen sivil toplum örgütleri engel sahibi bireylerin sosyal sorunlarını çözüme ulaştırmak ve önlemek amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde hareket etmektedir.

(G1): "...Bir dernekle birlikte engelli mültecilere yönelik biz bir araştırma projesi yürüttük ve onun sunumunu gerçekleştiriyoruz Kayseri'deki tüm sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte."

Farklı kurum ve kuruluşlarının ortaklaşa yürüttüğü hizmetler doğrultusunda engel sahibi bireylerin sosyal hayata erişimlerinin sağlanması amaçlanmıştır.

(G10): "...Bir de geçen seneydi. Biz engelli mültecilere tekerlekli sandalye yardımı yaptık. Birleşmiş milletler yardımcı oldu."

Engel sahibi bireylerin toplumsal yaşam içerisinde etkin bir şekilde katılımını sağlamak amacıyla göçmen sivil toplum örgütleri çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu durumu (G4) şu şekilde ifade etmektedir:

(G4): "...Engellileri de biz bırakmadık. Engelli meclisiyle bayağı bir maçlar yapıldı. Mülteci engellilere geziler düzenlendi. Denize götürdük."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, engel sahibi bireylerin temel hizmetlerden yararlanmakla birlikte çeşitli uygulama ve faaliyetlere aktif katılımları sağlanmıştır.

➤ Gençler

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda, nüfus gruplarına yönelik çalışma deneyimlerine ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod gençler olarak ifade edilmiştir (F:14). Göçmen sivil toplum örgütleri tarafından gençlere yönelik başta eğitim desteği ve maddi destek olmak üzere çeşitli hizmetlerin sağlandığı gözlemlenmiştir.

(G10): “...Üniversiteye okuyan çocuklarımız üniversite sınavlarına girmek için onlara bilgisayar ayarlıyoruz. Odaları boşaltıyoruz sınıflarda burada oturup sınavlara giriyorlar online sınavlar oluyor. Bu şekilde destek veriyoruz.”

Öte yandan, bireylerin sosyal yaşam içerisinde yer alarak kişisel gelişimlerini desteklemek amacıyla sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli uygulama ve faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

(G12): “...Çocukların vakit geçirmesin. Yani gençler boş geçmesin. Onları yani en azından doğru yola yani en azından getirelim. Boşuna gezip park da orada burada dağılmasın. Şey hepsi bizim amacımız bu ki bizim gençler kötüye gitmesin. Yani onları biz şey edelim, kontrol edelim onları.”

Göçmen sivil toplum kuruluşları tarafından maddi durumu yetersiz olan üniversite öğrencilerine yönelik çeşitli eğitim hizmetleri sağlanmıştır. Bu durumu (G17) şu şekilde ifade etmiştir:

(G17): “...Üniversiteyi kazanan arkadaşlar oluyor maddi durumu olmayan. Bizim mesela 40 tane üyemiz var toplanıyoruz dernek olarak. Şu adam üniversiteyi kazanmış ama babası, annesi çalışmıyor. Maddi sıkıntısı var. Buna elimizden geldikçe bir burs vermeye çalışalım. İşte bir iki tane öğrenciye burs verdik.”

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, gençlerin eğitim başta olmak üzere temel hizmetlerden yararlanması sağlanmakla birlikte çeşitli uygulama ve faaliyetlere aktif katılımları teşvik edilmektedir.

➤ Yaşlılar

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda, nüfus gruplarına yönelik çalışma deneyimlerine ilişkin vurgu yapılan son alt kod yaşlılar olarak ifade edilmiştir (F:3).

(G25): “...Biz genelde çocuklara bakıyoruz en çok, yaşlılara da bakıyoruz.”

Göçmen sivil toplum kuruluşları tarafından yaşlı bireylere yönelik çeşitli uygulama ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Öyle ki yaşlı bireylere yönelik eğitim hizmetleri sağlanarak sosyal yaşama aktif katılımları teşvik edilmiştir.

(G8): "...Biz gençlerden daha çok yaşlılara eğitim verdik. Neden? Çocuklar her zaman her yerden öğrenebilir. Okuldan da öğrenir, başka yerden de öğrenir. Ama biz yaşlılar zamanı geçmiş."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen göçmen bireyler, üye oldukları sivil toplum kuruluşları tarafından görece daha az olmakla birlikte yaşlılara yönelik çeşitli çalışmalar gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir.

5.3. Göçmen Derneklerinin Çalışmalarına İlişkin Bakış Açısına Yönelik Deneyimler

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerin sonucunda göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler teması altında 2 farklı alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-4'te sunulmuştur.

Tablo 4. - Göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler	<i>Yerel Halkın Bakış Açısı</i>	7
	<i>Kurum İçi Bakış Açısı</i>	4
Toplam		11

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısı ile ilgili görüşler; yerel halkın bakış açısı ve kurum içi bakış açısı şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Yerel Halkın Bakış Açısı

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan bireylerle yapılan görüşmeler, göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler doğrultusunda ele alındığında, yerel halkın bakış açısı kodu ilk sırada yer almaktadır (F:7). Araştırmaya katılan bireyler tarafından yerel halkın göçmen derneklerine ilişkin bakış açıları değişkenlik göstermekle birlikte olumsuz tutumun görece olarak ağır bastığı söylenebilir.

Öyle ki etnik farklılık gözetmeksizin göçmenler tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri negatif yönlü bakış açısına maruz kalmaktadır.

(G21): "...Göçmen derneği olarak dışlanma; yaşadığımız en büyük sorun olarak karşımıza çıkıyor. Farklı bir yapı ile temas kurduğumuzda uyum sürecini atlatana kadar geçen sürede şüpheli yaklaşımlar ile karşılaşılıyor."

Özellikle Arap Baharının etkisiyle ortaya çıkan kitlesel göç hareketinin ardından yerinden edilen bireyler ülke içerisinde nefret söylemi ve ayrımcı tutumlarla karşılaşmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda yapılan araştırmalara göre ayrımcı tutumların azalma eğiliminde olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 266). Nitekim göçmen sivil toplum örgütlerinin de ayrımcılığa maruz kaldığı gözlemlenmiştir.

(G23): "...“Devlet size veriyor.” diyor Türkler. Gözünü sevdiğim biz aç değiliz. Memleketimiz var, evimiz var, arsamız işyerimiz var. Ben esnafım. Ben dokuz yaşından beri esnafım. Ben can güvenliğim için geldim. Yani benim hiçbir eksikim yok. Allah'a şükür her şeyim var. Biz can güvenliği için geldik buraya."

Öte yandan göç eden bireyler ve sivil toplum örgütlerine yönelik pozitif yönlü bakış açısı da bulunmaktadır. Bu durumu (G25) şu şekilde ifade etmektedir:

(G25): "...Halk için bakış açısı göçmenler için daha iyi gidiyor. Herkes daha çok seviyor."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen göçmen bireyler, üye oldukları sivil toplum kuruluşlarına yönelik yerel halkın görece negatif yönlü bakış açısına sahip olduğunu belirtmişlerdir.

➤ Kurum İçi Bakış Açısı

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan bireylerle yapılan görüşmeler, göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin bakış açısına yönelik deneyimler doğrultusunda ele alındığında, ortaya çıkan bir diğer kod kurum içi bakış açısı olarak ifade edilmektedir (F:4). Araştırmaya katılan bireylerin ifadelerinden yola çıkarak göçmen derneklerinin çalışmalarına ilişkin kurum içi bakış açısına yönelik deneyimler incelendiğinde; farklı hizmetlerden yararlanmasına karşın STK içerisinde yer alan bireyler tarafından olumsuz bir tutumun ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

(G12): "...Biz herkese haber verdik. Böyle, böyle dedik. Gelen de oldu gelmeyen de oldu. Memnun olmayan da var memnun olan da var. Yani memnun olmayan da en sonunda işi bize kaldı. Bize geldi. Tamam mı? İnsanların hepsi bizden memnun olamaz ki yani. Birinin işi olsa memnun. İş olması memnun değil yani."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen üyeler ve yararlanıcıların sivil toplum örgütlerine karşı pozitif bakış açısını sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ancak negatif yönde söylemler de bulunmaktadır.

(G23): "...Biz çok uğraştık bu işler için. Peşimizden herkes de bir şeyler dedi. Ama ona bakmadık. Ben sabahtan akşama kadar oturuyorum burada. Gece saat 9'dan sonra eve gideceğim. Herkes peşimden bunu söylüyor. Bu adam bunu yapıyor dernekten maaş geliyor. Para geliyor bunlar yiyor. İşte öyle diyorlar."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen göçmen bireyler genel itibariyle üye oldukları sivil toplum kuruluşlarına yönelik pozitif yönlü bakış açısına sahiptir.

5.4. Derneklerin İlerleyen Dönemlerdeki Faaliyetlerine Yönelik Deneyimler

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimler farklı hizmetlerin sağlanmasının yanı sıra kültürel faaliyetleri önceleyen bir yapıya sahiptir. Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yer aldığı dernekler tarafından ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlere yönelik deneyimler teması altında 4 alt kod yer almıştır. Derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-5'te sunulmuştur.

Tablo 5. - Derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimler	<i>Kültürel/Sosyal Etkinlikler</i>	15
	<i>Eğitim/Kurs Desteği</i>	14
	<i>Ayni/Nakdi Destek</i>	4
	<i>Kadınlara yönelik çalışmalar</i>	3
Toplam		36

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından ilerleyen dönemlerde yapılması planlanan dernek faaliyetlerine yönelik deneyimlere ilişkin görüşler; kültürel/sosyal etkinlikler, eğitim/kurs desteği, ayni/nakdi destek ve kadınlara yönelik çalışmalar şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Kültürel/ Sosyal Etkinlikler

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod kültürel/sosyal etkinlikler olarak ifade edilmiştir (F:15). Göçmen bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri ilerleyen dönemlerde çeşitli kültürel ve sosyal etkinlikler yapmayı planlamaktadır.

(G10): "...Kültürel programları daha çok önemsiyoruz. Burada halkla uyum sağlamayı çok istiyoruz. Bu memlekete zarar gelmemesi için elimizden geleni yapıyoruz. İnsanlarla çok görüşüyoruz bu konuda. Geldiğimizde "Kapınızı çalmayın, ses çıkartmayın, komşularla rahat olun." Eğer burada kalacaksak biz burada yaşayacaksak Türkiye için faaliyet etmek istiyoruz. Biz aynı nasıl kendi halkımızı düşünüyorsak, Türkiye'nin iyiliği için aynısını yapmayı düşünüyoruz. Bundan daha iyi bir faaliyetler yapmak istiyoruz. Aynı Türk vatandaşı gibi yapmak istiyoruz."

İlişkiler ağı kuramına göre göç modelleri açıklanırken kültürel nedenler ve sosyal ağların mevcudiyeti gibi faktörler merkeze alınmaktadır (Massey, vd., 1993). Nitekim yaşam biçimi olarak ülkelerine yakın olduğunu düşündüklerinden dolayı Türkiye'ye göç ettiğini belirten göçmen bireyler sosyal uyum açısından kültürel etkinlikleri yararlı görmektedir. Öte yandan göçmen sivil toplum kuruluşları, ilerleyen dönemlerde özel gereksinimli grupların sosyal yaşam içerisinde yer almasına yönelik çeşitli çalışmalar yapmayı planlamaktadır.

(G21): "...Valilik, kaymakamlık gibi kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerine iştirak ediyoruz ve kültürümüzü tanıtmaya çalışıyoruz. Her yıl üyelerimiz için gerçekleştirdiğimiz yardım faaliyetlerimizi artırmaya çalışıyoruz. Şenliklerimizi geleneksel hale getirmeyi amaçlıyoruz."

Göçmen sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireyler kendi kültürlerini yaşatmak için çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu durumu (G16) şu şekilde açıklamıştır:

(G16): "...Ben müzisyenim. Mesela müzik olarak, kültür olarak biraz faaliyetler olması lazım. Başkana dedim. Onlar da "Tamam." dedi. Mesela bayramdan sonra bir kaç planımız var. Onun da yapılması lazım. Yani öyle bir plan. Spor, eğitim planımız var... Ben dedim: "Bir müzik filan olması lazım mesela." Öyle eğer olursa çok iyi olacak."

Ayrıca göçmen sivil toplum kuruluşları, ilerleyen dönemlerde özel gereksinimli grupların sosyal yaşam içerisinde yer almasına yönelik çeşitli çalışmalar yapmayı planlamaktadır.

(G17): "...Geçen de dediğimiz gibi mayısın son haftasında inşallah okullar arasında birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar bir okuma yarışması düzenleyeceğiz Allah'ın izniyle bu dernek adına. Kazananlara çeşitli hediyelerimiz olacak."

(G3): "...Gençler için mesela diyorum ki mesela gençler boş boş oturup gezmesin. Onun için bir kulüp açmak istiyoruz. Kulüp, spor kulübü gibi açmayı düşünüyoruz. Allah'ın izniyle sonra bir bakalım nasıl olur inşallah."

Araştırmaya katılan bireylerin ifadelerinden yola çıkarak göçmen derneklerinin ilerleyen dönemlerde özel gereksinimli grupların toplumsal katılımını arttıracak sosyal aktiviteler yapmayı planladığı gözlemlenmiştir. Öte yandan kültürel etkinliklerin yaygın hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

➤ Eğitim/Kurs Desteği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod eğitim/kurs desteği olarak ifade edilmiştir (F:14). Göçmen bireyler dil bilmemelerinden dolayı çeşitli hizmetlere erişim noktasında sorun yaşamaktadır. Bununla birlikte ortalamada 5 yıldan fazla süredir Türkiye’de yaşayan bireylerin dil bilme oranında ilerleme sağlandığı görülmektedir (Erdoğan, 2021: 265). Ancak özellikle yaşlı bireyler ve yeni gelenler arasında Türkçe bilme oranı düşük olmasından dolayı göçmen sivil toplum örgütleri bu sorunu çözmek için dil kursu ve eğitim desteği sağlamayı planlamaktadır.

(G11): "...Kurslar vermek istiyoruz dil öğretmek için mültecilere. En çok da dediğim gibi uyum sağlamaları için yerel halkla beraber. Onun için de bazı projeler düşünüyoruz şu an."

(G3): "...Yabancılarla mesela burada dil kursu açmak istiyoruz."

Öte yandan göçmen bireylerin istihdam içerisinde yer alması için çeşitli çalışmalar planlanmaktadır. Bu durumu (G8) şu şekilde ifade etmiştir:

(G8): "...Meslek eğitim kursları daha olmadı. Evet. Yapacağız ama daha olmadı."

Araştırmaya katılan bireylerin ifadelerinden yola çıkarak ilerleyen dönemlerde göçmen derneklerinin sosyal uyumu sağlamak amacıyla dil kursu açmayı ve eğitim desteği sağlamayı planladığı gözlemlenmiştir.

➤ Ayni/Nakdi Destek

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod ayni/nakdi destek olarak ifade edilmiştir (F:4). Büyük bir kısmı çalıştığı işten kazandığı gelir üzerinden yaşamına devam eden göçmen ailelerin maddi olarak karşılaştıkları sorunlar salgın dönemiyle birlikte derinleşerek artış göstermiştir (Kızılay, 2020: 8). Göçmen sivil toplum kuruluşları bireylerin karşılaştıkları maddi sorunların çözümü için nakdi destekte bulunmaya yönelik çalışmalar düzenlemektedir.

(G21): "...Her yıl üyelerimiz için gerçekleştirdiğimiz yardım faaliyetlerimizi artırmaya çalışıyoruz. Şenliklerimizi geleneksel hale getirmeyi amaçlıyoruz."

Öte yandan göçmen ailelere nakdi destek ve gıda yardımında bulunmak için planlama yapılmaktadır. Bu durumu (G3) şu şekilde ifade etmektedir:

(G3): "...Bu ay ihtiyaç sahibine mesela gıda dağıtmak istiyoruz veya iftar."

(G7): "...Kadınlara daha çok maddi destek yapmak istiyoruz."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin ifadelerinden yola çıkarak üyesi oldukları sivil toplum kuruluşları tarafından ayni ve nakdi temelli destek sağlanmasına yönelik planlama yapıldığı ortaya çıkmıştır.

➤ Kadınlara Yönelik Çalışmalar

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda derneklerin ilerleyen dönemlerdeki faaliyetlerine yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan ve görece olarak daha düşük bir paya sahip olan alt kod kadınlara yönelik çalışmalar şeklinde ifade edilmiştir (F:3). Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan ve farklı sosyal sorunlarla karşılaşan göçmen kadınların güçlendirilmesi ve sosyal yaşama etkin bir şekilde katılım göstermesi için sivil toplum kuruluşları ilerleyen dönemlerde çeşitli uygulamalar gerçekleştirmeyi planlamaktadır.

(G18): "...Daha bitmedi. Zaten ileride böyle düşünüyoruz. İleride kadın güçlendirme ve genç kızları geliştirme her konuda olacak."

İlerleyen dönemlerde gerçekleştirilmesi planlanan uygulama ve faaliyetler içerisinde mesleki eğitim kursları yer almaktadır.

(G5): “...Biz ona bir şey planladık. Bir mekân alacağız, büyük bir mekân. Orada kadınlar, işsiz kadınlar çalışmaya başlasınlar. Yemek, el işi, kuaför, kurslar olacak orada. Şimdi bizim derneğimizin çok küçük yeri.”

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak ilerleyen dönemlerde dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınların güçlendirilmesi ve istihdam edilerek toplumsal katılımlarının arttırılmasına ilişkin çalışmaların planlandığı gözlemlenmiştir.

5.5. Göçmen Derneklerinin Karşılaştıkları Kolaylıklara Yönelik Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimler teması altında 2 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-6’da sunulmuştur.

Tablo 6. - Göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimler	Görünürlük Kazanma	22
	Kamu Kurumlarının Desteği	2
Toplam		24

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimlere ilişkin görüşler; görünürlük kazanma ve kamu kurumlarının desteği şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Görünürlük Kazanma

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod görünürlük kazanma olarak ifade edilmiştir (F:22). Çalışma

kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak sivil toplum kuruluşu içerisinde yer almanın görünürlük kazanma açısından pozitif etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

(G1): "...Sadece güven açısından önemli. Resmi olarak gittiğin bir yerde sesin duyuluyor. İşte ilk başta mesela sivil toplum kuruluşu olmadan gittiğinizde tabi ki belki inisiyatife bağlı veya ikili."

Sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri çalışmalar sonucunda göçmen bireylerin ve sorunlarının görünürlük kazandığı gözlemlenmiştir. Öyle ki alanda yapılan bazı çalışmalara kamu kurum ve kuruluşları da destek vermiştir.

(G16): "...Mesela şey önceden bizim takımımız vardı. Veya çocuklar veya gençlerle falan alakası vardı. Şevk vardı. Futbola katılmak için mesela. Önceden belki katılmazlardı. Ama şimdi bu dernek olarak ya da dernek üzerinden belediyeye de beraber katıldılar. Uşak takımında gençler futbol takımlarıyla beraber mesela oynuyorlar. Beraber çalışıyorlar. Öyle bir hak filan kazandılar. Ben öyle mesela düşünüyorum. Mesela önceden belki böyle yapamazdılar. Aynen ama şimdi yaparlar."

Öte yandan araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden yola çıkarak sivil toplum örgütleri aracılığıyla göçmen bireylerin yaşadığı sosyal sorunların görünür hale geldiği ve çözüme ulaştığı gözlemlenmiştir.

(G23): "...Derneğin faydası oldu tabi bize, herkese, bu şehirdeki Afganlılara. Benim tek başıma sesim çıkmıyor. Yani bir şey yapmam gerekiyorsa tek başıma yapamıyorum. O derneğe başvurduğum zaman hep beraber yapıyoruz. Mesela ben kaç sefer yabancı şubeyle sıkıntı yaşadım."

Araştırma kapsamında yer alan uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yola çıkarak; göçmen gruplar tarafından oluşturulan derneklerin kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere tüm aktörlerle bağlantı kurarak toplumsal yaşam içerisinde aktif bir şekilde yer almasının sonucunda görünürlük kazandığı ve bireyleri temsil ettiği ortaya çıkmaktadır.

➤ **Kamu Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin karşılaştıkları kolaylıklara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod kamu desteği şeklinde ifade edilmiştir (F:2). Göçmen bireyler sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdiği çalışmalara kamu kurumlarının destek verdiğini belirtmişlerdir.

(G10): "...Sıkıntı zor ama kolaylıklar mesela devlet kurumları bizimle çalışıyorlar. Kolaylık burada bize her zaman destek çıkıyorlar. Bir problemimiz olsa çözmeye çalışıyorlar. Bu kolaylıklarımız da var, zorluklarda. Bu her yerde olabilecek bir şeyler."

Göçmen gruplar tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri bireylerin toplumsal yaşam içerisinde görünür olmasını sağlamakla birlikte kamu kurum ve kuruluşlarının çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Nitekim bu durumu (G14) şu şekilde açıklamaktadır:

(G14): "...Şu anda bizim derneğimiz sayesinde çok devlet kurulları rahat. Halk eğitime eskiden insanlar direk müracaat ediyordu. Onlarda dil bilmiyordu. Her türlü şu anda kafası rahat. Sadece biz bir liste bırakıyoruz onlara. "Bu kadar kişi okumak istiyor." Tamam."

Araştırmaya katılan bireylerin ifadelerinden yola çıkarak kamu kurum ve kuruluşlarının sivil toplum örgütlerine destek verdiği ve iştirakçi olarak birlikte çalışma yürüttüğü, öte yandan hak ve hizmetlerin sağlanmasında derneklerle ortaklaşa hareket edildiği gözlemlenmiştir.

5.6. Göçmen Derneklerinin Karşılaştıkları Güçlüklerle Yönelik Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimler teması altında 2 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-7'de sunulmuştur.

Tablo 7. - Göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimler	<i>Maddi Güçlükler</i>	55
	<i>Ayrımcı Tutumlar/Nefret Söylemi</i>	11
Toplam		66

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimlere ilişkin görüşler; maddi güçlükler ve ayrımcı tutumlar/nefret söylemi şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Maddi Güçlükler

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod maddi güçlükler olarak ifade edilmiştir (F:55). Türkiye’de çalışma yürüten sivil toplum örgütleri ve vakıflar mali kaynaklara erişim noktasında sorun yaşamaktadır (İçduygu, vd., 2011: 14). Öte yandan ortaya çıkan maddi güçlükler göçmen sivil toplum kuruluşları tarafından daha fazla hissedilmektedir.

(G12): “...Biz de biliyoruz. Yani bizim şimdi derneğimize böyle bir destek yok. En azından bizim yani kendi Afganlarımızın etrafı en azından aylık bir şey yani 5-10 toplasa, onlara bir destek olsa öyle bir durumumuz da yok. Zorluk inanın ki zorluk çok. Göçmen olduk. Yani Afganistan’dan çıktık. Yani hepsi hep zorluk yaşıyoruz, inanın ki.”

Göçmen sivil toplum örgütlerinin gelirlerini; üyelerin aidatları, yapılan bağışlar ve fon destekleri oluşturmakla birlikte maddi güçlük yaşamalarının önüne geçmemektedir. Bu durumu (G1) şu şekilde ifade etmiştir:

(G1): “...Maddi nedenler ilk başta. İşte derneğin tüm masraflarını biz kendi cebimizden karşılıyoruz. Tabi ki insani gücümüz fazla. İşte sağ olsun dernek üyelerimiz gönüllülerimiz bize destekçi oluyor.”

Sivil toplum örgütleri içerisinde maddi kaynakların yetersizliğinden dolayı projeler üzerinden elde edilen gelirle diğer çalışmalar finanse edilmektedir (Yanardağ, 2017: 84). Öte yandan salgın dönemiyle birlikte fon desteği sağlanmayan göçmen sivil toplum örgütleri faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

(G13): “...Pandemiden dolayı altı ay kapattık. Sonra yine açtık ama yine faaliyet yapamıyoruz. Çünkü destek falan yok.”

Mali sorunlar yaşamalarından dolayı dernek şubelerini kapatarak küçülmeye giden göçmen sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Bu durumu (G4) şu şekilde açıklamıştır:

(G4): “...Bir şubemiz İstanbul’da vardı, maddi nedenli biz kapattık. 1 sene oldu. Hem de bu korona geldikten sonra imkânlarımız yoktu onu kapattık. Ama temsilcimiz İstanbul’da var.”

Maddi kaynakların yetersizliğinden dolayı çeşitli sorunlarla karşılaşan göçmen sivil toplum örgütleri çeşitli masrafların giderilmesi için öz kaynaklarını kullanmaktadır. Bu durumu (G17) aşağıdaki gibi açıklamıştır.

(G17): “...Maddi biraz sıkıntımız oluyor. Onu da dediğimiz gibi elimizden geldikçe yapıyoruz. Şimdi dernek binamız kiradadır. Kirada olduğu için üyelerimizin aylık parasıyla bunun elektriği, interneti ancak üyelerimizin parasıyla kendi imkânlarımızla bu kiralılarımızı karşılamaya çalışıyoruz.”

Göçmenler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri maddi kapasitelerine göre farklılaşmakla birlikte gerçekleştirecekleri çalışmalar için ulusal ve uluslararası kuruluşlardan fon desteği talep etmektedir. Öyle ki sivil toplum örgütlerini “resmi dilenciler” olarak tanımlayan (G21) mevcut durumu şu şekilde açıklamıştır:

(G21): “...Faaliyetlerimiz ve projelerimizde belli bir maddi kaynağa ihtiyaç duyuyoruz ve zaman zaman zorluklar ile karşılaşırız. Örneğin bir okuma yarışması yapmayı düşünüyoruz ve çocuklara hediye edeceğimiz kitapların bir maliyeti olacak ve bu konuda bir ödeneğimiz ya da bir fon desteğimiz yok. Dolayısı ile ben dernekleri yardım toplama faaliyetleri nedeniyle ‘resmi dilenciler’ olarak tanımlıyorum.”

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların faaliyet gösterdikleri çalışma alanları ve bölgelerinden bağımsız olarak maddi anlamda güçlük yaşadıkları ve büyük bir kısmının kamu kurum ve kuruluşlarından herhangi bir maddi destek almadığı gözlemlenmiştir. Öyle ki çalışma kapsamında yer alan göçmen sivil toplum örgütlerinin esas bütçeleri yine dernek içerisinde yer alan bireylerin katkılarından oluşmaktadır.

➤ **Ayrımcı Tutumlar/Nefret Söylemi**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin karşılaştıkları güçlüklerle yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod ayrımcı tutumlar/nefret söylemi şeklinde ifade edilmiştir (F:11). Farklı dönemlerde yapılan araştırmalara göre göçmen bireyler nefret söylemi ve ötekileştirme ile karşılaşmaktadır. Ancak son zamanlarda ayrımcı tutumların azalma eğiliminde olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 266). Öte yandan göçmen sivil toplum örgütlerinin ayrımcılığa maruz kaldığı gözlemlenmiştir.

(G21): “...Göçmen Derneği olarak dışlanma yaşadığımız en büyük sorun olarak karşımıza çıkıyor. Farklı bir yapı ile temas kurduğumuzda uyum sürecini atlatana kadar geçen sürede şüpheli yaklaşımlar ile karşılaşırız.”

Nitekim gerek göçmen bireyler gerekse kurmuş oldukları sivil toplum örgütleri ayrımcılık, ötekileştirme ve nefret söylemleri ile karşılaşmaya devam etmektedir.

(G23): “...“Devlet size veriyor” diyor Türkler. Gözünü sevdiğim biz aç değiliz. Memleketimiz var, evimiz var, arsamız işyerimiz var. Ben esnafım. Ben dokuz yaşından beri esnafım. Ben can güvenliğim için geldim. Yani benim hiçbir eksikim yok. Allah'a şükür her şeyim var. Biz can güvenlik için geldi buraya.”

Göçmen bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerine yerel halk tarafından destek verilmekle birlikte ayrımcı tutumun ağır bastığı gözlemlenmiştir.

(G8): "...Yani zorlandık bazı zamanlar. Gelip "Burayı size kim verdi?" diyorlar. "Siz izni kimden alarak açtınız?" diyor."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar, göçmen sivil toplum örgütlerinin karşılaştığı bir diğer güçlük olarak "ayırıcı tutumlar/nefret söylemi" ni belirtmişlerdir. Nitekim göçmen derneklerinin faaliyet gösterdiği bölgeden bağımsız olarak ayırıcı tutumlarla karşılaştıkları ve nefret söyleminin gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

5.7. Üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler teması altında 2 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerinin üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-8'de sunulmuştur.

Tablo 8. - Üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimler	<i>Birliktelik ve Ortak Hareket Etme İsteği</i>	29
	<i>Yardım Etme İsteği</i>	18
	<i>Maneviyat</i>	5
Toplam		52

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından üye katılım motivasyonuna ilişkin deneyimlere yönelik deneyimlere ilişkin görüşler; birliktelik ve ortak hareket etme isteği, yardım etme isteği ve maneviyat şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Birliktelik ve Ortak Hareket Etme İsteği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod birliktelik ve ortak hareket etme isteği olarak ifade edilmiştir (F:29). Göçmen sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireyler akrabalık, hemşerilik ve arkadaşlık ilişkileri üzerinden kurduğu bağ aracılığıyla hareket etmektedir (De Haas, 2010: 249). Bu durum

göçmen bireyler arasında sosyal ilişkilerin gelişmesine neden olmaktadır. Bu sayede göçmen bireyler yaşadıkları sorunlara karşı savunma mekanizması geliştirebilir.

(G20): "...Derneğimizi kurmamızın amacı biz Şanlıurfa'da yaşayan bir azınlık köken Özbek türküyüz. Amacımız buradaki insanları çoğaltmak. Yani anladın mı hoca? Yani biz burada Kürt, Arap bölgesinde yaşadığımız için biz diyoruz ki: "Burada da bir Türkün varlığı sesleri yükselsin." İllaki yani hiç koskoca bölgede memurlar dışında Türk bulamazsınız. Sağdan soldan sağ olsun Türkiye genelinde biz Yörük Türkmen dernekleriyle tanıştık. Siyasi partilerde tanıdık abilerimiz var. Onlara iletmeye çalıştık bir nebze olsa da. Buranın nüfusunu çoğaltmanın derdindeyiz."

Öte yandan göçmen bireylerin STK'lara katılımını sağlayan temel motivasyon kaynağı birliktelik duygusunu geliştirme ve ortak hareket etme şeklinde gerçekleşmiştir.

(G23): "...Göç idaresinde sıkıntıya uğradım. Buraya söyledim hep beraber onu çözdük. Yani şimdi biz burada tek değiliz. 10 kişi, 20 kişi, 100 kişi kaç tane Afgan varsa hep beraberiz yani. O yüzden bizim için daha iyi bir güç var arkamızda öyle düşünüyoruz yani."

Ayrıca göçmen sivil toplum kuruluşlarının ortak hareket ederek bireyler arasında dayanışmayı sağlaması gerçekleştirilen çalışmalara katılımı arttırmaktadır.

(G21): "...İhtiyaçları olduğu zaman onlara yardımcı olunması ve bir dayanışma ortamının bulunması üyelerimizin faaliyetlere katılmasında etkili oluyor."

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak göçmen bireylerin üye oldukları sivil toplum kuruluşlarını sınır ötesindeki evleri olarak gördükleri söylenebilir.

(G6): "...Ama bu dernek insanlar gelince evleri gibi alıyorlar seviyorlar yani saygı sevgi gösteriyorlar. Yani göçmenlerin buna çok ihtiyacı var. O yüzden yani böyle yapmışlar."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak; göçmen sivil toplum örgütlerine katılım göstermenin temel motivasyonlarından biri olarak birliktelik ve ortak hareket etme isteği gözlemlenmiştir. Nitekim görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip bireyler dernek içerisinde yer alarak ortak hareket ettiklerini ve faaliyet yürüttüklerini ifade etmişlerdir.

➤ Yardım Etme İsteği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod yardım etme isteği şeklinde ifade edilmiştir (F:18). Hemşerilik ve akrabalık bağları üzerinden hareket ederek çalışma gerçekleştiren göçmen bireyler, yaşanan sorunlara karşı mücadele edildiğini ifade etmişlerdir.

(G9): "...Ben yani iyilik yapmayı çok seviyorum. Bana çok iyi bir his veriyor. Yani buraya gelen kadınlar var. Azarlanan ya da şiddete uğrayan kadınlar var. Onlarla yakından yani şey oluyorum. Onların dertlerini hissediyorum. Bir elimden gelen şeyi de yapıyorum da onlara."

Karşılaşılan farklı sosyal sorunların çözüme ulaşması için göçmen sivil toplum örgütleri çalışmalarda bulunmaktadır. Nitekim bu durumu (G2) şu şekilde açıklamıştır:

(G2): "...Özellikle mülteci olarak en büyük sorun dil bilmeme. Mültecilerde iş olmadığı için yani bu insanlara en küçük yardımı yapsan bile onları sevindiriyorsun. En mutlu eden şey o olur."

Araştırma kapsamında yer alan bir diğer katılımcı ise göçmen bireyler arasında geliştirilen yardım duygusunu "fedakârlık" olarak ifade etmiştir.

(G26): "...Bizimle ve STK'larla çalışmak çok şey kazandırıyor. İnsanlarla iç içe çalışıyorsunuz. Onlara yardım etmeye çalışıyorsunuz. Fedakârlıktır bu."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar sivil toplum örgütleri içerisinde yer almasının temel motivasyonlarından biri olarak yardım etme isteğini dile getirmiştir. Nitekim katılım sağlayan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin sivil toplum örgütü içerisinde yer alarak hemşerilik ilişkisi kurduğu ve bu noktadan hareketle paylaşımda bulunduğu gözlemlenmiştir.

➤ Maneviyat

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda üye katılım motivasyonuna yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod maneviyat olarak ifade edilmiştir (F:5). Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler herhangi bir karşılık beklemeden, içsel olarak huzur buldukları için dernek çalışmalarına katılım gösterdiklerini dile getirmişlerdir.

(G17): "...Yani faydası ne oldu yardımsever şeyimiz oldu. Biz Allah rızası için yapıyoruz."

Göçmen sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireyler yaptıkları çalışmaları karşılık beklemeden "Allah rızası için" gerçekleştirdiklerini dile getirmişlerdir. Bu durumu (G8) aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

(G8): "...Biz bu derneğe bir yola çıkmışız Allah rızası için. Kimseden bir lira biz istemiyoruz. Karşılık beklemiyoruz."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak dernek içerisinde yer almanın bireylere manevi yönden içsel bir motivasyon kazandırdığı gözlemlenmiştir.

5.8. Göçmen Derneklerinin İstek/Taleplerine Yönelik Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimler teması altında 5 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-9’da sunulmuştur.

Tablo 9. - Göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimler	<i>Maddi Destek</i>	24
	<i>Yasal Statü</i>	8
	<i>Kimlik/Kayıt</i>	7
	<i>Hizmet Talebi</i>	4
	<i>Sürece Dâhil Olma</i>	2
Toplam		45

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimlere ilişkin görüşler; maddi destek, yasal statü, kimlik/kayıt, hizmet talebi ve sürece dâhil olma şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Maddi Destek

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod maddi destek olarak ifade edilmiştir (F:24). Daha önce belirtildiği gibi Türkiye’de çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları yeterli maddi kaynağa ulaşamamaktadır (İçduygu, vd., 2011: 14). Bu noktadan hareketle daha kırılgan bir yapıya sahip olan göçmen sivil toplum örgütlerinin maddi sorun yaşaması kaçınılmaz hale gelmektedir.

(G17): “...Dediğimiz gibi her şeyin başı para. Para olmadan hiçbir şey olmuyor. Para olunca istediğin şeyi yapıyorsun. Tek sıkıntımız maddi. Maddi sıkıntıdan fazla bir şey yapamıyoruz.”

(G19): “...Derneğimizin, kendimize öz bir aracımız olsa, biraz da bütçemiz geniş olsa, yani arkadaşlarımız biraz daha özgür olsa, inanın çok çok şeyi başarırız.”

Özellikle Suriye göçü ile birlikte geçicilik üzerine inşa edilen sürecin ardından yaşanan çeşitli sosyal sorunlar, ortaya çıkan dezavantajlı durumu derinleştirerek arttırmıştır. Bu durum mali kaynaklara ulaşma noktasında sorun yaşayan göçmen sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını sınırlandırmaktadır.

(G26): "...Yani STK'lar desteklense çok önemli. Destek gördüğü takdirde projeler artar. İlgi artar. Keşke yetki verilse. Göçmenler ile alakalı özellikle geçici koruma olanlar sıkıntılı."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin ifadelerinden yola çıkarak göçmen gruplar tarafından kurulan derneklerin maddi anlamda sorunlar yaşadığı ve bu yüzden faaliyetlerinin sınırlandığı gözlemlenmiştir. Öte yandan herhangi bir kamu kurum ve kuruluşundan destek almadıklarını belirten göçmen dernek üyeleri bu yönde sağlanacak herhangi bir destek ile birlikte daha büyük bir kitleye hitap edeceklerini ve faaliyetlerinin çeşitleneceğini belirtmişlerdir.

➤ Yasal Statü

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod maddi destek şeklinde ifade edilmiştir (F:8). Son yıllarda yaşanan kitlesel göç hareketi ile birlikte geçicilik üzerine inşa edilen sürecin ardından çeşitli sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında göçmen bireylerin yasal statülerinin geçiciliği ve kayıt sorunları gelmektedir.

(G18): "...Yani mesela diyelim ki biz geçici koruma altındayız. Ama mesela 10 sene oldu. Hala geçici koruma altındayız. Suriyeli kişinin orada ve burada yaşaması zor. Yine de geçici koruma var. İstikrar daha olmadı yani. Mesela entegrasyon olsa daha iyi olacak."

(G2): "...Göç süreci içerisinde bu dosyalar biraz daha hızlıca sonuçlansa daha iyi olur. Çünkü mesela ben dört sene kendim örnek olarak söylüyorum. Dört sene oldu geleli. Hiçbir gelişme olmadı şimdiye kadar. Daha belli de değil kaç sene daha sürecek. Böyle insanlar geliyor. Çoğu kişi beş sene, altı sene buradadır. Ama altı sene sonra ret kararı almış. İlk görüşmede ret kararı almış."

Büyük bir çoğunluğu Türkiye'de kalmak istediğini belirten göçmen bireyler mevcut belirsizliğin ortadan kaldırılmasını ve yasal olarak belirli bir statünün sağlanması gerektiğini istemektedir (Erdoğan, 2021: 259). Bu durumu (G4) şu şekilde ifade etmektedir:

(G4): "...Her zaman diyorum şu anda 3 milyon Türk vatandaşı Almanya'da kimlik almış, Alman kimliği almış, kazanmış. Hem de Almanya'ya gidiyor, ülkesine gidiyor, yatırım yapıyor, zamanında seyahat yapıyorlar. Turistlik yapıyorlar. Eğer Suriyeliler de Türk vatandaşı olursa ne zararı var? Benim ne zararım var?"

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yola çıkarak geçicilik ve belirsizlik üzerine inşa edilen yasal statünün belirli hale gelmesi gerektiği gözlemlenmiştir.

➤ **Kimlik/Kayıt**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod kimlik/kayıt olarak ifade edilmiştir (F:7). 2022 yılı Mart ayında yapılan açıklamaya göre 200 binin üzerinde göçmen bireyin Türk vatandaşı olduğu açıklanmıştır (Mülteciler Derneği, 2022). Büyük bir çoğunluğu geçici koruma kapsamında yer alarak kent mültecileri haline gelen göçmen bireylerin talep ettiği temel konuların başında kimlik/kayıt işlemleri gelmektedir.

(G26): "...Vatandaşlık verilse daha iyi olur o konuda da çalışmalarımız var bakalım zaman ne gösterecek."

Geçici koruma statüsünün getirmiş olduğu belirsizliği (G6) şu şekilde ifade etmiştir:

(G6): "...Biz Suriyeliler olarak kaybolmuş gibiyiz. Ne ülkemize dönebiliriz ne, Avrupa'ya çıkabiliriz. Burada ne olursa "Suriyeliler şöyle yaptı şöyle oldu." diyorlar. Yer önemli değil yeter ki ayaklarımıza kalkabilsek. Yani kimliğimiz olsun diye."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yol çıkarak kimlik ve kayıt noktasından belirsizliğin devam ettiği ve çözüme kavuşması gereken bir sorun olarak görüldüğü gözlemlenmiştir.

5.8.4. Hizmet Talebi

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod hizmet talebi şeklinde ifade edilmiştir (F:4). Ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan yasal düzenlemeler doğrultusunda göçmen bireyler başta eğitim, sağlık ve istihdam olmak üzere çeşitli hak ve hizmetlere sahiptir. Ancak mevcut hak ve hizmetlere erişim noktasında farklı sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

(G10): "...Bir de yabancılar, yabancı olarak görüldüğü için biz fazla faaliyet yapamadığımızı biliyoruz. Çünkü bizim kısıtlı bir kanun var. Arada farklı şeyler oluyor. Onun için aynı olsa iyi olacak. Mesela iş bulmakta zorlanıyor bizim insanlar. Eğer bunlar açılrsa herkes aynı seviyede, aynı şeyde çalışsa rahat olacak. Sağlık konusunda belki bunlar daha iyi olsa, belki daha iyi çalışırız."

(G13): "...Destek gerekiyor. Bir de gönüllü çok olsa özellikle avukatlar iyi olacak. Çünkü bizim sonuçta haklarımızı onlar savunuyor."

Karşılaşılan sorunların başında eğitim hizmetlerinin yetersizliği gelmektedir. Nitekim salgın dönemiyle birlikte eğitime erişim noktasında göçmen aileler sorun yaşamakla birlikte mevcut sorunlar derinleşerek artış göstermiştir

(G24): "...Valla daha iyi olur eğitim iyi olsa. Çünkü milletin çok ihtiyacı var. Türkiye’de iş var. Hepsini çalışıyor. Hepsinin maaşı var. Ama mesela eğitim ihtiyaç."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yola çıkarak ilgili yasal düzenlemeler kapsamında yer alan başta sağlık hakkı, eğitim hakkı, hukuki destek ve sosyal yardım, olmak üzere çeşitli hak ve hizmetlerin sağlanması gerektiği talep edilmektedir.

➤ Sürece Dahil Olma

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin istek/taleplerine yönelik deneyimlere ilişkin görece olarak vurgu yapılan en düşük alt kod sürece dâhil olma şeklinde ifade edilmiştir (F:2). Göçmen sivil toplum örgütleri yaşamlarına ilişkin alınan hukuki kararların oluşturulma sürecine aktif olarak katılım sağlamak istemektedirler.

(G26): "...STK'lara yetki verilse gidip soracağız. Hukuk devletindeyiz o yüzden. Yani kısacası yetki verilmeli."

İşbirliği içerisinde yasal sürecin ilerlemesi gerektiğini belirten (G1) düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

(G1): "...Mültecilerin de dâhil edilmesi gerekiyor. "Ne tür bir sıkıntı var? Diğer hizmet sağlayıcılar nasıl hizmet veriyorlar? Bu hizmetler yeterli mi yetersiz mi?" diye kendileri konuşsun. Onlar da karar versin. Birlikte karar verelim."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, faaliyet yürüten derneklerin göç konusunda ve uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşamlarına dair karar alma sürecinde aktif olarak yer alan aktörler içerisinde sürece dâhil olma isteği gözlemlenmiştir.

5.9. Göçmen Derneklerinin Salgın Dönemine İlişkin Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleri teması altında 4 alt kod yer almıştır.

Göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleri teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-10'da sunulmuştur.

Tablo 10. - Göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleri teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleri	<i>Faaliyet Durdurma</i>	9
	<i>Kişisel Hijyen Desteği</i>	3
	<i>Eğitim Desteği</i>	3
	<i>Danışmanlık ve Yönlendirme Desteği</i>	2
Toplam		17

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleriyle ilgili görüşler; faaliyet durdurma, kişisel hijyen desteği, eğitim desteği, danışmanlık ve yönlendirme desteği şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Faaliyet Durdurma

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimlerine dair en çok vurgu yapılan alt kod faaliyet durdurma şeklinde ifade edilmiştir (F:9). Maddi kaynaklara erişim noktasında sorun yaşayan göçmen sivil toplum örgütleri salgın dönemiyle birlikte faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

(G11): "...Çok fazla kurslarımız var. Ama kapattık bazı kursları salgın olduğu için. Çok fazla kurslarımız vardı."

(G13): "...Pandemiden dolayı altı ay kapattık. Sonra yine açtık ama yine faaliyet yapamıyoruz. Çünkü destek falan yok."

Özellikle salgın dönemiyle birlikte evden çalışmanın yaygın hale gelmesi, göçmen sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini sınırlandırmıştır. Bu durumu (G17) aşağıdaki gibi açıklamıştır.

(G17): “...Bu dönemde hiçbir faaliyetimiz olmadı, koronadan dolayı yapamadık. Yani normal ne yapıyorsak başkanımız yapmaya çalıştı. Ne bir yere gidebiliyorsunuz ne bir şey yapabiliyorsunuz dışarı çıkma yasağı. Yani faaliyetlerimizin çoğu durdu. Çok geç kaldık.”

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, salgın döneminde üye oldukları sivil toplum kuruluşlarının büyük oranda ya da tamamen faaliyetlerini durdurduğu gözlemlenmiştir.

➤ **Kişisel Hijyen Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimlerine dair vurgu yapılan bir diğer alt kod kişisel hizmet desteği olarak ifade edilmiştir (F:3). Salgın dönemiyle birlikte göçmen bireyler gıda, barınma ve hijyenik materyaller başta olmak üzere hak ve hizmetlere erişim noktasında çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır (MUDEM, 2020: 33).

(G1): “...Ve diğer yandan biz 2020 yılında çok ciddi bir şekilde işte maske üretimi yaptık. Sabun üretimi yaptık. Gönüllü olarak derneğimizde onun dışında hijyen kitlerimizi dağıttık.”

Ortaya çıkan salgın dönemiyle birlikte alanda çalışma gerçekleştiren çeşitli kuruluşlar göçmen bireylere hijyen desteğinde bulunmuştur. Bu durumu (G3) aşağıdaki gibi açıklamıştır.

(G3): “...Korona virüste mesela biz çok insanlara destek verdik. Bazı mesela gıda, temizlik malzemeleri maske ve bazı şeyler verdik. Biz elhamdulillah dağıttık. Verdik onlara.”

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak salgın döneminde maske başta olmak üzere hijyen desteği sağlandığı ve sürece ilişkin bilgi verildiği gözlemlenmiştir.

➤ **Eğitim Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimlerine dair vurgu yapılan bir diğer alt kod eğitim desteği olarak ifade edilmiştir (F:3). Salgın dönemiyle birlikte ortaya çıkan bir diğer sorun ise eğitim hizmetlerine erişim noktasında yaşanmıştır (YYD, 2020; MUDEM, 2020: 33).

(G2): "...Yani bizim korona pandemiden önce yüz yüze eğitimlerimiz oluyordu. Ama pandemi sürecinde en çok etki derslerimize oldu. Ama son zamanlarda onu da yapıyoruz.

Bu dönemde göçmen sivil toplum örgütleri başta salgın bilgilendirme çalışmaları olmak üzere eğitim desteğinde bulunmuşlardır.

(G3): "...Daha sonra gruptan onlara ne yapması gerektiğiyle ilgili eğitim verdik. Dedik ki mesela; "Korona virüs şu anda Türkiye'de. Korona virüs var ne yapabiliriz? Ne tepki gösteririz? Elleri böyle yıkayın, yüzleri böyle." Bilgi verdik onlara."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, salgın dönemiyle birlikte başta süreci kapsayan konular olmak üzere çeşitli başlıklarda eğitimler verildiği gözlemlenmiştir.

➤ **Danışmanlık ve Yönlendirme Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin salgın dönemine ilişkin deneyimlerine dair görece olarak vurgu yapılan en düşük alt kod danışmanlık ve yönlendirme desteği olarak ifade edilmiştir (F:2). Salgın dönemiyle birlikte göçmen sivil toplum örgütleri göçmen aile ziyaretleri gerçekleştirerek sorun tespit çalışmalarında bulunmuştur.

(G10): "... Biz dernekte mültecilerle çalıştığımız için derneği hiç kapatmadık. Onların sıkıntısını mecbur biz çözmek zorundayız. Onlar yol bilmedikleri için hasta olsalar da yine bizi arıyorlar. "Abla biz hastayız. Karantinadayız ne yapalım?" Bizim mesela kendi arkadaşımız var bizim ofiste çalışan. O mesela sahaları geziyor. Kimin ne kadar problemi var. Mesela herkes gelip müracaat ediyor. Biz listeyi alıyoruz, ona veriyoruz. O evlere gidiyor. Mesela yardımsever kişiler var onlarla beraber onların evine gidip onlara yardımcı oluyoruz."

Öte yandan başta sağlık ve istihdam olmak üzere hizmetlere erişim noktasında sorun yaşayan göçmen bireylere yönelik danışmanlık ve yönlendirme desteğinde bulunulmuştur.

(G2): "...Evet, pandemi sürecinde daha çok değişiklik gösterdi. Diyelim yeni gelen bir mülteci nereden kayıt yapıldığını, bir hat almak istiyorsa nasıl yapıldığını veya işi yok iş alanının nasıl olduğunu bilmiyor. Yardım istiyor. "Ben yeni geldim işim yok çalıştığınız firmalar işçi arıyorsa bilgi verebilir misiniz?" Veriyoruz."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak göçmen derneklerinin salgın döneminde ortaya çıkan sorunlara yönelik danışmanlık ve yönlendirme çalışmalarında bulunduğu gözlemlenmiştir.

5.10. Göçmen Derneklerine Üye Olma Deneyimleri

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerine üye olma deneyimleri teması altında 2 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerine üye olma deneyimleri teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Göçmen derneklerine üye olma deneyimleri teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerine üye olma deneyimleri	<i>Kurulum Aşamasında Katılım Sağlama</i>	27
	<i>Kuruluşunun Ardından Katılım Sağlama</i>	15
Toplam		42

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerine üye olma deneyimlerine ilişkin görüşler; kurulum aşamasında katılım sağlama, kuruluşunun ardından katılım sağlama şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Kurulum Aşamasında Katılım Sağlama

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma deneyimlerine dair en çok vurgu yapılan alt kod kurulum aşamasında katılım sağlama şeklinde ifade edilmiştir (F:27). Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak sivil toplum kuruluşuna kurulum aşamasından itibaren katılım gösteren bireylerin genel olarak yönetim kurulunda yer aldığı gözlemlenmiştir.

(G1): “...İlk başta zaten kurucu üyeler vardı. İşte iki kişiyle başladık. Ben eşimle birlikte. Hani bir yardım edelim şeklinde yani. Biz de insanız. İşte Afganistan’da zor şartlar altında, okuduk. Türkiye’ye geldik. En azından diğer kendi vatandaşlarımıza da bir faydamız dokunsun diye başladık.”

Öte yandan kurulum aşamasından itibaren katılım gösteren bireylerin kurucu üyelerle akrabalık ya da arkadaşlık ilişkisi içerisinde olduğu görülmektedir.

(G20): “...Ben aynen kurulumdan beri içerisindeyim. Zaten dernek başkanı benim amcaoğlum.”

(G21): “...Daha önce yaşadığımız yer köydü. Büyükşehir statüsüyle birlikte mahalleye dönüştük. Köyde yaptığımız aktiviteleri mahallede gerçekleştiremedik. İşin içine belediye girince bağımsız çalışmadık. Kendi aramızda konuşarak faaliyetlerimize dernek çatısı altında devam etmeye karar verdik. O zaman da arkadaşlar bana başkanlık teklif ettiler. O günden bugüne kadar sürdürüyorum.”

İlişkiler ağı kuramından hareketle göç öncesinde, göç esnasında ve göç sonrasında yaşanan risklerin yok edilmesi için bireyler arasında bilgi sunan ve alt yapı oluşturarak iletişim sağlayan sosyal ağlar, göç eden ailelerin sorun yaşamasını önleyici bir etkiye sahiptir (Massey, vd., 1993: 449). Nitekim bu duruma paralel olarak (G10) dernek kurulum sürecini şu şekilde açıklamıştır:

(G10): "...Ben kendim mülteci geldiğim zaman çok sıkıntı yaşadığım zamanlar oldu. Dil bilmiyordum bir de yol bilmiyordum. Kanunları bilmiyordum. Baya bir sıkıntıdan sonra düşündüm ki; mültecilerin buna ihtiyacı var. Ben zaten buraya geldiğimde dil öğrendim. Okudum dil bitirdim. Belge aldım. Ondan sonra kendim bu sıkıntıları yaşadığım için onu ihtiyaç gördüm. Dedim ki: "Oraya gelelim insanlara bir faydamız dokunsun." Böyle bir dernek kurdum. Bu amaçla kurdum. Yani insanlara yol gösterme, yardım etme amacıyla."

Yerel düzeyde faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alarak belirli bir sürecin ardından kendi derneğini oluşturan göçmen gruplar da bulunmaktadır.

(G8): "...Ondan sonra biz kendimiz makamlarla görüşmeye başladık. Biz şöyle bir Kur'an kursu, bir dernek açmaya izin istedik. Uğraşa uğraşa biz en sonunda devletten bunun iznini aldık. Derneğimizi kurduk yedi kişi olarak."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin ifadelerinden yola çıkarak sivil toplum kuruluşuna üye olma deneyimleri daha çok kurulum aşamasından itibaren gerçekleşmektedir. Öyle ki bizzat sivil toplum örgütünün kurulumunda yer almak bireylerin aidiyet duygusunu arttırmaktadır.

➤ Kuruluşunun Ardından Katılım Sağlama

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma deneyimlerine dair vurgu yapılan bir diğer alt kod kuruluşunun ardından katılım sağlama şeklinde ifade edilmiştir (F:15). Kurulum aşamasının ardından sivil toplum örgütüne üye olan bireyler genel itibarıyla dernek çalışmalarını akraba ve tanıdıklarından öğrenmişlerdir.

(G11): "...Aslında ben tercümanlık yapıyordum şeyde devlet hastanesinde. Ondan sonra da orada mültecilere hizmet ediyordum. Ne bileyim. Türkçe, Farsça arasında şe yapıyordum, bir de İngilizce tercüme ediyordum. Ondan sonra da ben duydum. Böyle bir dernek var falan. Ondan sonra araştırdım. Ondan sonra baktım baya iyi hizmet ediyor falan. Ondan sonra ben de gönüllü olarak başladım baştan."

Genel itibarıyla dernek yönetim kurulu üyeleri ve katılımcıları aynı menşe ülkeden olmakla birlikte, görece daha az bir kısmı oluşturmalarına rağmen farklı ülkelerden katılımcılar da göçmen dernekleri içerisinde yer almaktadır.

(G9): "...Benim şeyde bir arkadaşım vardı. Buraya yani o ilk geldiğim zamanlar onunla tanıştım. O beni buraya tanıttı. Ondan sonra buraya geldiğimde Z. Hanımla tanıştım. Yani onun faaliyetlerinden, onun iyiliklerinden nasıl gönüllü olarak bu şeyleri yapıyor. Yani hoşuma gitti. Hoşuma gitti. Ben de destek katkım olmasını istedim."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadeleri incelendiğinde; üye ya da gönüllü olarak sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan kişilerin büyük bir bölümü derneğin faaliyetlerini kuruluşunun ardından öğrenmiştir. Nitekim dernek üyesi olan kişilerin önemli bir bölümünün sosyal çevresi aracılığıyla üye olduğu derneğin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olduğu gözlemlenmiştir.

5.11. Göçmen Dernekleri Tarafından Sağlanan Hizmetlere Yönelik Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimler teması altında 13 alt kod yer almıştır.

Göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-12'da sunulmuştur.

Tablo 12. Göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimler	<i>Danışmanlık ve Yönlendirme Desteği</i>	81
	<i>Eğitim ve Kurs Hizmetleri</i>	73
	<i>Kültürel-Sosyal Etkinlikler</i>	24
	<i>Sosyal Uyum Desteği</i>	21
	<i>Tercüman/Dil Desteği</i>	21
	<i>Nakdi Destek</i>	19
	<i>Sağlık Hizmetleri</i>	19
	<i>Farkındalık/Bilinçlendirme Hizmetleri</i>	17
	<i>İstihdam Desteği</i>	15
	<i>Savunuculuk Hizmetleri</i>	12
	<i>Gıda Desteği</i>	12
	<i>Hukuki Destek</i>	9
	<i>Barınma Desteği</i>	5
Toplam		328

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle yapılan görüşmelere göre göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin alt kodlar çeşitlilik göstermektedir. Nitekim gerçekleştirilen

görüşmeler doğrultusunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetler; danışmanlık ve yönlendirme desteği, eğitim ve kurs hizmetleri, kültürel-sosyal etkinlikler, sosyal uyum desteği, tercüman/dil desteği, nakdi destek, sağlık hizmetleri, farkındalık/bilinçlendirme hizmetleri, istihdam desteği, savunuculuk hizmetleri, gıda desteği, hukuki destek ve barınma desteği şeklinde ifade edilmiştir.

➤ Danışmanlık ve Yönlendirme Desteği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod danışmanlık ve yönlendirme desteği şeklinde ifade edilmiştir (F:81). Göçmen bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri müracaat eden bireylere danışmanlık desteğine ulunmanın yanı sıra farklı kurum ve kuruluşlara yönlendirmelerde de bulunmaktadır.

(G2): "...Sonra her saatte onlar herhangi bir alanda soruları varsa soruyorlar ve cevabını alıyorlar. Mesela diyelim bir yerin adresini bilmediğinde ya da randevuyu kendisi alamadığında soruyor. "Nasıl yapayım e-devleti? Nasıl kullanayım? Yol iznini nasıl yapayım?" Yani sorun sıkıntıyla ilgili her çeşit aklına ne gelirse soruyor."

Sivil toplum kuruluşlarına müracaat eden göçmen bireyler daha çok gıda, sağlık, barınma ve istihdam hizmetleri noktasında sorun yaşamaktadır (MUDEM, 2020: 33). Nitekim ortaya çıkan sorunların çözümü noktasında göçmen sivil toplum örgütleri danışmanlık rolü üstlenmektedir.

(G4): "...Dernek onlara böyle bir acil yardım sağladı. Yani hangi mahallede kiracı olabilir? Hangi mahallede ucuz olabilir onlara ev? Kızılay'dan o zaman iş adamlarından, kurumlardan, bende esnaftım yani çevrem bayağı genişti yardım ettik. Onlara yardım ettik. Hem de hastaneye nasıl gidecek danışmanlık yaptık. Acil ihtiyaçlarını karşılamıştık yani biz grup olarak, dernek olarak."

Sivil toplum kuruluşları tarafından kaydı alınan bireyler farklı kurumlara yönlendirilerek sorunları çözülmeye çalışılmaktadır. Bu durumu (G7) şu şekilde açıklamıştır:

(G7): "...Kimse olursa mesela buraya geliyor. Bir derdi var, bir sıkıntısı var. Öncede biz kayıt yapıyoruz. Onları dinliyoruz mesela "Ne derdiniz var?" Sonra biz çözmek için yol bulmaya çalışıyoruz. Göç idaresiyle bir sıkıntı var mesela. Biz göç idaresine gönderiyoruz. Başka yerden tercümanlık isterse biz tercümanlık yapıyoruz."

Göçmen sivil toplum örgütleri mevcut sorunların çözümü noktasında kimi zaman kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde hareket etmekte iken kimi zaman ise diğer sivil toplum örgütleriyle ortaklaşa hareket etmektedir.

(G3): "...Yardım konusunda bizde bir şey yok. Onlar için kayıt tutuyoruz, kontrol ediyoruz. A derneği, B derneği, C derneği gibi derneklerle onları paylaşıyoruz. Diyoruz ki: "Sizde bir şey varsa verebilirsiniz bunlar ihtiyaç sahipleri." Öyle faaliyetlerimiz var."

(G9): "...Geliyorlar buraya. Yani sıfırdan başlamak biliyorsunuz çok zor oluyor. Oraya gelip bizde onları bilgilendiriyoruz. Kayıtlarını alıp da odun yardımı filan yapıyorduk ya da başka hastaneler şeylerle ilgili bilgilendiriyorduk."

Öte yandan kuruluş içerisinde yer alan meslek elemanları sorunların çözümü esnasında danışmanlık yapmaya devam etmektedir.

(G10): "...Bizim mesela bir tane sosyal çalışmacımız var. Her zaman sahada oluyor. Mesela kadın sığınma evinde problem çıkıyor. Kadınlarımız şiddete mağdur kalıyor, mağdur oluyorlar. Onlar, onları mesela kadın sığınma evine, adliyede, polis de bizim bir çalışmacımız sadece bu işlerle uğraşıyor."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak göçmen derneklerinin mevcut sosyal sorunların çözümünde bireylere danışmanlık yaptığı ve yönlendirme hizmeti sağladığı gözlemlenmiştir.

➤ Eğitim ve Kurs Hizmetleri

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod eğitim ve kurs hizmetleri olarak ifade edilmiştir (F:73). Sivil toplum kuruluşları başta dil eğitimi olmak üzere göçmen bireylere yönelik çeşitli konularda eğitim hizmeti vermekte, kurslar açmaktadır.

(G4): "...Bizim merkezimizde Türkçe eğitimi sadece kadınlara ve çocuklara verdik. Türkçe eğitimi verdik. 650 kadın bizde Türkçe eğitimi gördüler. Az bir kısmı da şu anda tercümanlık yapıyorlar. Bizden mezun olanlar tercümanlık yapıyorlar hastanelerde."

Öte yandan, başta kadına yönelik şiddet olmak üzere dezavantajlı bireyleri doğrudan ilgilendiren sosyal sorunlara yönelik eğitim çalışmaları düzenlenmektedir. Bu durumu (G2) şu şekilde ifade etmiştir:

(G2): "...Aslında bizim eğitimlerimiz de oldu her alanda. UNHCR tarafından çocuğa şiddet, aile içi şiddet gibi. Yani bizim yaklaşık 35 tane çeviri eğitimlerimiz oldu. Onlar dolayısıyla ben daha çok kendimi geliştirdim. Ve şimdi %80 daha fazla mültecilere yardımcı olabiliyorum."

Sivil toplum kuruluşları bazı eğitim ve kurs hizmetlerini kuruluş içerisinde, öz kaynaklarını kullanarak sağlamakta iken; bazı çalışmalarını ise kamu kurum ve kuruluşlarıyla ortaklaşa yürütmektedir.

(G10): “...Eğitim konularında, çocukları okula kayıta anne babalar bilmiyor, yolu bilmiyorlar. Biz onları kendimiz ofiste kayıtlarını alıyoruz. Milli eğitim müdürlüğüne gidip, onlarla konuşup o şekilde kayıtlarını biz kendimiz yapıyoruz. Üniversiteye okuyan çocuklarımız üniversite sınavlarına girmek için onlara bilgisayar ayarlıyoruz. Odaları boşaltıyoruz sınıflarda burada oturup sınavlara giriyorlar online sınavlar oluyor. Bu şekilde destek veriyoruz.”

Sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen eğitim programlarının yanı sıra istihdam fırsatı oluşturan meslek edindirme kursları da düzenlenmektedir. Bu durumu (G14) aşağıdaki gibi belirtmiştir.

(G14): “...Bizim mesela ilkte bakın Türkçe kurslarımız var. İngilizce var. Ondan sonra din dersimiz var ki hepsi Halk Eğitime bağlı. Kendi kafamızdan değil. Sonra şimdi yavaş yavaş iş öğrenmeye başladı. Mesela terzi kızlara terzilik filan öğretiyorlar.”

Araştırma kapsamında yer alan katılımcılara göre; göçmenler tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri üyeleri ve onların ailelerine dil kursları başta olmak üzere çeşitli konuların yer aldığı eğitim ve kurs hizmetleri sağlamaktadır. Öyle ki hukuki metinler çerçevesinde yer alarak temel haklardan biri olarak kabul edilen eğitim hakkının çocuklar başta olmak üzere tüm dezavantajlı konumda yer alan bireylere sağlanması için faaliyet yürüten göçmen sivil toplum örgütlerinin kimi zaman Halk Eğitim gibi farklı iştirakçilerle ortak bir şekilde hareket ettiği gözlemlenmiştir.

➤ **Kültürel-Sosyal Etkinlikler**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod kültürel-sosyal etkinlikler olarak ifade edilmiştir (F:24). Sivil toplum kuruluşları göçmen bireylerin toplumsal yaşam içerisinde yer alması ve etkin bir şekilde katılım göstermesi için çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemektedir.

(G1): “...Geçen sene, bu sene de işte Kızılay Toplum Merkezi, UNHCR, ARSA ve Göç İdaresi ile birlikte Türkiye çapında 7-14 yaş arasındaki çocuklar için resim festivali düzenledik. Böyle faaliyetlerimiz ulusal ve uluslararası yapıyoruz.”

Düzenlenen kültürel ve sosyal etkinlikler çoğu zaman sivil toplum örgütleri tarafından sağlanan ve sınırlı bir yapıya sahip olan öz kaynaklar doğrultusunda oluşturulmaktadır.

(G4): "...Şu anda futbol takımımız var. Futbol takımımızda İzmir'de provalar oluyor hem de 2 sene Buca'da kupayı bizim takımımız aldı. Yani öyle bir başlangıç oldu, sporcularla beraber öyle bir işbirliğimiz var. Yine de biz gençleri ihmal etmedik."

Sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan kültürel ve sosyal etkinlikler kimi zaman tüm göçmen bireyleri kapsamakta iken, kimi zaman belirli bir gruba hitap etmektedir.

(G21): "...En son üç kategoride oyunlar düzenleyerek şenlik gerçekleştirdik ve ramazan ayında da iftar programlarımız oluyor. Ramazan ayından sonra da kitap okuma yarışması gerçekleştireceğiz. Faaliyetlerimiz bütün kitleye yönelik olarak gerçekleştiriliyor."

Sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen bazı kültürel etkinlikler geleneksel hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bu durumu (G19) şu şekilde ifade etmektedir:

(G19): "...Başta başkanımın mücadelesiyle bu işe giriştik. Üç yıldır devam ettiriyoruz. Aşık oyunu, güreş ondan sonra mangala etkinliği yaptık. Önümüzdeki ay öğrencilerimize yani okulumuzdaki çocuklara okuma yarışması yaptıracağız. Çok güzel hediyelerimiz var."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda faaliyet yürüten sivil toplum örgütleri tarafından çeşitli kültürel ve sosyal etkinliklerin gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

➤ Sosyal Uyum Desteği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod sosyal uyum desteği olarak ifade edilmiştir (F:21). Sivil toplum örgütleri farklı kurum ve kuruluşların desteğiyle sosyal uyum etkinlikleri düzenlemektedir.

(G9): "...Mesela kaç sene önce hatta şeyimiz vardı. Bir salça etkinliğimiz vardı İHH'yla. İHH birkaç onların temsilcileri geldi. Bizden birkaç tane gönüllüleri gelmişti. Uyum şeyi amacıyla yani Türkler Fars şeyler İranlılar, Afganlılar beraber mesela salça yaptık."

Belirli aralıklarla gerçekleştirilen sosyal uyum etkinlikleri kapsamında özellikle dil eğitimleri önemli bir yer kaplamaktadır. Bu durumu (G7) aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

(G7): "...Şimdi sosyal uyum çalışmamız var. Burada yapıyoruz. Her hafta iki gün sosyal uyum çalışmamız var. Her hafta iki gün Türkçe kursu var."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda kimi zaman farklı kurum ve kuruluşların işbirliğinde çeşitli sosyal uyum desteğinin sağlandığı gözlemlenmiştir.

➤ **Tercüman/Dil Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod tercümanlık/dil desteği olarak ifade edilmiştir (F:21). Göçmen bireyler dil bilmediği için farklı sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır (Erdoğan, 2021). Öyle ki hizmetlere erişim noktasında dil bariyerinin negatif etkisi görülmekle birlikte sivil toplum kuruluşları sorunun çözümü için çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

(G2): "...Gönüllülerimizin boş zamanı varsa tercümanlık hizmeti veriyoruz. Biri hasta olursa veya başka konularda tercümanlık hizmeti veriyoruz."

Kuruluş içerisinde yer alan üyelerinin desteği ile tercümanlık ve dil konusunda sorun yaşayan göçmen bireylere katkı sağlayan sivil toplum kuruluşları, farklı kurumlarla işbirliği içerisinde hareket etmektedir.

(G4): "...Randevu alıyorduk. Hem o hastayla beraber tercüman gönderiyorduk. Yani tercümanlarımız var hastaneye gönderiyorduk. İşbirliğimiz hastanelerle vardı."

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda göçmenler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri tarafından önemli bir bölümü dil sorunu yaşayan uluslararası göç deneyimine sahip bireylere tercüman/dil desteği verildiği gözlemlenmiştir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen hizmetlere erişim noktasında sağlanan tercüman/dil desteğinin bireyler açısından önemli bir konuma sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

➤ **Nakdi Destek**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod nakdi destek şeklinde ifade edilmiştir (F:19). Göçmen sivil toplum kuruluşları maddi anlamda yeterli kaynağa ulaşamamaktadır. Ancak maddi zorluk

yaşayan göçmen ailelere yönelik oluşturulan bütçe ile katkı sağlandığı görülmektedir. Bu durumu (G4) şu şekilde ifade etmiştir:

(G4): "...Muhtaç ailelere yardım ettik, nakdi para yardımı ettik. O zamanı hatırlıyorum hala listeleri var. 2016'da 2500 aileye nakdi para 1420 tl verdik."

Öte yandan bazı sivil toplum kuruluşları tarafından göçmen çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılanması için burs desteği sağlanmaktadır.

(G17): "...Üniversiteyi kazanan arkadaşlar oluyor maddi durumu olmayan. Bizim mesela 40 tane üyemiz var toplanıyoruz dernek olarak. Şu adam üniversiteyi kazanmış ama babası annesi çalışmıyor. Maddi sıkıntısı var. Buna bir elimizden geldikçe bir burs vermeye çalışalım. İşte bir iki tane öğrenciye burs verdik."

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda maddi anlamda sorun yaşamalarına karşın uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yer aldığı sivil toplum örgütleri tarafından başta sosyal yardım ve burs olmak üzere sağlanan nakdi destek paketlerinin olduğu gözlemlenmiştir.

➤ Sağlık Hizmetleri

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod sağlık hizmetleri şeklinde ifade edilmiştir (F:19). Göçmen bireyler sağlık hizmetlerine erişim noktasında sorunlarla karşılaşmakla birlikte, salgın sürecinin etkisiyle mevcut sağlık sorunları artış göstermiştir. Sivil toplum örgütleri temel sağlık hizmetine erişim noktasında göçmen bireylere yönelik destek sağlamaktadır.

(G4): "...Hem de çocuk doktorumuz vardı merkezde. Yaklaşık 1000 çocuk muayenesi yaptık. Sağlık ruhsatımız yoktu. Dedim ya sağlık müdürlüğüyle aramız çok iyiydi. Biz dedik: "O çocuklara sadece muayene yapıyoruz. İlaç vermiyoruz." Yani ilaç vermiyoruz. Sadece ağrı kesici varsa veriyorduk. Basit muayene yapıyoruz. Tabi ki o da parasız kuruluşlarla."

Öte yandan, bazı sivil toplum örgütleri göçmen bireylerin doğrudan sağlık hizmetlerine erişimini sağlamamakla birlikte ilaç desteğinde bulunmaktadır.

(G25): "...Biz gelen hastaların ihtiyaçlarını karşılıyoruz. Mesela ilaçlarını alıyoruz."

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanması sağlanmaktadır. Öte yandan temel sağlık hizmetlerine erişimi sağlanan bireylere danışmanlık sağlanmakla birlikte yönlendirmelerde bulunduğu gözlemlenmiştir.

➤ Farkındalık/Bilinçlendirme Hizmetleri

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod farkındalık/bilinçlendirme hizmetleri olarak ifade edilmiştir (F:17). Toplum tarafından ortaya çıkan nefret söylemi ve ayrımcı tutumun önlenmesi için göçmen sivil toplum kuruluşları çeşitli çalışmalar düzenlemektedir.

(G1) “...Provokatif eylemler oldu işte medyada. Biz onun için sadece Afganlar konusunda ve Afganistan’daki işte Taliban rejiminin değişmesiyle birlikte tüm ulusal ve uluslararası televizyonlarda, gazetelerde, youtube kanallarında yaklaşık 85 tane röportaj gerçekleştirdik dernek olarak.”

Öte yandan göçmen bireylerin farklı konularda bilgilendirilmesi sağlanmaktadır. Bu durumu (G4) aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

(G4): “...Erken evlenmeyi anladılar öyle bir katkımız bayağı oldu. Boşanma nasıl oluyor? Avukatlarla beraber, baroda işbirliğimiz var.”

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda göçmenler tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri tarafından farklı konularda bilinçlendirme ve farkındalık hizmetlerinin sağlandığı gözlemlenmiştir.

➤ İstihdam Desteği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod istihdam desteği olarak ifade edilmiştir (F:15). Göçmen bireyler çalışma yaşamı içerisinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır (Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, 2020). Göçmen sivil toplum örgütleri mevcut sorunların çözümü ve istihdam desteği noktasında doğrudan hizmet sağlamamakla birlikte yönlendirmelerde bulunmaktadır.

(G4): “...Eğer Arapça biliyorsa bizim Arapça facebook’umuz var. Ona müracaat ediyorsa, %80 iş fırsatlarını oradan dağıtıyoruz. Yani hem fabrikalar, hem atölyeler bizi arıyor. Biz dağıtıyoruz. Yani istihdamda bayağı bir katkımız oldu.”

Gerçekleştirilen yönlendirme çalışmalarına kamu kurum ve kuruluşları destek vermektedir. Bu durumu (G1) şu şekilde ifade etmektedir:

(G1): “...Biz dernek olarak köprü görevini de taşıyoruz. Mesela diğer organize sanayiler veya patronlar bizim derneğimizi arıyor. Bizden işçi istiyor veya İŞKUR’dan istiyor. Böyle

bir işbirliği içerisinde biz de o kategori de olan kişileri fabrikalara yönlendirme yaparak bir iş istihdam edilmelerine katkı sağlıyoruz.”

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından oluşturulan sivil toplum kuruluşları doğrudan istihdam sağlamamakla birlikte yönlendirme ve danışmanlık desteği vererek bireylerin çalışma yaşamında yer almasına katkı vermeyi amaçlamaktadır.

➤ **Savunuculuk Hizmetleri**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod savunuculuk hizmetleri olarak ifade edilmiştir (F:12). Göçmen sivil toplum örgütleri bireylerin öz savunuculuk faaliyetlerini garanti altına almak ve sosyal sorunların çözümü için oluşturulmaktadır. Öyle ki bu noktadan hareketle çalışmalarına devam eden sivil toplum örgütleri kamu kurum ve kuruluşlarıyla irtibat halindedir.

(G1): “...Herhangi bir işte hak savunuculuğu sadece kendi üyelerimiz için değil Türkiye’deki tüm mülteci gruplar için de devam ediyor. Bu hak savunuculuğuyla birlikte biz faaliyetimizi, misyonumuzu ve vizyonumuzu oluşturduk. Sadece üyeler için değil tüm Türkiye’deki mültecilere yönelik ve hatta son zamanlarda yerel halka yönelik de savunuculuk faaliyetlerimiz devam ediyor.”

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan dernekler tarafından göçmen grupların mevcut hakları başta olmak üzere çeşitli konularda savunuculuk hizmetlerinin sağlandığı gözlemlenmiştir.

➤ **Gıda Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod gıda desteği şeklinde ifade edilmiştir (F:12). Göçmen bireyler yeterli gıdaya erişim noktasında sorun yaşamaktadır (MUDEM, 2020: 33; YYD, 2020). Sivil toplum örgütleri çoğu zaman öz kaynaklarını kullanarak göçmen bireylere gıda desteğinde bulunmaktadır.

(G1): “...Market kartları ve kış yardımımız oldu ihtiyaç sahiplerine. Bu yardımlar sadece Afganistanlılara değil.”

Öte yandan bazı dernekler, yerelde bulunan esnaflarla ortaklaşa hareket ederek gıda desteğinde bulunmaktadır. Bu durumu (G19) şu şekilde ifade etmektedir:

(G19): "...Ceylanpınar'da mesela bir aşevinden ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtılıyor. Ben mahallemden derneğim adına 13 tane ihtiyaç sahibini belirledim. Yani bu 13 ihtiyaç sahibine derneğim adına yemek götürüyorum. İftar yemeği götürüyorum kendi aracımınla, kendi yakıtımla. Minnet etmiyorum elhamdulillah tabi ki. Allah rızası için, halkımız için, kendimiz için."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak göçmen bireylerin yer aldığı sivil toplum örgütleri tarafından gıda kolisi ve gıda kartı başta olmak üzere farklı formlarda gıda desteği sağlandığı gözlemlenmiştir.

➤ **Hukuki Destek**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod hukuki destek olarak ifade edilmiştir (F:9). Sivil toplum örgütleri göçmen bireylerin yasal sorunlarını çözmek için hukuki destekte bulunmaktadır.

(G11): "...Mültecilere bazen dilekçe yazıyoruz. Dilekçe istiyorlar. Mesela bir sorunda dilekçe istiyor. Adını değiştirmek ya da adres değişimi için dilekçe istiyorlar. Böyle şeyler için çok fazla kişi geliyor. Dilekçe yazıyoruz. Tercümanımız yapıyor."

(G13): "...Zaten çoğu göçmenler hukuklarını savunamaz. Savunmayı bilmiyor. Ama bizim gibi dernekler onlara yardımcı oluyor."

Öte yandan mevcut yasal hakların bireylere tanıtılması için eğitim ve seminerler düzenlenmektedir.

(G4): "...Mülteciler vardı. Onlara hukuki savunmayla beraber bayağı bir seminerler, projeler gerçekleştirdik."

Araştırma kapsamında yer alarak sivil toplum örgütü içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen görüşmelere göre; faaliyet yürüten dernekler tarafından yasal metinlerde garanti altına alınan hukuki destek verilmesi ve bireylerin bu yönde ortaya çıkan sorunlarının belirlenmesi sağlanmaktadır.

➤ **Barınma Desteği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen dernekleri tarafından sağlanan hizmetlere yönelik deneyimlere ilişkin görece olarak vurgu yapılan en düşük alt kod barınma desteği olarak ifade edilmiştir (F:5). Göçmen bireylerin erişim güçlüğü yaşadığı konular arasında barınma ihtiyacı ilk sıralarda

yer almaktadır (MUDEM, 2020: 33). Göçmen sivil toplum örgütleri doğrudan barınma ihtiyacına yönelik çalışma yürütmemekle birlikte yönlendirmelerde bulunmaktadır.

(G14): "...Mesela mülteciler yeni geliyorlar. Tabi ki onların evi yok. Ev eşyası yok. Üstüne kıyafeti yok. Biz ona kimde eşya varsa veriyoruz. Hayır, için araştırıyoruz. Ondan araç kiralama yapıyoruz. Böyle işimiz. Yani çok zor."

(G23): "...Afganlar yeni geliyor buraya. Evi yok. Eşyası yok. Hiçbir şeyi yok. Yardım ediyorlar. Yardım ediyorlar, ev buluyorlar. Onlar için de bir şey varsa veriyorlar. Yani sokakta bırakmıyorlar. Yani dışarda bırakmıyorlar."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan dernekler tarafından göçmen gruplara barınma desteği sağlandığı gözlemlenmiştir.

5.12. Uluslararası Göç Deneyimine Sahip Bireylerin Yaşadığı Sorunlara Yönelik Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda uluslararası göç deneyimi olan kişilerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimler teması altında 10 alt kod yer almıştır. Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-13'te sunulmuştur.

Tablo 13. - Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimler	<i>Kimlik/Kayıt Sorunları</i>	30
	<i>Barınma/İkametgâh Sorunları</i>	18
	<i>Dil Sorunları/Dil Bariyeri</i>	16
	<i>Sağlık Sorunları</i>	16
	<i>İstihdam Sorunları</i>	11
	<i>Eğitim Sorunları</i>	9
	<i>Ekonomik Sorunlar</i>	9
	<i>Ayrımcılığa Uğrama/Ötekileştirme</i>	5
	<i>Sosyal Güvenlik Sorunları</i>	5
	<i>Kadına Yönelik Şiddet/Erken Evlenme</i>	3
Toplam		122

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin

görüşler; kimlik/kayıt sorunları, barınma/ikametgâh sorunları, dil sorunları/dil bariyeri, sağlık sorunları, istihdam sorunları, eğitim sorunları, ekonomik sorunlar, ayrımcılığa uğrama/ötekileştirme, sosyal güvenlik sorunları, kadına yönelik şiddet/erken evlenme şeklinde ifade edilmiştir.

➤ **Kimlik/Kayıt Sorunları**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod kimlik/kayıt sorunları olarak ifade edilmiştir (F:30). Göçmen bireyler kimlik ve kayıt işlemleri noktasında çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle Suriye dışından yaşanan göçlerde bu durum yaygın olarak görülmektedir.

(G15): "...Valla çok kimliksiz var. Mesela kaçak giriyorlar. Türkiye'ye girdi mesela. Hamile oluyor. Kimliksiz nasıl doğum yapacak? Burada mesela bazen ilk kimlik İzmir'e verilmiyor. Mesela Adana'dan gelemiyorlar, öyle olmuyor yani. Kimlik sıkıntısı çok var. Kimlik çok zor. Çok zor yaşıyorlar. Bunu mesela çok yaşıyorlar. Çünkü bebek var. Hamile var, hasta var."

Kayıt ve kimlik noktasında sorun yaşayarak sivil toplum örgütlerine müracaat eden bireyler kamu kurum ve kuruluşlarına yönlendirilmektedir.

(G1): "...Temel ihtiyaç, temel ilk başta kayıt. Kayıtsızlık çok büyük bir sıkıntı zaten... Özellikle Göç İdaresi'ne kayıt olmaları için hem baskı, hem rica, hem de yönlendirmelerimizi yapıyoruz. İşte "Şu sıkıntılardan dolayı gelmiş bizim danışanımız." "Şu nedenlerden dolayı kimlik talebinde bulunuyoruz." Diyoruz."

Kayıt altına alınmayan göçmen bireyler yasal olarak sağlanan temel hak ve hizmetlere erişim noktasında farklı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu durumu (G10) şu şekilde ifade etmektedir:

(G10): "... Yeni gelenler sağlıkta yararlanamıyorlar. Kimlik biraz sıkıntı. Kimlik alması biraz zor. Çoğu zaman kimlik almayanlar var. Kaç aydır burada yaşayıp almayan, kimlik sahibi olmayanlar sağlıktan yararlanamıyor. Hatta acilden de yararlanamıyorlar."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yola çıkarak geçicilik ve belirsizlik üzerine inşa edilen yasal statü ve kayıt durumundan dolayı sivil toplum örgütlerine müracaat edildiği gözlemlenmiştir.

➤ Barınma/İkametgâh Sorunları

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod barınma/ikametgâh sorunları olarak ifade edilmiştir (F:18). Göçmen bireyler barınma ve ikametgâh konusunda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır (MUDEM, 2020: 33). Kayıtsız olarak ülke içerisinde yaşadıkları ve yeterli gelire sahip olmadıkları için göçmen bireyler ev kiralama noktasında sorun yaşamaktadırlar.

(G9): "...Kayseri Göç İdaresi kimlik vermiyor. Onlar bundan dolayı mesela ev filan kiralamıyor, kiralayamıyor. O konuda da çok zorlanıyorlar. Bize geliyorlar."

(G17): "...İşte bizim dışarıdan yeni Türkiye'ye gelenlerden ikametgâh sorunu olanlar var. Onlarla uğraşıyoruz. Onlara elimizden geldikçe yardım etmeye çalışıyoruz. Yani Göç İdaresi dışardan gelenlere zaten hemen kimlik, ikametgâh vermiyorlar. Bu dernek aracılığıyla sorunlara yardım etmeye gayret ediyoruz."

Öte yandan yerel halkın göçmen bireylere ev kiralamak istemediği gözlemlenmiştir. Bu durumu (G15) aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

(G15): "...Adres için ev sorunu çok. Yani evi kimse mültecilere vermiyor. Ev büyük sorun. Ben geliyorum ev yok mesela. Suriyeli kabul etmiyorlar böyle bir şey yani."

Ayrıca ikametgâh ilinin dışında mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan göçmen bireylerin erişim güçlüğü yaşadığı acil ihtiyaçlar arasında barınma önemli bir yer kaplamaktadır.

(G24): "...Kampları kendi kendilerine yaptılar. Yani mesela kumaş çadırlar var. Çok zor valla hocam. Mesela tuvalet yok, banyolar yok. Bazen mesela bir çadırda 10 nüfus var. Yani bazen bebek var. Bazen hasta var. Zor ama insanlar mecbur."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin barınma/ikametgâh sorunları olduğunu dile getirmiş, bu yüzden sivil toplum kuruluşlarına müracaat edildiği gözlemlenmiştir.

➤ Dil Sorunları/Dil Bariyeri

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod dil sorunları/ dil bariyeri olarak ifade edilmiştir (F:16). Göçmen bireyler dil bilmemelerinden dolayı çeşitli hizmetlere erişim noktasında sorun yaşamaktadır. Bununla birlikte ortalamada 5 yıldan fazla süredir

Türkiye’de yaşayan bireylerin dil bilme oranında ilerleme sağlandığı görülmektedir (Erdoğan, 2021: 265).

(G9): “...Dil sıkıntısından dolayı dernek kuruyorlar. Çünkü daha rahat şey yapıyorlar. Dertlerini gelip anlatıyorlar. Dedğim gibi dil sıkıntıları var. Ama burada birisi var şey yapıyor. Onların dillerini çeviriyor.”

(G11): “...Çok fazla sağlık sorunu var. Ama kimlikleri olanlarda dil bilmediği için bize geliyorlar. "Nasıl gideceğim doktora? Randevu alır mısınız? Randevu aldıktan sonra nasıl gideceğim ?" Yani o sorunlar var.”

Göçmen bireyler dil bilmemelerinden dolayı başta eğitim, istihdam ve sağlık olmak üzere çeşitli hizmetlere erişim noktasında sorun yaşamaktadır. Bu durumu (G14) şu şekilde ifade etmektedir:

(G14): “...Çünkü dili bilmiyorlar. Bir yere gidiyorlar mesela “Bana iş ver.” “Yok, sen Türkçeyi bilmiyorsun. Sana iş yok.” diyor.”

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar uluslararası göç deneyimine sahip olan bireylerin yaşadıkları sorunların başında dil sorunları/dil bariyeri geldiğini belirtmekle birlikte ortaya çıkan bu sorundan dolayı mevcut hak ve hizmetlerin erişilebilirliği noktasında dezavantajlı bir durumun ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

➤ Sağlık Sorunları

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod sağlık sorunları olarak ifade edilmiştir (F:16). Göçmen bireyler maddi zorluklar başta olmak üzere çeşitli faktörlerden dolayı temel insan haklarından biri olan sağlık hizmetlerine erişim noktasında sorun yaşamaktadır (YYD, 2020).

(G10): “...Çoğu zaman kimlik almayanlar var. Kaç aydır burada yaşayıp almayan, kimlik sahibi olmayanlar sağlıktan yararlanamıyor. Hatta acilden de yararlanamıyorlar.”

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireylerin ifadelerinden yola çıkarak, kayıt işlemlerinin yapılmaması ve maddi yetersizlik gibi nedenlerden dolayı sağlık hizmetlerine erişim noktasında sorunlar yaşandığı görülmektedir.

(G9): “...Şey yapıyorlar kendi imkânlarıyla yani hastaneye filan gidiyorlar. Hastalandıkları zaman hastaneye bile gidemiyorlar. Çünkü biliyorsunuz burada yaşam zor. Bir yabancıya yaşam zor. Bazen çalışmıyorlar. Bazen hastadırlar paraları yok yani bir muayeneye gidemiyorlar. Evet, çok zorlanıyorlar.”

(G14): "...Mesela korona aşısı gelmiş bütün dünya yapabilir. Ama mülteciler kimliksiz mülteciler yapamıyorlar."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimi olan bireylerin sıklıkla sağlık sorunu yaşadığı ancak kayıt/kimlik, ikametgâh ve maddi yetersizlik gibi nedenlerden dolayı sağlık hizmetlerinden yararlanamadığı gözlemlenmiştir. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarına sağlık sorunlarından dolayı sık sık başvuran uluslararası göç deneyimi olan bireylerin 2020 yılı başından itibaren mevcut sorunlarının derinleşerek arttığı söylenebilir.

➤ İstihdam Sorunları

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimi olan bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod istihdam sorunları olarak ifade edilmiştir (F:11).Göçmen bireylerin temel geçim kaynağı, çalıştıkları işten elde ettikleri gelir olarak görülmektedir (Erdoğan, 2021: 80). Öyle ki sivil toplum örgütüne müracaat eden bireylerin karşılaştıkları sorunların başında istihdam gelmektedir.

(G5): "...Ya şu an bu pandemide iş de yok. İş yok. Nereden çalışabilirsin? Çalışmıyorlar."

(G14): "...Sıkıntılar çok oldu. İşsiziz, parasızız her türlü. Bir ailede mesela iş olmaması işsizlik olması tabi ki o aile için de sıkıntı yapıyor."

Belirli şartlar altında çalışma yaşamı içerisinde yer alan göçmen bireylerin büyük bir kısmı kota şartı başta olmak üzere çeşitli uygulamalardan dolayı kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu durumu (G6) şu şekilde ifade etmektedir:

(G6): "...Çalışan insanlar 10 tane Türk'e bir Suriyeli seçiyorlar. Yani çoğu Suriyeli alınmıyor işe. Yani burada bir sıkıntı var."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimi olan kişilerin istihdam sorunu nedeniyle üye oldukları derneğe başvuruda bulundukları gözlemlenmiştir. Nitekim büyük bir çoğunluğu kayıt dışı olarak istihdam içerisinde yer alan bireylerin uzun süreli, düşük ücretle ve güvencesiz olarak çalışma yaşamı içerisinde yer aldığı söylenebilir.

➤ Eğitim Sorunları

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod eğitim sorunları olarak ifade edilmiştir (F:9). Göçmen bireyler başta dil bariyeri ve kimlik kaydının bulunmaması gibi nedenlerden dolayı eğitim hizmetlerine erişim noktasında sorun yaşamaktadır (MUDEM, 2020: 33). Bu durum görüşme gerçekleştirilen bireyler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

(G11): "...Hiçbir şekilde eğitim alamıyor çocuklar, okula gidemiyor. Öyle yani şu anda Göç idaresi hiçbir şekilde kimlik vermiyor. Kimlikler kapanmış."

(G18): "...Kimlik yok ya da kimlik var başka bir vilayette. Çocuk mesela okula gidemiyor bu yüzden."

Öte yandan özellikle salgın dönemiyle birlikte uzaktan eğitim sürecinin başlaması ve göçmen ailelerin hane gelirlerinin azalması çocukların ev içi emek başta olmak üzere çalışma yaşamı içerisinde yer almasını zorunlu hale getirmiştir (Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, 2021: 4).

(G24): "...Yani hocam belki 400 öğrenci hiç okula gitmedi. Yavaş yavaş mesela yarın bunlar nasıl yaşayacak? Zor yani. Hocam mesela şimdi sistem çıkarılmış belki 100 çocuktan çok çöp topluyor. Yani yarın bunlar nasıl bu şekilde olacak? Zor yani valla."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar özellikle kimlik/kayıt işlemlerinden dolayı aileleriyle göç etmek zorunda kalan çocukların eğitim noktasında sorun yaşadığını belirtmişlerdir.

➤ Ekonomik Sorunlar

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod ekonomik sorunlar şeklinde ifade edilmiştir (F:9). Temel geçim kaynakları çalışma yaşamında elde ettikleri gelir üzerinden oluşan göçmen bireyler ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadır.

(G11): "... Yardıma ihtiyaçları var ekonomi olarak. Çocuklar çalışıyor genelde. Çocuk çalıştırma da oluyor."

Öte yandan salgın dönemiyle birlikte göçmen bireylerin karşılaştığı mevcut ekonomik sorunlar derinleşerek artış göstermiştir. Bu durumu (G15) aşağıdaki gibi açıklamıştır.

(G15): "...Valla sorun var. Birincisi maddi sorun var. Yani zaten korona döneminde insanlar mahvoldu. Maddi durum birinci."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar uluslararası göç deneyimi olan bireylerin maddi anlamda sorun yaşadığını ve bu yüzden sivil toplum kuruluşlarına müracaat ettiklerini belirtmişlerdir.

➤ **Ayrımcılığa Uğrama/Ötekileştirme**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod ayrımcılığa uğrama/ötekileştirme olarak ifade edilmiştir (F:5). Özellikle Arap Baharının etkisiyle ortaya çıkan kitlesel göç hareketinin ardından yerinden edilen bireyler ülke içerisinde nefret söylemi ve ayrımcı tutumlarla karşılaşmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda yapılan araştırmalara göre ayrımcı tutumların azalma eğiliminde olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 266). Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

(G24): "...Bir yere gittik. "Yabancılar geldi de Türkçe konuştu bak." dedi. "Bayağı olduk buraya geldik." dedim "Ya siz ne gıcık insansınız. Gelmişsiniz bizim ülkemize işimizi almışsınız. Ekmeğimizi aldınız. A*ına koyduğum dilimizi de aldınız. Ne biçim insansınız?" dedi."

(G7): "...Bizden korkuyorlar. Sanki biz Araplar yiyoruz."

Kendini ülke içerisinde kaybolmuş olarak hissettiğini belirten (G6) karşılaştığı ayrımcılığı şu şekilde ifade etmektedir:

(G6): "...Ama biz Suriyeliler olarak kaybolmuş gibiyiz. Ne ülkemize dönebiliriz ne, Avrupa'ya çıkabiliriz. Burada ne olursa "Suriyeliler şöyle yaptı şöyle oldu." diyorlar. Yer önemli değil yeter ki ayaklarımıza kalkabilsek."

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen katılımcılar uluslararası göç deneyimine sahip olan bireylerin ayrımcı tutuma maruz kaldığını ve ötekileştirildiğini dile getirmişlerdir.

➤ **Sosyal Güvenlik Sorunları**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod sosyal güvenlik sorunları olarak ifade

edilmiştir (F:5). Göçmen bireyler genel itibariyle kayıt dışı istihdam edildiğinden dolayı sosyal güvenlik kayıtları bulunmamaktadır (Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, 2020). Bu durumu (G9) şu şekilde ifade etmektedir:

(G9): "...Evleri soğuk, çok soğuktu ya da mesela kimlikleri yok, sigortaları yok. En çok zorlandıkları şey sigorta."

Kayıt dışı olarak çalışma yaşamı içerisinde yer alan bireyler daha az maaşla daha fazla çalıştırılmaktadır. Öte yandan yaygın olarak maaşı ödenmeyen göçmen işçiler de bulunmaktadır.

(G14): "...Mesela bizim sigortalar kesilmiş. Ücretler fazla oldu. Çoğu kişi ücret yatıramıyor."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin istihdam sorunu ve beraberinde sosyal güvenlik sorunu yaşadığı gözlemlenmiştir. Sosyal güvenlik haklarından yararlanamayan bireylerin yaşadığı sosyal sorunların derinleşerek arttığı söylenebilir.

➤ **Kadına Yönelik Şiddet/Erken Evlenme**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadığı sorunlara yönelik deneyimlere ilişkin görece vurgu yapılan en düşük alt kod kadına yönelik şiddet/erken evlenme olarak ifade edilmiştir (F:3). Göç etmiş bireylerin büyük bir çoğunluğunu oluşturan kadınlar, göçmen erkeklerden farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Hanbay Çakır ve Karabacak, 2018: 5). Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen (G14) salgın dönemiyle birlikte artış gösteren şiddet vakalarını şu şekilde ifade etmiştir:

(G14): "...Sıkıntılar çok oldu. İşsiziz, parasızız her türlü. Bir ailede mesela iş olmaması işsizlik olması tabi ki o aile için de sıkıntı yapıyor. O sıkıntı nedeniyle hatta boşanmamız var. Dövme, dövüşmek her türlü oluyor. Koronadan sonra hep şiddet fazla oldu."

Öte yandan kimi zaman gelenek ya da kültür olarak görülen erken yaşta evlenme karşılaşılan sosyal sorunlar içerisinde yer almaktadır.

(G24): "... En büyük tehlike mesela şimdi erken evlenmedir. Yani mesela 15 yaşında evlenen var. Mesela hala bu çocuk, çocuk. Yani nasihat lazım. Yani mesela 10 senedir bunlar burada. Medeniyetten bu adamlar çok uzaktır."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda uluslararası göç deneyimine sahip kadınların özellikle salgın dönemiyle birlikte şiddete maruz kaldığı ve çocukların erken yaşta evlendirildiği ifade edilmiştir.

5.13. Göçmen Derneklerine Üye Olma Koşullarına İlişkin Deneyimler

Sivil toplum içerisinde yer alan bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimler teması altında 9 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimler teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo-14'te sunulmuştur.

Tablo 14. - Göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimler teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimler	<i>Kimlik</i>	22
	<i>İkametgâh</i>	14
	<i>Dil Şartı</i>	7
	<i>Aidat Ödemesi</i>	7
	<i>Sicil Kaydı Geçmişi</i>	7
	<i>Dernek Çalışma Deneyimi</i>	5
	<i>Özgeçmiş/CV</i>	4
	<i>İletişim Bilgisi</i>	2
	<i>Aktif Üye Olma</i>	2
Toplam		70

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından göçmen derneklerine üye olma koşullarına ilişkin deneyimlere ilişkin görüşler; kimlik, ikametgâh, dil şartı, aidat ödemesi, sicil kaydı geçmişi, tecrübe, özgeçmiş/CV, iletişim bilgisi ve aktif üye olma şeklinde ifade edilmiştir.

➤ **Kimlik**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod kimlik olarak ifade edilmiştir (F:22). 2011 yılında başlayarak kitlesel göç hareketine dönüşen Suriye göçünün ardından 2011-2013 yılları arasında göç eden bireyler sınır bölgelerde yer alan kamplara yerleştirilmişlerdir (Erdoğan, 2021: 51). 2013 yılından itibaren ülke içerisinde ikamet etmeleri yasal hale gelen bireylere sivil toplum kuruluşu oluşturabilme ve üye olma izinleri verilmiştir. Bugün itibariyle TC

kimlik numarası ve ikametgâh iznine sahip olan tüm göçmen gruplar sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alabilmektedir.

(G26): "...Tabi belli şartlar var. İç tüzükte olan şeyler bunlar. Belirli bir yaşta olması, oturum izni olmalı, TC veya geçici koruma numarası olması gerekiyor. Pasaport veya kaçak biri üye olamaz."

Öte yandan sivil toplum kuruluşu içerisinde yer almak isteyen bireylerin 18 yaşından büyük olması gerekmektedir (Resmi Gazete, 2004; 2001). Bu durumu (G21) aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

(G21): "...Kişilerin T.C vatandaşı olması ya da oturma izinlerinin bulunması, sabıka kaydının olmaması, 18 yaşını doldurmuş olması, derneğin yapısına ve faaliyetlerine uyum sağlaması gibi koşullarımız var."

Yasal olarak dernek üyesi olmak için zorunlu şartların yanı sıra özel şartları bulunan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır.

(G22): "...Şöyle kimlik gerekiyor çünkü kaydımızı yapıyorlar. Dediğim gibi okuma yazma bir de başka bir dil varsa alıyorlar."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için kimlik sahibi olması gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ İkametgâh

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod ikametgâh olarak ifade edilmiştir (F:14). Herhangi bir göçmen sivil toplum kuruluşuna üye olmak için bireylerin ikamet iznine sahip olması gerekmektedir.

(G10): "Adresi lazım. İsim soyadı ve onu kendi dilekçesiyle alıyoruz. O dilekçe veriyor. Dilekçesiyle kaydını yapıyoruz."

Türk vatandaşı olmayan bireylerin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olması için sürekli ikametgâha sahip olması gerekmektedir.

(G13): "...Türk vatandaşı olması gerekiyor veya sürekli bir ikameti gerekiyor. 7-10 kişi arası lazım."

(G23): "...İkametgâh istedi, TC istedi, bir de sabıka kaydı istedi, bir de bazı şeylerde kan grubu istedi."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için ikametgâh sahibi olması gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ Dil Şartı

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod dil şartı olarak ifade edilmiştir (F:7). Yasal olarak dernek üyesi olmak için zorunlu koşulların yanı sıra özel koşulları bulunan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Bu koşulların başında dil şartı gelmektedir.

(G2): "...Türkçe, İngilizce bilmesi lazım."

(G22): "...Okuma yazma ve başka bir dil oluyorsa alıyorlar. İlk gittiğinde bir hafta beni tecrübe gibi bir şey yaptım. Yani bu işi yapabilirsen hemen alıyorlar."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için dil şartını sağlaması gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ Aidat Ödemesi

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod aidat şeklinde ifade edilmiştir (F:7). Nitekim göçmen bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri cüzi miktarda aidat ücreti belirlemektedir.

(G12): "...İçinden geldiği kadar yani versin vermesin ona ait. Yani ona anlatmak zorundayız biz. "Kardeşim şimdi burada bu derneği kurduk. Bu lamba şey olabilir. Bu olabilir, o olabilir. Yani en azından biz burada 3,4 saat, 5 saat çalışıyoruz. Çay aldık bir kahve aldık. Bir şey aldık. Ya bir misafir geldi ona bir çay verdik. Ona sen bir lira, 10 lira o sana ait ver." Mecbur evet. Onların masrafı öyle karşılanıyor. Yani fatura olarak. Elektrik doğal gaz, su bunlar faturalı."

(G20): "...Şu an üye olmak isteyen herkese kapımız açık. Üye olunabilir. Kimseden de aidat istemiyoruz hocam. Cüzi bir miktar istiyoruz."

Yönetim kurulu üyeleri tarafından belirlenen aidat ücretlerinin ödemesi zorunlu tutulmamaktadır.

(G17): "...Biz bir kimlik fotokopisi T.C. numarasını alıyoruz. Aidat da 5 lira veriyorsunuz üye oluyorsunuz."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için yönetim kurulu tarafından belirlenen aidat miktarını ödemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ **Sicil Kaydı Geçmişi**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod sicil kaydı geçmişi olarak ifade edilmiştir (F:7). Sivil toplum kuruluşlarına üye olmak için başvuru yapan bireylerin sicil kaydı geçmişi bulunmamalıdır.

(G1): "...Aynen kimlik sahibi olsun işte mesela sicil kaydına bakıyoruz. Temizse sıkıntı yok bizim için."

(G19): "...Sabıka kaydına tabi ki özellikle bakıyoruz."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için sicil kaydı geçmişine göre uygun olması gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ **Dernek Çalışma Deneyimi**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod dernek çalışma deneyimi olarak ifade edilmiştir (F:5). Bazı göçmen sivil toplum kuruluşları üyelik şartı olarak çalışma tecrübesini dikkate almaktadır.

(G2): "...Türkçe, İngilizce bilmesi lazım. Ve faaliyetleri açısından daha önce çalışmış. Mesela bizim bir yönetim kurulunda bayan var. On sene UNHCR'la çalışmış Afganistan da. Ve farklı yerlerde çalışmış."

Öte yandan, özel olarak istenen dernek çalışma deneyimi tüm sivil toplum örgütleri tarafından aktif olarak uygulanmamaktadır.

(G1): "...Herhangi bir suça karışmamışsa, işte kimlik sahibiyse özellikle daha önce başka kurumlarda şeyi varsa, tecrübesi varsa bizim için daha şeydir önceliklidir."

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için dernek çalışma deneyimine sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ **Özgeçmiş/CV**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod özgeçmiş/CV olarak ifade edilmiştir (F:4). Bazı göçmen sivil toplum örgütleri üyelik başvurusunda bulunan kişilerden özgeçmiş/CV istemektedir.

(G11): “...İlk olarak ben gönüllü olarak şey yaptım. Bana cv istediler. Cv mi incelediler bir hafta sonra haber ettiler; seninle görüşelim.”

Özgeçmişine göre değerlendirilen bireylerin eğitim durumları üyelik sürecinde etkili olmaktadır. Bu durumu (G2) şu şekilde belirtmektedir:

(G2): “...Gönüllülerimizden ilk başta CV sini topluyoruz. CV’inde daha böyle eğitilmiş insanlar daha şey olursa daha iyi olur.”

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için özgeçmiş/CV göndermesi gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ **İletişim Bilgisi**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin görece olarak vurgu yapılan en düşük alt kodlardan biri iletişim bilgisi olarak ifade edilmiştir (F:2). Üyelik başvuru yapan göçmen bireylerden bazı sivil toplum örgütleri iletişim bilgisi istemektedir. Bu durumu (G3) aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

(G3): “...İkamet getirmesi gerekir burada. Adres çok önemlidir. Telefon numarası başka şey çok önemli değil.”

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için iletişim bilgisi paylaşması gerektiğini belirtmişlerdir.

➤ **Aktif Üye Olma**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerine üye olma koşullarına yönelik deneyimlere ilişkin görece olarak vurgu yapılan en düşük alt kodlardan bir diğeri ise aktif üye olma olarak ifade

edilmiştir (F:2). Bazı göçmen sivil toplum örgütleri aktif olarak her üyesinin dernek içerisinde gerçekleştirilen çalışmalara katılım göstermesini istemektedir. Katılım göstermeme durumunda bireylerin üyelikleri iptal edilmektedir.

(G22): “...Eğer gelmezler 2 ay gelmedi mesela kaydı iptal ediyor. Öncelikle soruyorlar; “Gelebilecek misiniz, gelmeyecek misiniz?” Hani onlar bize çok baskı yapmıyorlar. Müsaitsen gidersin, değilsen gitmezsin. Ama uzun bir süre gitmediysen sana soru sorarlar. Gitmezsen kaydını iptal ederler.”

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen bireyler, uluslararası göç deneyimine sahip kişilerin sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alması için aktif olarak katılım göstermesi gerektiğini belirtmişlerdir.

5.14. Göçmen Derneklerinin Ortak Çalışma Deneyimleri

Sivil toplum içerisinde yer alan bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen derneklerinin ortak çalışmasına yönelik deneyimler teması altında 2 alt kod yer almıştır. Göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimleri teması ile ilgili ortaya çıkan kodlar Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 15. - Göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimleri teması ve alt kodlar

Kategori	Kodlar	F
Göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimleri	<i>Ulusal Ölçekli Kuruluşlarla İşbirliği</i>	118
	<i>Uluslararası Ölçekli Kuruluşlarla İşbirliği</i>	37
Toplam		155

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimlerine ilişkin görüşler; ulusal ölçekli kuruluşlarla işbirliği ve uluslararası ölçekli kuruluşlarla işbirliği şeklinde ifade edilmiştir.

➤ **Ulusal Ölçekli Kuruluşlarla İşbirliği**

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimlerine ilişkin en çok vurgu yapılan alt kod ulusal ölçekli kuruluşlarla işbirliği olarak ifade edilmiştir (F:118). Sivil toplum örgütlerinin maddi kaynaklara erişimleri noktasında çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır (İçduygu, vd., 2011). Nitekim çalışmalarını ulusal ve uluslararası fonlar

ile finanse eden kuruluşlar kimi zaman ise ortak etkinlikler düzenlemektedir (Yanardağ, 2017: 84). Bu durumu (G10) şu şekilde ifade etmektedir:

(G10): "...Çok iyi biz bütün devlet kurumlarıyla idareleriyle hepsiyle beraber çalışıyoruz diyelim. Herkesle görüşüyoruz. Valiliden, göç idaresi, milli eğitim müdürlüğü, belediye başkanlığı, hayır evi, sosyal politika, aile politika müdürlüğü, yani bütün kurumlarla iletişimdayız."

Göçmen sivil toplum örgütleri yerel yönetimler başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarıyla irtibat halindedir. Nitekim göç üzerine yapılan çalışmalar gelen itibariyle işbirliği içerisinde yürütülmektedir.

(G11): "...Bu çalışmalarımız şu an Kayseri belediyesiyle beraber, Göç İdaresi beraber, Ulusal Göç örgütüyle beraber, Mavi Hilal derneğiyle bir de Birleşmiş Milletlerle beraber çalışıyoruz."

Öte yandan kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra göçmen sivil toplum kuruluşlarına destek veren çeşitli dernek ve vakıflar da bulunmaktadır. Bu durumu görüşme gerçekleştirilen bireyler şu şekilde ifade etmektedir:

(G2): "...Kayseri Kızılay Toplum Merkezi, Mavi Hilal bunlarla beraber çeşitli projelerimiz olmuştur."

(G9): "...Mesela kaç sene önce hatta şeyimiz vardı. Bir salça etkinliğimiz vardı İHH'yla. İHH birkaç onların temsilcileri geldi. Bizden birkaç tane gönüllüleri gelmişti. Uyum şeyi amacıyla yani Türkler Fars şeyler İranlılar, Afganlılar beraber mesela salça yaptık. O zaman belediye şeyle ortak bir etkinliği idi."

Göçmen derneklerine ulusal düzeyde faaliyet yürüten kurum ve kuruluşlar tarafından destek verilmesinin yanı sıra yerel halk tarafından da destek verildiği görülmektedir.

(G10): "...Aynen bizim burada bir grubumuz var bir tane faaliyet grubu diyorlar. Çok yardımcı oluyorlar. Bunlarla çalışıyoruz. Başka, başka Beşir Derneği diye bir derneğimiz var. İHH var. Bir de yardım severler derneği var. Bu şekilde yani onlarda destek veriyor. Çok basit halk içinde Türk halkı içinde yardım sever gruplarımız var. Onlar çok destek çıkıyor."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda göçmen sivil toplum örgütlerinin başta kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve diğer sivil toplum örgütleriyle iletişim halinde olduğu, işbirliği içerisinde çalışma gerçekleştirdiği ve yönlendirmeler yapıldığı gözlemlenmiştir. Öyle ki göçmen sivil toplum örgütlerinin başta Göç İdaresi olmak üzere belediyeler ve valiliklerin yanı sıra Kızılay, MUDEM ve SGDD gibi sivil toplum örgütleri ile irtibat halinde olduğu ortaya çıkmıştır.

➤ Uluslararası Ölçekli Kuruluşlarla İşbirliği

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen gruplarla yapılan görüşmeler sonucunda göçmen derneklerinin ortak çalışma deneyimlerine ilişkin vurgu yapılan bir diğer alt kod uluslararası ölçekli kuruluşlarla işbirliği olarak ifade edilmiştir (F:37). Uluslararası ölçekte faaliyet yürüten kuruluşlar göçmen derneklerine çeşitli konularda destek vermektedir. Bu durumu görüşme gerçekleştirilen dernek üyeleri şu şekilde ifade etmiştir:

(G1): "...Tabi ki bizim 2018 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'yle projelerimiz oluyor. Özellikle tercüman desteğinde bize yardımcı oluyorlar. Ve onun dışında işte daha önce İsviçre büyükelçilikle birlikte çalıştık. Başka sivil düşün AB programıyla projelerimiz oldu."

(G15): "...Birleşmiş Milletler maaşlı öğretmen veriyordu. Kırtasiye de veriyordu. Mesela o da varmış zaten çoktan kapatmış. Farah'da var. O da veriyor. Afgan'da var o da veriyor, o az veriyor ama. Şimdiki KEDV de var."

Sağlanan destek hizmetleri eğitim ve maddi kökenli olmak üzere aynı yardımlar şeklinde de gerçekleştirilmektedir.

(G12): "...Geçen senelerde böyle bir elektrik masrafı yoktu en azından. Yani kömür soba vardı. Şimdi böyle destek oluyorlar. Elektriği ödüyorlar. Doğal gazını ödüyorlar. Başka içindeki eşyaları yani hepsini onlar aldılar. Evet, evet bunların hepsi Birleşmiş Milletler tarafından sağlandı."

(G2): "...Biz STK'yla çalışıyorduk daha önceki projelerimizde. O da UNCHR'nın bir şeyi dalı. Ama şimdi, şimdi yeni şeyimiz CHZ diye bir Alman şeyi var kurumu. Onunla yeni projelerimizi başladık."

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan bireylerle yapılan görüşmeler doğrultusunda göçmen sivil toplum örgütlerinin uluslararası kuruluşlarla iletişim halinde olduğu ve belirli aralıklarla ortaklaşa uygulama ve faaliyetlerde yer aldığı gözlemlenmiştir. Öte yandan göçmen sivil toplum örgütlerinin uluslararası kuruluşlarla birlikte gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler doğrultusunda fon desteğinden yararlandığı bilgisine ulaşılmıştır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında uluslararası göç deneyimine sahip ve sivil toplum kuruluşu içerisinde yer alan bireylerin deneyimleri incelenmiştir. Alanda yapılan diğer çalışmaların aksine bireylerin sivil toplum deneyimleri nitel araştırma yöntemi kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve analiz edilmiştir.

6.1. Sonuç

Çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin demografik özellikleri değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bir kısmının derneğin kurulum aşamasında yer alan üyeler ile aynı menşe ülkeden göç ettikleri, 15-64 yaş grubunu kapsayan aktif nüfus içerisinde yer aldıkları, evli ve üniversite mezunu oldukları, kurulumundan itibaren sivil toplum içerisinde yer aldıkları tespit edilmiştir.

Bireylerin sivil toplum deneyimlerine ilişkin gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda sivil toplum kuruluşu içerisindeki haberleşme ve duyuruların sosyal medya ve çevrimiçi uygulamalar, toplantılar ve görsel materyallerle sağlandığı ifade edilmiştir. Çalışma kapsamında yer alan katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak üyesi oldukları sivil toplum kuruluşlarının tüm özel gereksinimli gruplara yönelik çalışmalar yürüttüğü ortaya çıkmakla birlikte ağırlıklı olarak çocuklar, kadınlar, engel sahibi bireyler, gençler ve yaşlıların ön planda olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından yerel halkın göçmen derneklerine ilişkin bakış açıları değişkenlik göstermekle birlikte olumsuz tutumun görece olarak ağır bastığı ifade edilmiştir. Öyle ki etnik farklılık gözetmeksizin göçmenler tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri negatif yönlü bakış açısına maruz kalmakla birlikte, göçmen derneklerine yönelik kurum içi bakış açısı incelendiğinde farklı hizmetlerden yararlanmasına karşın STK içerisinde yer alan bireyler tarafından olumsuz bir tutumun ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yola çıkarak göçmen gruplar tarafından oluşturulan derneklerin kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere sürecin tüm aktörleriyle bağlantı kurarak toplumsal yaşam içerisinde aktif bir şekilde yer almasının sonucunda

görünürlük kazandığı ve bireyleri temsil ettiği gözlemlenmiştir. Öte yandan faaliyet gösterdikleri çalışma alanları ve bölgelerinden bağımsız olarak göçmen derneklerinin maddi anlamda güçlük yaşadığı ve büyük bir kısmının kamu kurum ve kuruluşlarından herhangi bir maddi destek almadığı ortaya çıkmıştır. Öyle ki çalışma kapsamında yer alan göçmen sivil toplum örgütlerinin esas bütçeleri yine dernek içerisinde yer alan bireylerin katkılarından oluşmaktadır.

Bireylerin sivil toplum deneyimlerine ilişkin gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda başta kimlik ve ikametgâh olmak üzere sağlık, barınma, istihdam ve eğitim, ekonomik durum, sosyal güvence gibi alanlarda sorunların yaşandığı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sorunlar doğrultusunda alanda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları tarafından danışmanlık ve yönlendirme, eğitim ve kurs, sağlık, sosyal uyum, gıda, barınma ve nakit desteği gibi hizmetlerin sağlandığı gözlemlenmiştir. Öte yandan salgın döneminde faaliyetlerin durdurulmasının yanı sıra kişisel hijyen, eğitim ve danışmanlık ve yönlendirme desteğinin verildiği belirtilmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan uluslararası göç deneyimine sahip sivil toplum kuruluşu üyelerinin ifadelerinden yola çıkarak göçmen bireyler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerine üye olma koşullarının kimlik, ikametgâh, dil şartı, aidat ödemesi, sicil kaydı geçmişi, çalışma deneyimi, özgeçmiş, iletişim bilgisi ve aktif üye olma şartlarına göre gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcılar tarafından sivil toplum örgütlerine katılım motivasyonunun birliktelik ve ortak hareket etme isteği, yardım etme isteği ve maneviyat olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılan uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından maddi destek başta olmak üzere yasal statü, kimlik ve kayıt, hizmet talebi ve sürece dâhil olma gibi istekler/talepler dile getirilmiştir. Bununla birlikte katılımcılar üyesi oldukları sivil toplum kuruluşları tarafından ilerleyen dönemlerde kültürel ve sosyal etkinlikler, eğitim ve kurs desteği, ayni ve nakdi destekler ve kadınlara yönelik çalışmaların oluşturulacağını ifade etmişlerdir.

Sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan göçmen bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda göçmen sivil toplum örgütlerinin başta kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve diğer sivil toplum örgütleriyle iletişim halinde olduğu, işbirliği içerisinde çalışma gerçekleştirdiği ve yönlendirmeler yapıldığı gözlemlenmiştir. Öyle ki göçmen sivil

toplum örgütlerinin başta Göç İdaresi olmak üzere belediyeler ve valiliklerin yanı sıra Kızılay, MUDEM ve SGDD gibi sivil toplum örgütleri ile irtibat halinde olduğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan yapılan görüşmeler doğrultusunda uluslararası kuruluşlarla iletişim halinde olduğu ve belirli aralıklarla ortaklaşa uygulama ve faaliyetlerde yer aldığı gözlemlenen göçmen sivil toplum örgütleri uluslararası kuruluşlarla birlikte gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler doğrultusunda fon desteğinden yararlanmaktadır.

Araştırma kapsamında ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin yaşadıkların zorlukları özetleyen, ihtiyaçları ortaya çıkaran ve çözüm önerilerini beraberinde getiren bir model oluşturulmuştur. Modelde yer alan alt başlıklar, bölümler ve çıkarımlar görüşme gerçekleştirilen ve sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin dile getirdikleri deneyimlere dayanmaktadır.

6.2. Model Önerisi

Bu araştırma; uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin sivil toplum deneyimlerini inceleyerek, kuruluşların çalışma alanlarını, güçlüklerini, kolaylıklarını, ihtiyaçlarını bütüncül bir bakış açısıyla ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemi kullanılarak bireylerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve analiz edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde uluslararası göç deneyimi olan bireylerin sivil topluma katılım sürecini ve deneyimlerini etkileyen faktörler temalandırılıp, katılımcıların görüşleri dikkate alınarak çözüm öneren bir model ortaya çıkarmaya çalışılmıştır.

➤ Modelin Amacı ve Yapısı

23 gönüllü, 7 başkan ve 2 gönüllü olmak üzere 32 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmecilerin yer aldığı çalışmada oluşturulan modelin temel yapısı Hupcey'in 1998 yılında yapmış olduğu çalışmaya dayanmaktadır. Uluslararası göç deneyimi olan bireylerin STK deneyimleri üzerine ilerleyen çalışma kapsamında oluşturulan model sivil topluma olan katılımı etkileyen faktörler ve entegre model tarafından yürütülen ve çözüm bulma amacıyla oluşturulan çıktılardan meydana gelmiştir.

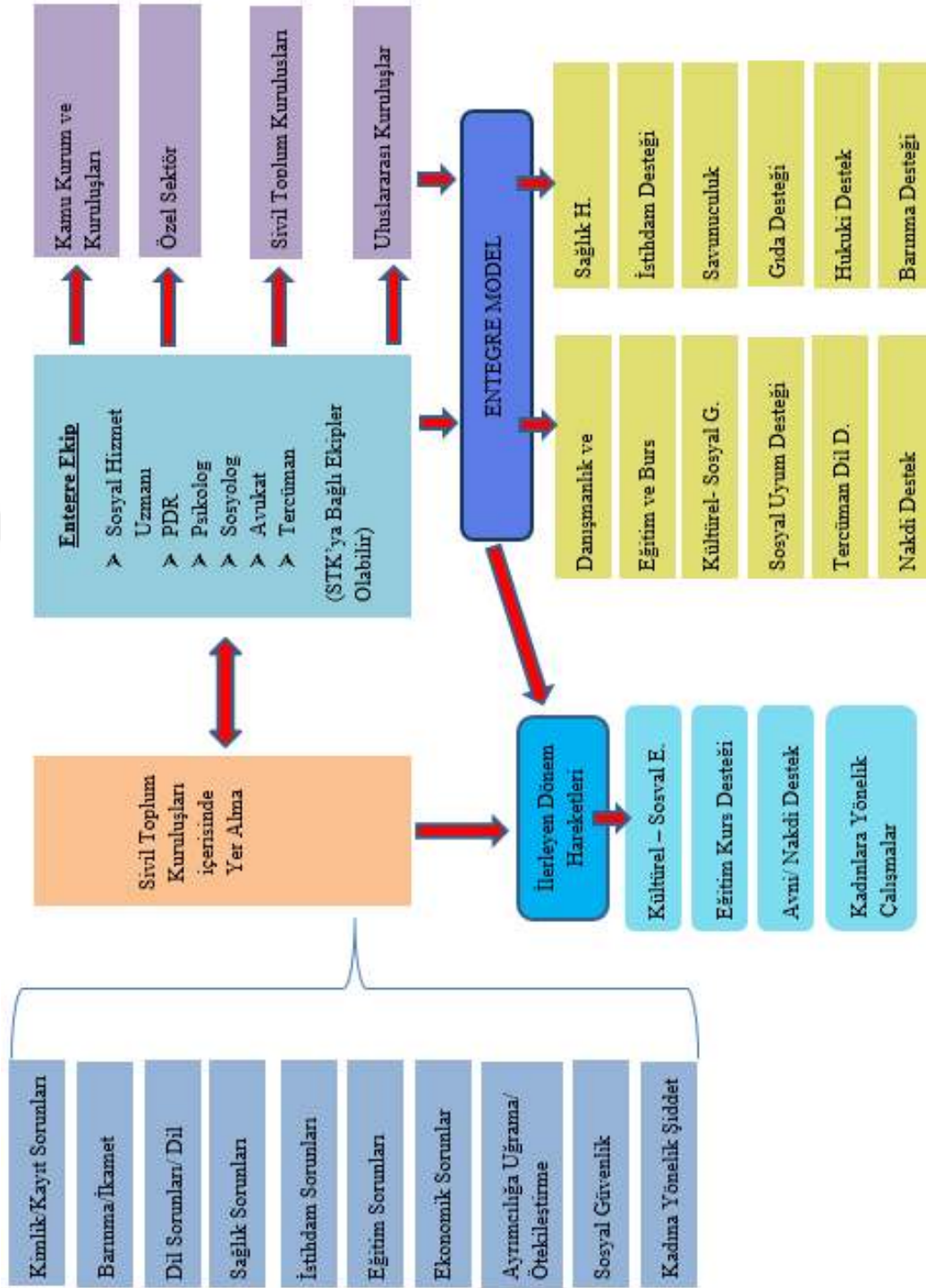
Önerilen model içerisinde uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin STK katılımını etkileyen faktörler araştırmaya katılan bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguların analizi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle STK içerisinde yer alma durumunu etkileyen faktörler kimlik/kayıt sorunları, barınma/ikametgâh sorunları, dil sorunları/dil bariyeri, sağlık sorunları, istihdam sorunları, eğitim sorunları, ekonomik sorunlar, ayrımcılığa uğrama/ötekileştirme, sosyal güvenlik sorunları, kadına yönelik şiddet/erken evlenme şeklinde ele alınmıştır.

Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulan ve model içerisinde yer alan çözüm önerileri aynı zamanda bireylerin yer aldığı STK'lar tarafından çoğunlukla uygulanmakta ya da uygulanması planlanmaktadır. Nitekim model yapısı itibarıyla STK katılımını etkileyen faktörleri belirlemenin yanı sıra mevcut dezavantajlı durumu azaltacak önerileri içermektedir.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden yola çıkarak oluşturulan “Türkiye’deki Göçmen Grupların Sivil Toplum Deneyimleri Modeli’nin” amaçları:

- Uluslararası göç deneyimi olan bireylerin sivil topluma olan katılımı etkileyen faktörleri ortaya çıkarmak,
- Farklı STK'lara üye olan bireylerin ortak ve farklılık gösteren ihtiyaçlarını belirleyerek ele almak,
- Ele alınan sosyal sorunların ve ihtiyaçların çözümüne ilişkin ortaya çıkarılacak multidisipliner çalışmaları planlamak,
- Ortaya çıkarılan mevcut sosyal sorunlara “göç ve sosyal hizmet” açısından değerlendirmek,
- Alan yazında yer alan yaklaşım, kuram ve uygulamalara katkı sağlamak şeklinde özetlenebilir.

Aşağıda yer alan ve amaçları belirlenen “Türkiye’deki Göçmen Grupların Sivil Toplum Deneyimleri Modeli” isimli görsel bireylerin yaşamış oldukları sosyal sorunları azaltmak için oluşturulan çözüm önerilerini özetlemektedir (Şekil-4).

Şekil 4. Türkiye'deki Göçmen Grupların Sivil Toplum Deneyimleri Modeli

➤ **Uluslararası Göç Deneyimi Olan Bireylerin Sivil Toplum İçerisinde Yer Almasını Etkileyen Faktörler**

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılan bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguların analizi sonucunda uluslararası göç deneyimi olan bireylerin STK katılımını etkileyen faktörler tasnif edilerek açıklanacaktır. Oluşturulan bu faktörler doğrultusunda çözüm önerileri sunulacaktır.

Araştırma süreci boyunca çeşitli demografik özelliklere sahip sivil toplum kuruluşları içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerle gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkarak oluşturulan ve entegre model tarafından uygulanan farklı destek çalışmaları belirli sıklık, süre ve yoğunluklarla yürütülmekle birlikte tam anlamıyla sağlanmayan durumlar gözlemlenmiştir.

Bireylerin sivil toplum deneyimlerine ilişkin gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda; geçicilik ve belirsizlik üzerine inşa edilen göç sürecinden dolayı kimlik ve kayıt sorunları yaşandığı, maddi yetersizlik ve yasal kısıtlılık nedeniyle barınma ve ikametgâh sorunlarının ortaya çıktığı, dil bariyerinden ve yasal düzenlemelerden dolayı sağlık, sosyal güvenlik ve istihdam sorunlarının yaşandığı, özellikle salgın dönemiyle birlikte derinleşerek artan sorunlarla birlikte eğitime erişim noktasında ilerleme sağlanmadığı, toplum tarafından bireylere yönelik ayrımcılık ve ötekileştirmenin yaygın hale geldiği, cinsiyete bağlı olarak kadına yönelik şiddet ve erken evlenme durumlarının yaygınlaştığı ve bu yüzden alanda çalışma yürüten sivil toplum örgütlerine katılım sağlandığı gözlemlenmiştir.

➤ **Çözüm Önerileri**

Model içerisinde yer alan uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin STK katılımını etkileyen faktörler dikkate alındığında başta sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı olmak üzere avukat, PDR uzmanı, psikolog, sosyolog ve tercüman gibi alanda aktif şekilde çalışma yürüten meslek grupları Şekil-4 içerisinde yer almaktadır.

Bireylerin sivil toplum deneyimlerine ilişkin gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda belirlenen sosyal sorunlar ve ihtiyaçlara yönelik hak ve hizmetler, başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşların işbirliği ile yürütülmesi gerekli görülmektedir. Öyle ki mevcut koşullar altında ortaklaşa

yürütülen uygulama ve faaliyetler olmasına rağmen dar kapsamlı olmakla birlikte gelişime açık bir yapıya sahiptir.

Görüşmelerden yola çıkarak, farklı ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen çeşitli hizmet ve uygulamalar olmasına rağmen tüm sivil toplum kuruluşları tarafından tüm hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülemediği gözlemlenmiştir. Bu noktadan hareketle uluslararası göç deneyimi olan bireyler tarafından oluşturulan kuruluşların sürece dahil edilmesi ile birlikte yeniden düzenleme yapılabilir ve bu doğrultuda ilerleme sağlanabilir. Kısa süreli, geçici ve dönemsel olarak yürütülen çalışmalar göçmen sivil toplum kuruluşlarının katılım göstermesiyle sürdürülebilir ve uzun dönemli olarak gerçekleştirilebilir. Öte yandan kamu kurumları ve bireyler arasında köprü görevi gören göçmen sivil toplum örgütlerinin mevcut çalışmaları desteklenerek yerel düzeyde uygulamaların genişlemesi sağlanabilir. Nitekim özellikle maddi desteğe ihtiyaç duyduğu ortaya çıkan kuruluşların talepleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri hizmetlerden yola çıkarak ayni ve nakdi destek sağlanabilir.

Alanda yapılan çeşitli çalışmaların temelinde geçmiş anımanın, bugünü yönetmenin ve geleceği planlamanın anahtarı olarak görülen istatistikler doğrultusunda mevcut ihtiyaç ve sosyal sorunlar analiz edilerek göç sürecinin boyutları belirlenmeli ve öngörülerde bulunulmalıdır.

Uluslararası göç deneyimine sahip bireylerin farklı yasal metinler tarafından garanti altına alınmasına rağmen gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda başta sağlık, eğitim ve istihdam olmak üzere çeşitli alanlarda sorun yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu noktadan hareketle sağlanması gereken sosyal yardım ve sosyal hizmet destekleri göçmen bireylerin temel insan haklarına erişimlerini gözeterek oluşturulmalıdır. Öte yandan mevcut yasal düzenlemelerin sosyal entegrasyon ve insan hakları çerçevesinde etkin bir şekilde uygulanması için süreç içerisinde yer alan göçmen sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdikleri çalışmalar desteklenebilir. Göçmen sivil toplum örgütleri tarafından bireylerin tespit edilen ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilen başta temel hak ve hizmetlere yönelik etkinlik ve çalışmalar projelendirilerek sürdürülebilir hale getirilebilir. Gerçekleştirilen projeler üzerinden fon desteği alarak diğer çalışmalarını planlayan ve öz kaynaklarını kullanan göçmen sivil toplum kuruluşlarına, harcamaları ve yıllık mali planlamaları dahilinde belirli kaynak aktarımı sağlanabilir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve göçmen sivil toplum örgütleri işbirliğinde yürütülen çalışmalar kapsamında sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, pedagog, psikolojik danışman, psikolog ve avukat başta olmak üzere farklı disiplinlerin yer aldığı “sosyal çözüm ekipleri” oluşturulabilir. Oluşturulan sosyal çözüm ekipleriyle birlikte göçmen grupların ulusal ve uluslararası hukuki metinlerde sahip oldukları insana yakışır yaşamın temin edilerek bireylerin sosyal refahlarının artırılması için alanda faaliyet yürüten sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları işbirliğinde bireylerin mevcut sorunları ortaya çıkarılarak bu soruların çözümü için farklı uygulama ve faaliyetler yürütülebilir. Öte yandan özellikle yönlendirme ve danışmanlık noktasında çalışma yürüten göçmen sivil toplum kuruluşları, oluşturulan ekiplerle birlikte koordineli bir şekilde çalışma yürütebilir. Gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda belirli periyotlarla raporlama yapılarak sürecin yapısı hakkında ulusal düzeyde bilgi toplanabilir.

Görüşme gerçekleştirilen bireyler tarafından ifade edilen en önemli sorunların başında gelen istihdam ve sosyal güvenlik sorunların çözümü noktasında başta Çalışma Bakanlığı, meslek odaları, işçi örgütleri ve göçmen sivil toplum örgütleri bir araya gelerek yapılan iş çerçevesinde sağlanması gereken ücreti kapsayacak şekilde bir iş sözleşmesi oluşturmaktadır. Oluşturulan bu sözleşme içerisinde fazla mesai gibi düzenlemelerin yanı sıra yol ücreti, yemek ücreti ve ikramiye gibi sosyal hakları kapsayan düzenlemelere de yer verilmelidir. Ayrıca konu ile ilgili sivil toplum örgütleri ve İŞKUR ortaklığında eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yanı sıra işçi sağlığı ve iş güvenliği çalışmaları yürütülebilir.

Uluslararası göç deneyimine sahip bireyler tarafından oluşturulan sivil toplum örgütlerinin göç sürecinin başından itibaren tüm aşamalarda diğer aktörlerle birlikte etkin bir şekilde yer alması sürecin şeffaf ve sürdürülebilirliği açısından pozitif bir adım olarak ifade edilebilir. Bu sayede sivil toplum kuruluşları bünyesinde ortaya çıkan sorunların çözümü yerel ölçekli Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından doğrudan tespit edilerek ilerleme sağlanabilir.

Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak başta Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları yerel düzeyde çalışma yürüten göçmen sivil toplum kuruluşları ile birlikte belirli periyotlarla saha çalışmaları yürüterek göçmen grupların demografik özellikleri, karşılaştıkları sosyal sorunlar ve

sorunların çözümü için gerekli olan kısa, orta ve uzun vadeli; mikro, mezzo ve makro uygulamalarla ne yapılması gerektiği üzerine çalışma yürütebilir.

Oluşturulacak tüm faaliyetlere göçmen grupların yanı sıra ülke vatandaşları da dahil edilerek önceki çalışmalar doğrultusunda yeniden düzenleme yapılmalıdır. Her şeyden önce yerinden edilen bireylerin “insan” olduğu ve bu yüzden saygıyı hak ettiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N., (2002), *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Adıgüzel, Y., (2019), "Kentın Yeni Sivil Aktörleri: İstanbul'daki Suriyeli Dernekler", *Şehir ve Düşünce Dergisi Yayınları*, (92-103).
- Akan, Y. ve Arslan, İ., (2008), *Göç Ekonomisi*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Akbal, İ., (2017), *Sivil Toplum*, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Altunbaş, A., (2020), "*Almanya'dan Nasyonal Sosyalizm Döneminde (1933-1945) Türkiye'ye Gelen Yahudiler*", İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Anderson, P., (1988), *Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji*, Çeviri: Tarık Günersel, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Arato, A. ve Luhmann, N., (1994), "Civil Society and Political Theory in the Work of Luhmann and beyond", *New German Critique*, S.61, (129-142).
- Aslan, S., (2010), "Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9 S.33, (188-212).
- Atasü Topçuoğlu, R., (2016), "Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar", Der. S. İhlamur Öner ve N. A. Şirin Öner, *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği* (s.501-510), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Avrupa Konseyi, (1950), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, (10.12.2021).
- Avrupa Konseyi, (1961), *Avrupa Sosyal Şartı*, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>, (10.12.2021).
- Aydın, S. ve Keyman, E. F., (2009), *European Integration and the Transformation of Turkish Democracy*, CEPS, Brussels.
- Baker, C. vd., (1992), "Method Slurring: The Grounded Theory/Phenomenology Example", *Journal of Advanced Nursing*, C.17 S.11, (1355-1360).

- Bikmen, F. ve Meydanoğlu, Z., (2006), *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*, TÜSEV Yayınları, İstanbul.
- BM Genel Kurulu, (1948), *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, (19.12.2021).
- BMMYK, (1951), *Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme*, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, (27.11.2021).
- BMMYK, (1967), *Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü*, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>, (27.12.2021).
- Creswell, J. W. ve Miller, D. L., (2000), "Determining Validity in Qualitative Inquiry", *Theory Into Practice*, C.39 S.3, (124-130).
- Çağlar, T., (2018), "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5 S.8, (26-49).
- Çağlayan, S., (2006), "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.17, (67-91).
- Çeçen, A., (2000), *Atatürk ve Cumhuriyet*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çelebi, Ö. vd., (2011), *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, <https://www.yumpu.com/xx/document/read/50500275/iltica-uluslararası-goc-ve-vatansızlık-kuram-gozlem-unhcr>, (25.11.2021).
- Çetin, H., (2015), "Siyasal İktidar ve Meşruiyet", Edt. H. Çetin, *Siyaset Bilimi* (s.65-115), Orion Kitabevi, Ankara.
- Çorabatır, M. ve Hassa, F., (2013), *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar İle İlgili Rapor*, İGAM, Ankara.
- De Haas, H., (2010), "Migration and Development: A Theoretical Perspective", *International Migration Review*, C.44 S.1, (227-264).

- Dedeiç-Kırbaç, A., (2013), "Boşnakların Türkiye'ye Göçleri", *Akademik Bakış Dergisi*, S.35, (1-19).
- Delibaş, H., (2019), "Transatlantik Köle Ticaretine Dair Bir Analiz: Gorée ve Saint Louis Köle Ticareti", *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, C.2 S.1, (32-42).
- Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, (2020), *Deri Tekstil ve Kundura İşkolunda Çalışan Mülteci İşçilerin Yaşadığı Hak İhlalleri Raporu*, Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, İzmir.
- Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, (2021), *Pandemi'de Mülteci Çocuk İşçiliği Raporu*, Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği, İzmir.
- Doğan, İ., (2007), "Türkiye’de Tek Partili Dönemde Sivil Toplum", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.2 S.9, (1-19).
- Doğan, İ., (2012), *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Dondurucu, Z. B., (2014), *"Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medya Üzerinden Halkla İlişkiler Çalışmaları"*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dönmez Kara, C. Ö., (2015), *"Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları"*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Çanakkale.
- Duman, Ö., (2009), "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)", *Atatürk Yolu Dergisi*, C.11 S.43, (473-490).
- Erdoğan, M. M., (2020), *Suriyeliler Barometresi 2019*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Erdoğan, M. M., (2021), *Suriyeliler Barometresi 2020*, Eğiten Kitap Yayıncılık, Ankara.
- Ereş, F., (2015), "Türkiye’de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6 S.2, (17-30).

- Erken, B., (2020), "Hegel'de Sivil Toplum ve Devlet Üzerine Teorik Bir İnceleme", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.29 S.4, (33-53).
- Ermumcu, S., (2013), "Sığınmacıların ve Mültecilerin Sosyal Güvenlik Hakkı", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, C.4 S.2, (58-76).
- Ertugay, F., (2005), "*Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidar Üzerine Etkileri*", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Fioramonti, L., (2005), "Civil Societies and Democratization: Assumptions, Dilemmas and the South African Experience", *Theoria*, C.52, S.107 (65-88).
- Geray, C., (2019), *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961)*, Kalan Yayınları, Ankara.
- Gezgin, M., (1991), "İşgücü Göçü Teorileri", *Istanbul Journal of Sociological Studies*, S. 23, (31-50).
- GİGM, (2021a), *Göç Tarihi*, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>, (16.12.2021).
- GİGM, (2021b), *Giriş-Çıkış*, <https://www.goc.gov.tr/giris-cikis>, (10.01.2022).
- GİGM, (2021c), *Düzensiz Göç*, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (11.01.2022).
- GİGM, (2021ç), *Geçici Koruma*, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (11.01.2022).
- Gönenç, A., (2001), *Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*, Altıtaap Yayınevi, İstanbul.
- Görün, M., (2006), "Demokratik Siyasal Kültürün Gelişiminde Sivil Toplumun Rolü", *III. Uluslararası STK'lar Kongresi* (s.431-439), Pozitif Matbaacılık, Çanakkale.
- Gramsci, A., (1986), *Hapishane Defterleri, Seçmeler (1. Baskı)*, Çeviri: Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul.
- Gürses, S., (2020), "*Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler Bağlamında Sivil Katılım: Elâzığ Örneği*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

- Hanbay Çakır, E. ve Karabacak, H., (2018), Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele, Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara.
- Haşlak, İ. ve Güleler, S., (2010), "Sosyal ve Siyasal Düşünce Sivil Toplum Tartışmaları ve Toplulukçu Düşünce Topluluk, Birey ve Devlet Anlayışı", 3. Uluslararası STK'lar Kongresi (s.3-9), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Hatch, J. A., (2002), *Doing Qualitative Research in Education Settings*. Suny Press, 2002, State University of New York Press, New York.
- Hobbes, T., (2014), *Leviathan*, Çeviri: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- Hupcey, J. E., (1998), "Clarifying The Social Support Theory-Research Linkage", *Journal of Advanced Nursing*, C.27 S.6, (1231–1241).
- İçduygu, A., (2004), *Türkiye'de Kaçak Göç*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- İçduygu, A., vd., (2011), *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası (CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II)*, https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/step2011_web_SON.pdf, (17.12.2021).
- İnce, C., (2019), "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.11 S.18, (2579-2615).
- IOM, (2013), *Göç Terimler Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (25.11.2021).
- IOM, (2020), *World Migration Report 2020*, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, (20.11.2021).
- IOM, (2022), *World Migration Report 2022*, file:///C:/Users/Acer/Downloads/WMR-2022-EN_0.pdf, (12.01.2022).
- İSİG Meclisi, (2019), *İş Cinayetleri Almancağı 2018*, BirUmut Yayıncılık, İstanbul.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, (2021), *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*,

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/114-multecilerin-hukuki-durumuna-dair-sozlesme/>, (17.12.2021).

Jasper, M. A., (1994), "Issues in Phenomenology for Researchers of Nursing", *Journal of Advanced Nursinn*, C.19 S.2, (309–314).

Kara, P. ve Nazik, E., (2018), "Göçün Kadın ve Çocuk Sağlığına Etkisi", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C.7 S.2, (58-69).

Karakuş, O., (2006), "*Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları*", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Karpat, K., (2015), "Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler", Der. M. M. Erdoğan ve A. Kaya, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Kayam, H. C., (1993), "Lozan Barış Antlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.9 S.27, (581-608).

Kaygısız, Ö., (2013), "*AB'nin Dışsallaştırma Stratejisinin Türkiye'nin Düzensiz Göç*", Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Girne.

Keane, J., (2004), "Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi", *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar* (s.47-90), , Çeviri: Aksu Bora, Levent Köker, Mehmet Küçük, Erkan Akın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Keyman, F., (2004), *Türkiye'de ve Avrupa'da Sivil Toplum*, https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf, (18.12.2021).

Kirişçi, K., (1999), Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi, "*Bilanço 1923-1998:Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış*" *Uluslararası Kongresi* (s. 111-121), Tarih Vakıfları Yayını, İstanbul.

- Kızılay, (2020)., *Impact of COVID-19 on Refugee Populations Benefitting from the Emergency Social Safety Net (ESSN) Program*, file:///C:/Users/Acer/Downloads/Assesment%20Report%20-%20Impact%20of%20Covid19%20on%20Refugee%20Population%20benefitting%20from%20the%20ESSN%20April%202020.pdf, (10.07.2022).
- Kocalar, N., (2006), "*Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri*", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Kutlu, Z., (2015), *Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme*, <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/bekleme-odasindan-oturma-odasına-suriyeli-multecilere-yonelik-calismalar-yuruten-sivil-toplum-kuruluslarına-dair-kisa-bir-değerlendirme.pdf>, (02.01.2022).
- Kvale, S., (1996), *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, CA: Sage Publications, Thousand Oaks.
- Lee, E. S., (1966), "A Theory of Migration", *Demography*, C.3 S.1, (47–57).
- Locke, J., (2004), *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Çeviri: Fahri Bakırcı, Ebabil Yayıncılık, Ankara.
- Long, J., (2005), "Rural-Urban Migration and Socioeconomic Mobility in Victorian Britain", *The Journal of Economic History*, C.65 S.1, (1-35).
- Mackreath, H. ve Sağnıç, Ş. G., (2017), *Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler*, Yurttaşlık Derneği, İstanbul.
- Marx, K., (2009), *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Çeviri: Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara.
- Massey, D. S., (1999), "Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis", C. Hirschman, P. Kasinitz ve J. DeWind, *The Handbook of International Migration: The American Experience* (s. 34-52), Russell Sage Foundation, New York.
- Massey, D. S., vd., (1993), "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, C.19 S.3 (431-466).

- Mazlumder, (2014), *The Report on Syrian Women Refugees Living Out of The Camps*, Mazlumder, İstanbul.
- Miller, M. J. ve Castles, S., (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- MUDEM, (2020), *COVID-19 Krizi Sürecinde Türkiye'deki Mültecilerin Durum Analizi Raporu 2020*, MUDEM, Ankara.
- Mülteciler Derneği, (2022), *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Haziran 2022*, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, (11.07.2022)
- Naz, Y., (2015), *"Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye'deki Güncel Sorunları"*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Öngör, S., (1980), *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özcan, E. D., (2017), "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, C.2 S.4, (183-215).
- Özcan, M., (2005), *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.
- Özer, M. H., (2008), "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7 S.26, (86-97).
- Özgiraz, A. ve Arslanel, M. N., (2015), "Türkiye'de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.10 S.1, (21-42).
- Paine, T., (2017), *İnsan Hakları*, Çeviri: Mehmet Osman Dostel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Pietrzyk, D., (2001), "Civil Society–Conceptual History from Hobbes to Marx", *International Politics*, S.1, (109-118).
- Piore, M. J., (1979), *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Portelli, H., (1982), *Gramsci ve Tarihsel Blok*, Çeviri: Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara.
- Ravenstein, E. G., (1885), "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, C.48 S.2, (167–235).
- Rawley, J. A. ve Behrendt, S. D., (2005), *The Transatlantic Slave Trade: A History*, University of Nebraska Press, Lincoln, Nebraska.
- Resmi Gazete, 21.06.1934 Tarih ve 2733 Sayılı "2510 Sayılı İskân Kanunu".
- Resmi Gazete, 29.12.1934 Tarih ve 2892 Sayılı "2644 Sayılı Tapu Kanunu".
- Resmi Gazete, 24.07.1950 Tarih ve 7564 Sayılı "5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun".
- Resmi Gazete, 24.07.1950 Tarih ve 7564 Sayılı "5682 Sayılı Pasaport Kanunu".
- Resmi Gazete, 05.09.1961 Tarih ve 10898 Sayılı "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme"
- Resmi Gazete, 09.11.1982 Tarih ve 17863 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası"
- Resmi Gazete, 30.11.1994 Tarih ve 22127 Sayılı "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Yönetmelik"
- Resmi Gazete, 08.12.2001 Tarih ve 24607 Sayılı "4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu".
- Resmi Gazete, 06.03.2003 Tarih ve 25040 Sayılı "4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun".
- Resmi Gazete, 23.11.2004 Tarih ve 25649 Sayılı "5253 Sayılı Dernekler Kanunu".
- Resmi Gazete, 31.03.2005 Tarih ve 25772 Sayılı "Dernekler Yönetmeliği"
- Resmi Gazete, 26.09.2006 Tarih ve 26301 Sayılı "5543 Sayılı İskan Kanunu".

Resmi Gazete, 12.12.2007 Tarih ve 26728 Sayılı "5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun".

Resmi Gazete, 27.02.2008 Tarih ve 26800 Sayılı "5737 Sayılı Vakıflar Kanunu".

Resmi Gazete, 11.04.2013 Tarih ve 28615 Sayılı "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu".

Resmi Gazete, 22.10.2014 Tarih ve 29153 Sayılı "Geçici Koruma Yönetmeliği"

Resmi Gazete, 15.01.2016 Tarih ve 29594 Sayılı "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik"

Robinson, R., (2005), *Beyond the State-bounded Immigrant Incorporation Regime: Transnational Migrant Communities: Their Potential Contribution to Canada's Leadership Role and Influence in a Globalized World*, The North-South Institute, Ottawa.

Sağlam, M. T., (2015), *"Sivil Toplum Kuruluşlarında Çalışan Gönüllüler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İHH Örneği"*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Shenton, A. K., (2004), "Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects", *Education for information*, C.22 S.2 (63-75).

Stark, O, (1991), "Migration in LDCs: Risk, Remittances, and the Family", *Finance and Development*, C.28 S.4, (39-41).

Stark, O. ve Bloom, D. E., (1985), "The New Economics of Labor Migration", *The American Economic Review*, C.75 S.2, (173-178).

Stelmakh, A., vd., (2021), *COVID-19'un Mülteciler Üzerindeki Etkisine İlişkin Raporlara Dayalı Sistemik Bir Derleme - II*, SGDD, Ankara.

Stouffer, S. A., (1940), "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, C.5 S.6, (845-867).

Sığırı, Ü., (2021), *"Nitel Araştırma Yöntemleri"*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

- Şağan, A., (2013), "*Demokrat Parti Döneminde iktidar-sivil toplum kuruluşları ilişkileri: 1950-1960*", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Şirin Öner, N. A., (2012), "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", Der. S. G. İhlamur Öner ve N. A. Şirin Öner, *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (s. 13-27), İletişim Yayınları, İstanbul.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2006), *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf, (21.12.2021).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2010), *Orta Vadeli Program 2011-2013*, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Orta_Vadeli_Program2011-2013.pdf, (21.12.2021).
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2021), *Yabancıların Çalışma İzinleri 2020*, <https://www.csgeb.gov.tr/media/87487/yabanciizin2020.pdf>, (14.01.2022).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, (2001), *Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 Tarihli Konsey Kararı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf, (23.12.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı, (2005), *İltica ve Göç Mevzuatı*, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2022a), *Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları*, <https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari>, (14.01.2022).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2022b), *Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı*, <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi>, (14.01.2022).

- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2022c), *Derneklerin Bölgelere Göre Dağılımı*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-bolgelere-gore-dagilimi>, (14.01.2022).
- Tamer, M., (2010), "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.27 S.1, (89-105).
- TDK, (2021), *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (28.11.2021).
- The Council Of The European Union, (2004), *Council Directive 2004/83/EC*, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>, (29.11.2021).
- Todaro, M. P. ve Maruszko, L., (1987), "Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework", *Population and Development Review*, C.13 S.1 (101-114).
- Toksöz, G., (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tosun, G. ve Tepeciklioğlu, E., (2015), "Sivil Toplum ve Baskı Grupları", Edt. H. Çetin, *Siyaset Bilimi(5. Baskı)* (s.509-556), Orion Kitabevi, Ankara.
- Tunç, H. ve Aktaş, H., (1998), "Batı'da ve Türkiye'de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)", *Liberal Düşünce Dergisi*, S.9, (72-85).
- Tümen, S., (2016), "The economic impact of Syrian refugees on host countries: Quasi-experimental evidence from Turkey", *American Economic Review*, C.106 S.5, (456-460).
- Türk, G. D., (2016), "Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Marmara İletişim Dergisi*, S.25, (145-157).
- Uluç, A. V., (2013), "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi", *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.14 S.1, (399-418).

- Uluslararası Af Örgütü, (2009), *İki Arada Bir Derede: Türkiye'deki Mültecilere Koruma Sağlanmıyor*, <https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/09/Turkiyede-Multecilere-Koruma-Saglanmiyor-1.pdf>, (30.11.2021).
- UNHCR, (2016), *Mülteci ve Göçmen?*, https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf, (17.11.2021).
- UNHCR, (2020), *Global Trends Forced Displacement 2020*, <https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020>, (11.11.2021).
- UNHCR, (2021), *BI-Annual Turkey Fact Sheet 2021*, https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/05/Bi-annual-fact-sheet-2021-02-Turkey_TR-FinalModified.pdf, (01.12.2021).
- WFP, (2020), *COVID-19 Pandemic in Turkey: Analysis of Vulnerabilities and Potential Impact Among Refugees*, https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000129382/download/?_ga=2.21537470.404401268.1657789927-257767827.1656026229, (10.07.2022).
- Wickramasinghe, A.ve Wimalaratana, W., (2016), "International Migration and Migration Theories, *Social Affairs*, C.1 S.5, (13-32).
- Yalçın, C., (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayınları, Ankara.
- Yanardağ U., (2017), "*Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinde Çalışan Sosyal Çalışmacıların Toplumla Sosyal Çalışmaları Deneyimi*", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Yayla, A., (2002), *Siyaset Teorisine Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Yeğen, M., vd., (2009), *Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü*, <https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/49724/T1RFNE5UVT0.pdf>, (15.12.2021).
- Yiğit, R., (2017), "*Türkiye'nin Yeni Dönem Göç Politikaları Kapsamında Sivil Toplumun Yeri (Suriye Örneği)*", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, E., (2005), "Apolitik Politikaların İnşacısı Olarak Sivil Toplum", *Sivil Toplum: Düşünce & Araştırma*, C.3 S.10, (61-72).

Yılmaz, A., (2014), "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *Electronic Turkish Studies*, C.9 S.2, (1686-1705).

YYD, (2020), *Covid-19 Salgınının Hatay-Şanlıurfa Özelinde Mülteciler Üzerindeki Etki Analizi*, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/76870>, (11.07.2022).

EKLER

Ek-1 Onam Formu

Uluslararası Korumaya Sahip Bireylerin Sivil Toplum Deneyimleri

Onam Formu

Değerli Katılımcı;

Bu çalışma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görevli Doç. Dr. Melek Zubaroglu Yanardağ'ın sorumlu araştırmacılığı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Mehmet Ateş'in yardımcı araştırmacılığı kapsamında bilimsel amaçlarla yürütülmektedir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de yaşayan ve uluslararası koruma ihtiyacı olan bireylerin sivil toplum örgütlerine katılımları ve deneyimlerinin incelenmesidir. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmadaki sorularda kesinlikle kimlik belirleyici bilgiler istenmemektedir ve rahatsızlık verecek sorular bulunmamaktadır. Çalışmayı istediğiniz zaman bırakmakta serbestsiniz. Yalnızca sizin talebiniz doğrultusunda, görüşme esnasında rahatsızlık duymanız halinde veya araştırmanın kesintiye uğraması gibi durumlarda araştırmaya katılımınız otomatik olarak düşmüş olacaktır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşme sonrasında, bu çalışmaya devamlılık sağlamanız veya yapmanız gereken herhangi bir ek işlem gerekli olmayacaktır. Çalışma sonlanıncaya kadar çalışmaya katılım konusundaki kararınızı etkileyebilecek bir husus olması halinde size bilgi verilecektir. Bununla birlikte, görüşme esnasında samimi cevaplar vermeniz araştırmada elde edilen sonuçların geçerli ve güvenilir olmasını sağlayacaktır. Verdiğiniz tüm cevaplar gizli tutulacak ve elde edilen bilgiler sadece araştırma amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Veriler bilimsel amaçlarla kullanılacak ve kişisel bilgiler gizli tutularak yayımlanabilecektir. Bu çalışmaya 32 katılımcının/ gönüllünün katkı vermesi öngörülmektedir.

Çalışmayla ilgili her türlü sorularınız eksiksiz cevaplandırılacaktır.

Çalışma hakkında bilgi almak için Mehmet Ateş ile e-posta üzerinden (atesmehmet1517@gmail.com) iletişim kurabilirsiniz.

Katılımınız için teşekkürler.

Yukarıdaki tüm açıklamaları okudum. Yukarıda konusu ve amacı geçen araştırmayla ilgili gerekli tüm açıklamalar tarafıma formda adı geçen araştırmacı tarafından yapıldı. Bu çalışmaya hiçbir baskı altında olmadan, tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum. (Formu doldurup imzaladıktan sonra araştırmacıya geri veriniz).

Gönüllünün:

Adı Soyadı

Tarih

İmza

----/----/----

İletişim numarası ve e-posta adresi:.....

Araştırmacının:

Adı Soyadı

Tarih

İmza

----/----/----

Ek-2 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bu çalışmada amaç, uluslararası korumaya sahip bireylerin sivil toplum örgütleri içerisinde yer alması faaliyetleri ve deneyimlerinin incelenmesidir. Araştırma sonuçları, bilimsel bir çalışma kapsamında yayınlanacak ve göçmen grupların sosyal iyilik hallerinin artırılabilmesi için bazı kuruluşlarla paylaşılabilir. Araştırma kapsamında bilgileriniz gizli tutulacak olup araştırmaya katılmanız literatüre büyük katkı sağlayacaktır. İlginiz için teşekkür ederiz.

Sorumlu Araştırmacı: Melek Zubaroglu Yanardağ (Doç Dr.)

Yardımcı Araştırmacı: Mehmet Ateş

1. Kendinizi tanıtabilir misiniz?
 2. Üye olduğunuz dernek hakkında bilgi verebilir misiniz? Dernek hakkında nasıl bilgi sahibi olduğunuzu açıklayabilir misiniz?
 3. Üye olduğunuz derneğin kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkileri nasıldır? (Uluslararası kuruluşlarla ilişkisi var mı, fon desteği alıyor mu?)
 4. Dernek faaliyetlerinizi hangi platform yoluyla duyuruyorsunuz? (sosyal medya, WhatsApp, Twitter... gibi)
 5. Derneğinizi çalışma alanları nelerdir? (Derneğiniz kadınlar, çocuklara, engellilere yönelik çalışmalar var mıdır?)
 6. Diğer sivil toplum kuruluşları ile ilişkileriniz nasıldır? (SGDD, Vakıf, dernek, barolar, meslek odaları, sendikalar...)
 7. Sivil toplum kuruluşu içerisinde yer almanız ve üyelik kimliğiniz size neler kazandırdı?
 8. Sivil toplum kuruluşundaki çalışmalar sizin haklarınızı ne derece savunuyor? Size ne tür katkıları oluyor? Örneklerle açıklayabilir misiniz?
 9. Sivil toplum kuruluşundaki çalışmalara ne derece katılıyorsunuz, katılımınızı destekleyen ne tür şeyler var ve sizin planladığınız çalışmalar da oluyor mu? Örnek verebilirsiniz.
 10. Yaşamış olduğunuz güçlükler ve kolaylıklar nelerdir? (Neden dernek kurma gereksinimi duydunuz?)
 11. Üye olmanız için gerekli koşullar nelerdir? (Başkalarını üye etmek için çalışmalarınız var mı?) Mevcut üyelerin özellikleri genel olarak nasıldır?
 12. Derneğinizi ilerleyen dönemlerde yapmayı planladığınız çalışmalar nelerdir?
 13. Derneğinize üye olan Türk vatandaşı ya da diğer ülkelerden gelen göçmenler var mı?
 14. Göçmenlerin sivil toplum kuruluşlarına üye olmaları veya sivil toplum kuruluşu kurmaları için yasal düzenlemeler nelerdir ve ek düzenleme önerileriniz nelerdir?
 15. Sivil toplum kuruluşundaki çalışmalar sizin haklarınızı ne derece savunuyor? Size ne tür katkıları oluyor? Örneklerle açıklayabilir misiniz?
- Ekleme istediğiniz başka bir şey var mı?

Ek-3 Etik Kurul İzni

ARAŞTIRMA PROJESİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi: 03.11.2021 Çarşamba

Toplantı No:2021/11

Karar No: GO 2021/366

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Yüksek Lisans öğrencisi Mehmet ATEŞ' in Doç. Dr. Melek ZUBARÖĞLU YANARDAĞ danışmanlığında yürüteceği **"Uluslararası Korumaya Sahip Bireylerin Sivil Toplum Deneyleri"** başlıklı proje önerisi araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, çalışmanın fikri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu araştırma ekibine ait olması koşulu ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. ~~Ali~~ AKİP YILDIRIM
(Başkan)

Prof. Dr. Ramazan ADANIR
(Başkan Yrd.)

~~Prof. Dr. Emin~~ AYRİ

Doç. Dr. ~~Sadık~~ Yüksel SIVACI

Doç. Dr. Osman TUĞA

Doç. Dr. Ahmet Buğra HAMŞIOĞLU

Doç. Dr. ~~Ahmet~~ GÜRBÜZ

Dr. Öğr. Üyesi ~~Ahmet~~ Yavuz KARAFİL

Dr. Öğr. Üyesi ~~Ali~~ GÜLŞEN
(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Elçin EFTELİ

Dr. Öğr. Üyesi ~~Arif~~ KINALI SÜNGÜ

Dr. Öğr. Üyesi ~~Süleyman~~ Ertan TAĞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖZMERT ERGİN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı: Mehmet ATEŞ

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi: Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Tezli Yüksek Lisans Programı 2020- ...

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi: İngilizce- B1

İş Deneyimi: Sosyal çalışmacı kadrosunda; Olam Proğıda (2019 Temmuz-2019 Kasım), Pikolo Derneği (2022 Mayıs-2022 Haziran)

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

ATEŞ, M. & ZUBAROĞLU YANARDAĞ, M. (2022). Çalışma Yaşamı İçerisinde Yer Alan Uluslararası Koruma İhtiyacı Olan Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Derleme, 23. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu 2021, Burdur (Tam Metin Bildiri)

ATEŞ, M. (2022). “Pandemi Sürecinin Mülteci ve Sığınmacılara Etkileri”, KARABIYIK, M. S. & KARAŞİN, Y. *Covid-19 Pandemisinde Sağlık ve Toplum Krizle Mücadele ve Değişim* (s. 185-209), Efe Akademi Yayınevi, İstanbul